

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Bc. Eliška Boumová

Filipina Welserová mezi českou a německojazyčnou historickou pamětí

Philippine Welser between Czech-language and German-language Historical
Memory

Praha 2016

Vedoucí práce: Doc. Mgr. Marie Šedivá Koldinská, Ph.D.

Poděkování:

Mé poděkování patří Doc. Mgr. Marii Šedivé Koldinské, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Také bych ráda poděkovala panu Ladislavu Adamovi za vstřícnost a poskytnuté podklady k průvodcovským materiálům na hradě Křivoklát.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny prameny a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. srpna 2016

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova (česky)

Filipina Welserová, Ferdinand II. Tyrolský, Habsburkové, Jan Augusta, historismus, ikonografie, historická beletrie

Klíčová slova (anglicky):

Philippine Welser, Ferdinand II. Archduke of Austria, the Habsburgs, Jan Augusta, Historism, Iconography, Historical Fiction

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá životním příběhem Filipiny Welserové (1527–1580), neurozené manželky arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského (1529–1595), jako tématem pro literární, divadelní a výtvarná zpracování. Čerpá z pramenů z období od 16. století do současnosti a mapuje také, jak s tématem zacházejí zámecké a hradní expozice. Metodologicky se opírá o českou tradici zkoumání druhého života. Srovnání pramenů z jazykově českého a jazykově německého prostředí přineslo zjištění, že se tyto dvě tradice liší, každá akcentuje jinou část života Filipiny Welserové a zároveň se obě vyrovnávají s aspekty, které přineslo jak české národní obrození, tak rozpad rakouské monarchie i vývoj ve dvacátém století.

Abstract:

This bachelor thesis deals with the life story of Philippine Welser (1527–1580), the ignoble wife of Ferdinand II., Archduke of Austria (1529–1595), as a subject for literary, theatrical and visual inspiration. The thesis draws on sources dating from the 16th century to the present and it also maps how castle and chateau expositions treat the topic. The methodology is based on the Czech tradition of exploration of Second Life. Comparison of sources of linguistically Czech and German-speaking environments yielded findings that these two traditions differ, each emphasizes a different part of life of Philippine Welser while both cope with aspects that the Czech National Revival, as well as the disintegration of the Austrian monarchy and development in the twentieth century brought.

Obsah

1	Úvod.....	8
2	Fenomén „paměti“ a „druhý život“	10
2.1	Vývoj tendencí	10
2.2	Filipina Welserová v kulturní paměti.....	13
3	Životní příběh a zrcadlo doby	16
3.1	Přehled dosavadního bádání.....	16
3.2	Medailon	17
3.3	Dobový kontext.....	19
3.3.1	Paralely.....	20
4	Ikonografie	22
4.1	Historismus v malířství	23
4.2	Jednotlivé náměty	24
4.2.1	Filipina se setkává s arciknížetem Ferdinandem.....	24
4.2.2	Filipina odjíždí z Augsburgu.....	26
4.2.3	Filipinin portrét	26
4.2.4	Svatba Filipiny a Ferdinanda	27
4.2.5	Filipina a Jan Augusta.....	27
4.2.6	Filipina a císař Ferdinand I.	29
4.2.7	Filipina a Ferdinand Tyrolský	30
4.2.8	Komiks	31
5	Historická beletrie	32
5.1	Historismus a literatura	32
5.2	Popularizační literatura	33
5.3	Literatura před rokem 1800.....	34
5.4	Česká beletrie.....	35
5.4.1	Josef Svátek a <i>Vězeň na Křivoklátě</i>	35
5.4.2	Karel Miroslav Ullrich a <i>Román veliké lásky</i>	39
5.4.3	Jaroslav Boček a <i>Čas korunního prince</i>	42
5.4.4	Antonín Polách a <i>Cti otce svého, ale miluj ženu svou</i>	42
5.4.5	Václav Křístek a jeho dva romány	45
5.4.6	Jaroslava Černá a <i>Zakázaná láska</i>	48
5.5	Německy psaná beletrie	50
5.5.1	19. století v německém prostředí.....	50
5.5.2	První polovina 20. století v německém prostředí.....	52
5.5.3	Jeannine Meighörner und <i>Die Wolkenbraut</i>	53

5.5.4	Brigitte Riebe und <i>Die schöne Philippine Welserin</i>	56
6	Drama, opera a muzikál s historickou tematikou	60
6.1	Emanuel Schikaneder.....	61
6.2	Wilhelm Ferdinand Zernecke.....	63
6.3	Oscar von Redwitz a Karl Pohl.....	64
7	Zámecké a hradní expozice	65
7.1	Březnice	65
7.2	Křivoklát	65
7.2.1	Letní renesanční slavnosti 2015 <i>Rytířské kratochvíle Filipiny Welserové</i>	65
7.3	<i>Zavraždění a vzkříšení Filipiny Welserové</i>	66
8	Výstavy	68
9	Závěr	70
10	Použitá literatura	75
10.1	Prameny	75
10.2	Literatura.....	79
10.3	Elektronické zdroje	84
10.4	Seznam příloh	88

1 Úvod

V předkládané bakalářské práci se zabývám vývojem obrazu životního příběhu Filipiny Welserové (1527–1580), neurozené manželky arciknížete Ferdinanda II. Tyrolského (1529–1595), jako tématem pro literární, divadelní a výtvarná zpracování. Pro osvětlení širšího rámce znázorňovaného příběhu se okrajově dotknu i zámeckých expozic, tematizovaných výstav a elektronických zdrojů. Pokusím se zodpovědět otázky, zda se tradovaný příběh Filipiny Welserové liší v české a německojazyčné historické paměti a pokud ano, tak ve kterých aspektech.

Práce si neklade za cíl objevit nová ověřená fakta ze života Filipiny Welserové, nýbrž se snaží přehlédnout široké pole nejen uměleckých žánrů, které utváří její obraz od smrti do dnešních dnů, a mapuje tak její druhý život. Prameny pocházejí z oblasti česko- a německojazyčné literární produkce včetně divadelních her. Zdrojem pro heuristickou část práce byly databáze českých, rakouských a německých knihoven, německá Wikipedie, prameny uvedené v odborné literatuře i beletrii a elektronické zdroje. Některé prameny jsou z důvodu sběratelského charakteru špatně dostupné a jejich dočasné zveřejnění na aukčních internetových stránkách má krátké trvání. Snažím se postihnout zobrazení, která jsou dostupná „teď a tady“ s vědomím, že některé prameny mizí v soukromých sbírkách a opět se objevují a možná zůstanou popsány jen v této bakalářské práci. A tak se stala kritériem výběru primárně snaha o komplexnost témat a časových období a sekundárně dostupnost beletrie a obrazového materiálu.

Vzdávám se estetického hodnocení úrovně a kvality výtvarných a literárních děl, místo toho se snažím zprostředkovat hlavní tematické okruhy sledovaného příběhu. Nepodařilo se pokaždé zajistit kvalitní reprodukce a často jsou jediným zdrojem elektronické databáze, neboť některá díla jsou v soukromých sbírkách, případně jsou od druhé světové války nezvěstná, jako například Brožíkova Filipinina návštěva u Augusty. Nicméně do práce zahrnuji pro mé téma nejvýznamnější literární, divadelní i ikonografická díla, z nichž některá dokonce slouží za předlohu mladším autorům.

Dále považuji za důležité zmínit některé informace zprostředkované zámeckými a hradními expozicemi, protože ovlivnily nejen vznik beletristické produkce, ale jsou dodnes také hlavními nositelkami historické paměti, která se tak dostává k širší veřejnosti i přesto, že historická beletrie bývá – ať už právem či neprávem – odsouvána do oblasti odpočinkové literatury nižší kvality, nebo je čtenářům špatně přístupná v několikavazkových vydáních z 19. století. V neposlední řadě má na atraktivitu výběru historických témat vliv marketing velkých

nakladatelských domů a reklama. I tak časové období, ve kterém knihy vycházely, působí výmluvně a příběh, jež se v historických pramenech nemá příliš o co opřít, je znovu vyhledáván. V posledních letech vyšlo v českém, rakouském i německém prostředí hned několik nových titulů. Některé se již dočkaly překladů do češtiny. Filipinin „druhý život“ se tedy stále rozrůstá a může být, coby svým způsobem univerzální archetypální příběh, modifikován a hodnocen kritérii úplně jiné doby. Také dostupnost nejrozumnějších materiálů, možnost cestování a využití moderních technologií umožňují více se přibližovat starým příběhům a posouvat historickou paměť dál.

Nejprve blíže představím osobnost Filipiny Welserové. Pak mne budou zajímat témata, která si z jejího života vybírá ikonografie včetně nedávno vydaného komiksu. Poté se soustředím na motivy v beletrii a divadelní produkci. V další části se budu zabývat zámeckými a hradními expozicemi a na závěr se zmíním o výstavách, ve kterých Filipina vystupuje v širším dobovém kontextu.

V textu průběžně odkazuji na obrázky v přílohové části, číslo přílohy uvádím v kulatých závorkách, například (1) odkazuje k příloze číslo 1 a tak dále.

2 Fenomén „paměti“ a „druhý život“

V souvislosti s přístupem k historickým událostem a postavám v konceptu zkoumání „druhého života“ se snažím zohlednit prameny týkající se vybrané historické postavy, včetně těch danou dobu přesahujících.¹ Při výběru druhů a zdrojů pramenů přihlížím k monografiím, které tento přístup uplatňují při zpracování témat z raného novověku a analyzují obraz historické osoby v beletrii, divadelních hrách i ve filmu, například životopis Kryštofa Haranta od Marie Šedivé Koldinské,² nebo biografie Evžena Savojského od Víta Vlnase.³ Samostatnou část druhému životu věnují také obě velké monografie k rožmberskému výročí *Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*⁴ a *Světy posledních Rožmberků*,⁵ které se věnují navíc analýze zámeckých expozic a slavností pořádaných na rožmberských sídlech.

2.1 Vývoj tendencí

Historické bádání se v sedmdesátých letech minulého století pod vlivem potřeby vypořádat se s dřívějšími národními tradicemi a pod vlivem reflexe paměti začalo orientovat na regionalismus a na dějiny paměti. Do dobového kontextu změn spadají „obraty“ v humanitních disciplínách⁶ i francouzská škola Annales a ustavování metody „oral history“.⁷ Vývoj přístupů komentuje Miloš Řezník takto: „Velké, hlavně národní historické narativy poněkud ztratily na své závažnosti a integrační síle, ačkoliv neuralgické body národních dějin mohly být i nadále používány k politické mobilizaci a argumentaci. Relativně oslabující význam dosavadních velkých narativů vytvářel teoreticky prostor pro narativy alternativní [...]. Především se v pozdní moderně uskutečnila funkcionální přeměna historické látky ve prospěch zábavy a trávení volného času. Tím lze vysvětlit, že intenzivní politika dějin a sílící všudypřítomnost historických témat v turistice nebo populární kultuře se časově sešly s další společenskou marginalizací historických věd a sílícím prezentismem konzumní a požitkové společnosti.“⁸

¹ Doubravka OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti v českém kontextu „druhého života“*, Dějiny – teorie – kritika 2/2004, s. 274.

² Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: cesta intelektuála k popravišti*, Praha: Litomyšl 2004.

³ Vít VLNAS, *Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*, Praha: Litomyšl 2001.

⁴ Eliška FUČÍKOVÁ – Jaroslav PÁNEK – Martin GAŽI – Petr PAVELEC – Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA, *Rožmberkové: rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011.

⁵ Václav BŮŽEK et al., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.

⁶ Miloš ŘEZNÍK, *Paměť a identita v regionálním kontextu*, in: R. Šustrová – L. Hédlová (edd.), *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*, Praha 2014, s. 62.

⁷ Tyž s. 59; srov. D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, s. 277–280.

⁸ M. ŘEZNÍK, *Paměť a identita*, s. 62.

Vztahování se k „paměti“ má ve společenských vědách dlouhou tradici, v českém prostředí rezonoval hlavně přístup Pierra Nory⁹, ale kolektivní paměti se před ním věnovali například sociologové Maurice Halbwachs, Émile Durkheim, Niklas Luhmann či Talcott Parsons, filozofové Henri Bergson a Paul Ricoeur a také historici Etienne François, Hagen Schulze a Aleida a Jan Assmannovi.¹⁰

Vzhledem k široké propojenosti disciplín a přístupů různých tradic (francouzská, anglosaská, apod.) se terminologie stále ustaluje, jak přehledně shrnuje Milan Hlavačka: „Zdá se, že v poslední době zvláště mezi sociology vítězí užívání a rozvíjení pojmu kolektivní paměť a kultura paměti, zatímco historici i nadále nejčastěji zkoumají místa paměti či místa vzpomínek [...], anebo druhý život či život po životě. Zdá se (alespoň v německé sociologické a historické produkci poslední doby), že vzpomínkám a paměti (a jejich místům) je nadřazen termín kultura paměti. Je rovněž také zřejmé, že fenomén paměti je chápán ve třech rovinách, a to v rovině kolektivní paměti, která je podle Maurice Halbwachse a také Jana Assmanna vždy úzce napojena na politický establishment či kolektiv nebo elitu v délce maximálně tří generací, dále pak v rovině komunikativní paměti [tvořena kolektivem vypravěčů] a v rovině kulturní paměti. Má jí být množina opakovaně používaných obrazů, textů a obřadů, která má za úkol stabilizovat hlavně obraz společnosti o sobě. Historická díla tak tvoří v moderních společnostech neoddělitelnou součást kulturní paměti.“¹¹ Další přístup, který na tomto poli vznikl, je spojen se jménem Petera Burkeho,¹² kdy se přetáčí pozornost od „paměti jako východiska k roli historického díla jako výrazného tvůrce historické sociální paměti“.¹³

Koncept tzv. „druhého života“ má v českém prostředí také poměrně dlouhou tradici.¹⁴ Diskuse o místech paměti narážely na úskalí dějin českého státu a národa, mimo jiné i proto, že prostor střední Evropy je konfrontován s tradicí míst paměti nejen habsburské monarchie. Proto se stává, že se interpretace těchto míst paměti značně liší.¹⁵

⁹ D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, s. 269.

¹⁰ Šířeji včetně podrobné bibliografie k tématu viz Milan HLAVAČKA, *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*, in: Milan HLAVAČKA – Antoine MARÈS – Magdalena POKORNÁ et al., *Paměť míst, události a osobnosti. Historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 10–11.

¹¹ Po kritických diskusích je možno „kulturu paměti chápat jako souhrnný pojem nadřazený všem formám vědomých vzpomínek na historické události, místa a osobnosti. Tento pojem obsahuje také všechny způsoby reprezentace dějin včetně vědeckých historických diskursů či soukromých vzpomínek, pokud zanechaly stopy ve veřejnosti. Nositeli této kultury mohou být jak jednotlivci, sociální skupiny, tak i národy a státy.“ M. HLAVAČKA, *Místa paměti*, s. 14–15.

¹² Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006.

¹³ M. HLAVAČKA, *Místa paměti*, s. 16.

¹⁴ D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, 2004, s. 274.

¹⁵ Doubravka OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti mezi dědictvím a tradicí*, *Dějiny – teorie – kritika* 2/2012, s. 262–263.

Po druhé světové válce bylo potřeba ustanovit novou interpretaci národních dějin odpovídající nové politické situaci. Výchozí koncepcí se stala práce Zdeňka Nejedlého čerpající z marxistického přístupu. Národní dějiny se tak rozdělily na období vyzdvihovaného pokroku a zapovídané reakce.¹⁶ Od tohoto oficiálního přístupu se v šedesátých letech minulého století začaly odklánět někteří historici, například František Graus, který zastával myšlenku, že z dějin dědíme vše. Na Grause navazoval Jiří Kořalka a také František Šmahel v tradici symposií husitologie v Táboře.¹⁷ Oba badatelé sledovali i jiné tradice než jen ty, které byly oficiálně vnímány jako pokrokové: „Tak se v sedmdesátých letech zrodil fenomén tzv. „druháho života“. Ten se věnoval proměně vnímání, reflexi a recepci určitých historických fenoménů v 19. a 20. století, jež sledoval jako součást formativních procesů kolektivního a historického vědomí.“¹⁸ Těchto setkání se účastnili i historici mladší generace jako například Petr Čornej, Jiří Rak, Ivana Čornejová, Blanka Zilynská, Michal Svatoš a další. „Zatímco Petr Čornej se v *Lipanských ozvěnách* vyrovnává s recepcí všech proudů husitství v české společnosti 20. století, Jiří Rak se v knize *Bývali Čechové* soustředí na recepci starší historie českou společností v 19. století.“¹⁹ Svůj přístup staví Jiří Rak na tom, že naše postoje jsou historicky zdůvodnitelné a svým způsobem zděděné.²⁰

Další skupina spojená dále s interdisciplinárními plzeňskými sympozii je zastoupena především jmény Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného, kteří se zaměřili v knize *Pomníky a zapomínky*²¹ na „bojiště vzpomínek jednotlivých epoch“.²² Postupně se pozornost historiků přesouvá k odkrývání mechanismů formování paměti. Na začátku devadesátých let se také profiloval Vít Vlnas svým příspěvkem k sv. Janu Nepomuckému.²³

Další badatelé, například Jan Galandauer, navazovali na koncept Erica Hobsbawma s pojmem „invented tradition“.²⁴ Tento koncept propracoval především Eduard Maur a dále upozornil na

¹⁶ D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 263–264.

¹⁷ Doubravka OLŠÁKOVÁ – Zdeněk VYBÍRAL (edd.), *Husitský Tábor a jeho postavení v české historiografii v 70. a 80. letech 20. století: uspořádaného Výzkumným centrem pro dějiny vědy ve spolupráci s Husitským muzeem v Táboře dne 11. září 2003 v prostorách FF UK v Praze*. Ústí nad Labem 2004.

¹⁸ D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 264.

¹⁹ Tamtéž, s. 265.

²⁰ Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994.

²¹ Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Litomyšl 1996.

²² D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 265.

²³ Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993.

²⁴ „Invented tradition“ (1) ustavuje sociální kohezi společnosti či skupin, 2) ustavuje či legitimizuje instituce, statusy, autoritu, 3) socializuje a ustavuje stejný hodnotový systém, vzorce chování, atd.“ D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 268.

„vyčerpání tradičních schémat formování kolektivní paměti, která v Evropě multinacionální a multikulturní již neodpovídají národním zájmům prosazovaným v 19. století.“²⁵

Významně do české diskuse vstoupil Vladimír Macura jako zástupce literární sémiotiky svými analýzami sémantických polí. Zabýval se především analýzou jazyka národního obrození²⁶ a pak v době komunismu.²⁷

Vlivné jsou i sociologické přesahy či analýzy historické paměti,²⁸ které sledovaly funkce státu při formování příběhu dějin. A politolog Pavel Barša se věnuje výzkumu sociální reality a analýze legitimizační funkce paměti v politickém kontextu.²⁹

Diskuse postupuje od míst paměti přes vzpomínkovou kulturu³⁰ až po motiv národních tradic či identity.³¹ Nejnovější práce Kamila Činátla nebo Jana Randáka se soustřeďují na reinterpretaci klíčových momentů české historie, formování vzpomínek a politiku dějin.³²

2.2 Filipina Welserová v kulturní paměti

Život Filipiny Welserové nebyl dlouhou dobu tematizován a byl odkázán na úroveň lokální historie. Propojením s historickým bádáním se postupně utvářela „kultura paměti“,³³ která se nejpozději v 19. století díky spojitosti příběhu s habsburskou dynastií začlenila do „kolektivní paměti“³⁴ rakouské monarchie s přesahy do bavorské oblasti. Komplexnost pramenů, se kterou počítá koncept „druhého života“, je v případě této konkrétní historické osobnosti odkázán na množství zdrojů z oblasti historického „povědomí“.³⁵ I když je pojem dlouhodobě

²⁵ D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 270.

²⁶ Vladimír MACURA, *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995.

²⁷ Vladimír MACURA, *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948–1989*, Praha 1992.

²⁸ Jiří ŠUBRT – Štěpánka PFEIFEROVÁ, *Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí*. In: J. Šubrt (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*. Kolín 2010. s. 21–30. Zdůrazňují závislost historického vědomí na kolektivní paměti a připodobňují je k programům a paměti počítače, které bez sebe mohou existovat, ale nejsou využitelné.

²⁹ D. OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti*, s. 270–273.

³⁰ Ke vzpomínce a narativní konstrukci dějin např. Václav SMYČKA, *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*, in: M. Políaková – J. Raška – V. Smyčka (eds.), *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*, Praha 2014, s. 7.; srov. Kamil ČINÁTL, *Naše české minulosti, aneb jak vzpomínáme*, Praha 2014.

³¹ D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, s. 276.

³² Kamil ČINÁTL, *Dějiny a vyprávění*, Praha 2011; Jan RANDÁK, *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*, Praha 2015.

³³ M. HLAVAČKA, *Místa paměti*, s. 14–15.

³⁴ Maurice HALBWACHS, *The Collective Memory*, [s.l.] 1980, s. 48.

³⁵ Podle Miroslava Hrocha jde tedy o „soubor představ o minulosti“. Miroslav HROCH, *Historická beletrie a historické vědomí*, in: AUC Philosophica et Historica 3, *Studia Historica XXXIII, Literární a publicistické zdroje historického vědomí v 19. a 20. století I*, Praha 1988, s. 12–13.

problematizován,³⁶ považují za nosné pracovat s ním v případě, že většina pramenů k danému tématu pochází ze zdrojů málo podložených historickou vědeckou autoritou, neboť chybí původní prameny, a navíc se nepříliš vztahuje k tradici, která by byla upevňována oficiální cestou, zůstává totiž stranou „velkých dějin“.³⁷ Do jaké míry se v příběhu propojuje minulé s přítomným viděním světa, je závislé na autorovi daného díla a jeho původu, ale určitý kánon „dosazené tradice“³⁸ bude patrný především na ikonografických pramenech z 19. století a ve zpracování tematického setkání českých a německých postav i katolického a nekatolického vyznání v jednotlivých dílech.

S tímto různým „vzpomínáním“ souvisí Halbwachsův pojem „sociálních rámců“,³⁹ ve kterém jsou důležité vztahy mezi vzpomínkami, které jsou dynamické a mohou být v průběhu času nahrazovány jinými. Vzpomínání v této koncepci souvisí s různým vybavováním si a aktualizací minulosti společností, neboť paměti jednotlivců sledují kolektivní paměť (konvence) a podrobují se jí, navíc je paměť ze své podstaty selektivní. „Nutnost soudržnosti, ale i kontinuity např. dovoluje zachovávat tradice, které by jinak byly pod vlivem soudobé zkušenosti společnosti zcela opuštěny.“⁴⁰

Životní příběh Filipiny Welserové přetrval v historické paměti ještě dlouho po její smrti, jak píše Václav Bůžek: „Neurozený původ Filipiny, nelegitimní manželství s habsburským arciknížetem i nízký původ obou jejích synů však přežívaly v paměti urozených osob ještě dlouho po její smrti [...], kdy se prohluboval stereotypní obraz její osoby. Tuto skutečnost výmluvně dokládalo osobní svědectví francouzského diplomata Pierre Bergerona, jenž dokonce považoval Filipinu Welserovou za dceru hostinského.“⁴¹ Také osud Ferdinandových sbírek na Ambrasu vykonal své pro prohloubení tohoto příběhu a jeho stereotypizaci.⁴²

V obecné rovině s tím vším souvisí nová kontextová zapojení v průběhu pozdějších staletí. Václav Smyčka přirovnává budování paměti – procesu zapamatování a zapomínání – k uzlu na kapesníku: „Jako zavázaný uzel i každá jiná paměť vyžaduje ke svému uchovávání a

³⁶ M. HROCH, *Historická beletrie*, s. 9–26.; srov. J. ŠUBRT – Š. PFEIFEROVÁ, *Nástin*, s. 21–25.; srov. J. RANDÁK, *V záři rudého kalicha*, s. 23.

³⁷ „Autoři historické beletrie byli jistě ovlivňováni jak výsledky vědeckého poznání minulosti, tak i historickým povědomím své doby. Zároveň se však podíleli sami na modifikaci vědeckého poznání a jeho umělecké transformaci, která obsahovala a vyjadřovala autorovy představy o historických souvislostech a vývojových tendencích.“ M. HROCH, *Historická beletrie*, s. 20.

³⁸ Více k Hobsbawmovu pojmu viz D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, s. 277.

³⁹ Maurice HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, G. Namer – M. Jaisson (edd.), Praha 2009.

⁴⁰ Více k Halbwachsově pojetí paměti viz D. OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti*, s. 272–273.

⁴¹ Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006, s. 95–96.

⁴² Více se tohoto tématu dotknu v kapitole o zámeckých expozicích.

vyvolávání opět jinou pamět', která teprve trvání této první umožňuje.⁴³ A tak obraz Filipinina života, který je pomocí historických faktů „vybavován“, vstupuje v každém časovém období do jiného kontextu a je svou aktualizací trochu jiný.

V dalších kapitolách se osvětlí, že novější interpretace Filipinina života čerpají z předcházejících zpracování, navazují na sebe a dokreslují plasticitu výsledného obrazu. Všechna místa, která vyzývají k domýšlení, romantickým představám a vzrušeným emocím, využili autoři nejen divadelních her, opery, historických románů, obrazů, dětských komiksů, ale i tvůrci reklamních předmětů k osobitým zpracováním životního příběhu renesanční dámy s ne úplně obvyklým osudem manželky syna, resp. bratra císaře Svaté říše římské. Gunter Bakay připsal Filipině tyto role, které tematizuje ve své práci a vysvětluje je v dobovém kontextu raného novověku: „Münzmädchen, Köchin, Kräuterhexe, Grande Dame und Gnadenspenderin – und natürlich Liebende und Geliebte in allen juristischen Schattierungen von der Konkubine über die Beywohnerin bis hin zur legitimen Ehefrau und Mutter.“⁴⁴

Emocionální náboj zpracovávaného příběhu může odkazovat k jednomu z charakterů historické beletrie, které popisuje Miroslav Hroch, a to ke složce citového zaujetí, která bývá pro autora větší motivací než věrohodnost historických faktů.⁴⁵

⁴³ Václav SMYČKA, *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*. In: M. Poliaková – J. Raška – V. Smyčka (eds.), *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*, Praha 2014, s. 7.

⁴⁴ Gunter BAKAY, *Philippine Welser: Eine geheimnisvolle Frau und ihre Zeit*, Innsbruck 2013, s. 301.

⁴⁵ M. HROCH, *Historická beletrie*, s. 9–26.

3 Životní příběh a zrcadlo doby

Vzhledem ke skrovným pramenům a jejich omezené dostupnosti v zahraničních archivech je Filipina Welserová osobností, kterou se historiografie příliš nezabývá.⁴⁶ Nicméně její tajemstvím opředený život inspiroval řadu autorů nejen beletristických děl. Fabulace často rozvíjí základní syžet Filipininy životní linie, které se ale všichni autoři v menší či větší míře přidrží.

3.1 Přehled dosavadního bádání

Problematikou života Filipiny Welserové se u nás zabývali badatelé především v souvislosti s osobou Ferdinanda II. Tyrolského. O životě a soužití obou historických postav píše Václav Bůžek ve svých publikacích: *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*,⁴⁷ *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras – Bechyně)*⁴⁸ a v recenzi na ambraskou výstavu *Manželky Ferdinanda II. Tyrolského na Ambrasu*.⁴⁹ V kontextu habsburské dynastie se Filipinou také zabývají autoři monografie *Ve stínu tvých křídel: Habsburkové v českých dějinách*⁵⁰ a Vít Vlnas doplnil heslo k její osobě ve slovníku *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*.⁵¹ Mezi nejvýznamnější současné publikace, které se váží k osobě arciknížete Ferdinanda, patří monografie *Hvězda*,⁵² ve které se autoři věnují i interpretaci fresek na pozadí osobního Ferdinandova života. Nejnovější publikací je pak monografie *Knihovna arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského*.⁵³

Jedinou prací věnující se pouze Filipině Welserové a době, ve které žila, je zahraniční monografie *Philippine Welser* rakouského etnologa Guntera Bakaye.⁵⁴ Tan zmapoval prameny

⁴⁶ Na nedostatek osobních pramenů upozorňuje Václav Bůžek v monografii *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem*, České Budějovice 2006, s. 94.

⁴⁷ Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

⁴⁸ Václav BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras - Bechyně)*. In: V. Bůžek, *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 137-161.

⁴⁹ Václav BŮŽEK, *Manželky Ferdinanda II. Tyrolského na Ambrasu*, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 20/6, 1998, s. 58–59.

⁵⁰ Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012, s. 59–63.

⁵¹ Vít VLNAS, heslo *Filipina Welserová*, in: Brigitte HAMANNOVÁ – Milada KOUŘIMSKÁ – Milan KOUŘIMSKÝ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 122–123.

⁵² Ivan MUCHKA et al., *Hvězda. Arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu*. Praha 2014.

⁵³ Ivo PURŠ – Hedvika KUCHAROVÁ (edd.), *Knihovna arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského*, 2 sv. Praha 2015.

⁵⁴ Gunter BAKAY, *Philippine Welser. Eine geheimnisvolle Frau und ihre Zeit*, Innsbruck 2013.

ze zámku Ambras a vídeňské galerie, čerpal z vlastní soukromé sbírky, ale druhému životu se věnoval pouze okrajově.

O regionálním zájmu o postavu Filipiny Welserové v českém prostředí svědčí dva články, jeden z Chomutovska – *Filipina Welserová*⁵⁵ od Ferdinanda Maděry, protože Ferdinand II. Tyrolský vlastnil mezi lety 1560 až 1571 Chomutov. Druhý článek ve Vlastivědném sborníku Muzea Šumavy – *Krásná Filipina měla tetu v Kašperských horách* od Vladimíra Horpeniaka⁵⁶ již podle názvu odkazuje k lokšanskému zástavnímu vlastnictví hradu Kašperk a koupi domu v Kašperských Horách.

Z elektronických zdrojů bylo pro mou práci přínosné heslo *Philippine Welser* na německé Wikipedii, poté díl věnující se Ferdinandovi II. Tyrolskému z televizního pořadu *Historie.cs*, také díl *Tajná svatba na Březnici* z dokumentárního cyklu *Střípky času* a v neposlední řadě rozhovor s březnickým kastelánem Robertem Bartákem v rozhlasovém vysílání.⁵⁷

3.2 Medailon

Je zjevné, že hlavní důvod zájmu o osobnost Filipiny Welserové spočívá v komplikovaném morganatickém sňatku s habsburským princem, který by se jinak měl podrobit sňatkové politice s ohledem na státní a rodové zájmy.⁵⁸ Je možné, že před nešťastným osudem Filipinu zachránil její původ, byť neurozený.

Dívka, jejíž rodiče pocházeli z patricijských rodů v Augsburgu (Franz Welser a Anna rozená Adlerová), se narodila roku 1527 v Augsburgu, městě říšských sněmů. Byla neteří bohatého bankéře Bartholomeuse Welsera, který půjčoval peníze císaři na válečné operace. V době největší slávy byli Welserové pány Venezuely a značně zbohatli na obchodu se zámorím. Spolu s Fuggery patřili k váženým bankéřům, díky nimž mohl císař bojovat nejen s Turky, ale také s protestantskými knížaty. Podle historiografie se Filipině dostalo kvalitního vzdělání a traduje se, že byla nevšedně krásná. Jako mladší dcera zůstávala dlouho neprovdaná, ať už z finančních či osobních důvodů. O mládí příliš konkrétních údajů nemáme, ale dcera nejspíš pomáhala matce, která ji učila kuchařskému a bylinářskému umění patrně podle dochovaných receptů. Někdy mezi lety 1547 a 1555 se Filipina zřejmě seznámila s arciknížetem Ferdinandem,

⁵⁵ Ferdinand MADĚRA, *Filipina Welserová*, Památky, příroda, život. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 35/2, 2003, s. 1–5.

⁵⁶ Vladimír HORPENIAK, *Krásná Filipina měla tetu v Kašperských horách. Pohled do života bohatých a urozených v 16. století*, in: Vlastivědný sborník Muzea Šumavy 5, 2001, s. 114–118.

⁵⁷ Podrobnější údaje a odkazy uvádím za soupisem prostudované literatury.

⁵⁸ Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VII., Praha a Litomyšl 2005, s. 236.

synovcem tehdejšího císaře a místodržícím v českých zemích. Kdy a jak se to stalo, není doloženo.⁵⁹ Nicméně v roce 1555 se již účastnila Ferdinandem pořádaných masopustních oslav v Plzni, jak zaznamenal ve svém díle Václav Březan.⁶⁰

Filipinina teta Kateřina rozená Adlerová ze Špýru se vdala za Jiřího z Lokšan, jenž získal roku 1548 po konfiskacích zámek Březnici, neboť stál věrně na straně krále Ferdinanda I. Filipina pobývala u své ovdovělé tety v Čechách od roku 1556. Březnice byla svědkem nesčetných setkání s arciknížetem, následné tajné svatby roku 1557 i narození prvního syna Andrease. Beletrie se rozchází v tom, zda se obřad uskutečnil v kapli, či v jídelně z důvodu nedokončených stavebních prací na zámku. O tom, kdy a jak se o svatbě dozvěděl císař Ferdinand I., se vedou dohady, ale pravděpodobně se setkání se snachou nikdy neuskutečnilo. Nicméně čtyři potomci, kteří z manželství vzešli, byli vždy prohlášeni za nalezence a Filipinou osvojeni. Po nějaké době císař manželství uznal, ustanovil dědická práva potomků pouze v případě vymření habsburského rodu, výši renty a věnoval vnukům přídomek von Österreich. Filipinina rodina obdržela dodatečně baronský titul von Zinnenburg. Avšak manželství muselo být drženo v tajnosti i nadále. V šedesátých letech žila Filipina na Křivoklátě, kde se jí narodil druhý syn Karel a dvojčata Filip a Marie, která krátce po narození zemřela. Roku 1567 se celá rodina definitivně přestěhovala na zámek Ambras do Tyrolska, který Ferdinand věnoval Filipině,⁶¹ nechal ho přebudovat na honosné renesanční sídlo nejen pro rodinný život, ale také pro své rozsáhlé sbírky umění, zbraní a kuriozit.⁶²

Ještě na Křivoklátě Filipina údajně přispěla k ulehčení údělu dvou bratrských vězňů, Jana Augusty a Jakuba Bílka. Na Ambrasu prý pomáhala chudým a nemocným, nechala zde dokonce zřídit lékárnu. Proslula jako odbornice přes vaření a bylinářství. Dochovala se řada receptů, které jsou jí připisovány.⁶³ Podle dokladů trpěla nejpozději od porodu dvojčat zdravotními problémy, které ji sužovaly po zbytek života. Její osoba je díky zachované vaně na Ambrasu spojována i s koupelovými léčebnými procedurami. Možná i proto manželé také dvakrát navštívili Karlovy Vary.⁶⁴

⁵⁹ G. BAKAY, *Philippine Welser*.

⁶⁰ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 94–95.

⁶¹ Tamtéž, s. 203.

⁶² Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Osobní a společenský život zástupce krále*, in: I. Muchka et al. *Hvězda: arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu*. Praha 2014, s. 30–31.

⁶³ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 211–212.

⁶⁴ Tamtéž, s. 274–280; srov. Gunter BAKAY, *Das legendäre Kochbuch der Philippine Welser - und ein Rezept für Huhn in weißer Brühe*, internetový článek, <http://www.gunter-bakay.at/wp-content/uploads/Kochbuch-der-Philippine-Welser-Rezept.pdf> (20. 7. 2016).

Sňatek byl oficiálně uznán papežem až v roce 1576. A roku 1580 Filipina zemřela.⁶⁵ Ať už to bylo důsledkem jaterní choroby,⁶⁶ nebo se nakazila od Ferdinanda syfilidou,⁶⁷ nebo šlo o důsledek náročného dvorského života, není přesně jasné. Proto se otevírá prostor i spekulacím kvůli případné snaze se nepohodlné neurozené zámecké paní zbavit.⁶⁸

3.3 Dobový kontext

Pro tuto práci je velmi cenná monografie etnologa Guntera Bakaye zabývajícího se tyrolskou oblastí.⁶⁹ Práce je sondou do života raně novověké společnosti. Životopisná data doplňuje možnými verzemi příběhů, které se mohly odehrávat na pozadí rodově nerovného partnerství a společenských poměrů. Autor zpřístupňuje dnešnímu čtenáři způsob myšlení a každodenní život raně novověkého člověka žijícího v oblasti bavorsko-česko-rakouské na pozadí dobových pramenů (tisků i ikonografie). Text je doplněn řadou ikonografického materiálu z autorovy soukromé sbírky i z rakouských galerií. Kromě turistického průvodce po Ambrasu z první poloviny 20. století⁷⁰ je pro nás závěrečná Bakayova kapitola dobrým zdrojem informací o vývoji expozice na Ambrasu týkající se Filipinina života.⁷¹

Protože se Filipina Welserová provdala za muže z panovnického rodu, propojil se její osobní život se zásadním děním v Evropě, potažmo ve světě, ať už šlo o politicko-náboženské události nebo sňatkovou politiku Habsburků. Zároveň se v jejím příběhu zrcadlí středoevropský prostor propojením Augsburgu s českými a rakouskými zeměmi. V návaznosti na to bývá v beletrii také tematizován vztah Ferdinanda I. i jeho syna k Českému království. Arcivévoda Ferdinand byl významnou osobností, která spoluurčovala zdejší poměry téměř 20 let. Měl zásadní vliv nejen na dvorský život, ale i na vývoj sporů s nekatolíky. Jeho podpora renesančního umění a jeho sběratelská činnost předznamenávaly rudolfinskou dobu.⁷²

Zda byla Filipina pouze v ústraní, nebo ovlivňovala Ferdinandovo jednání, je sporné a právě to otevírá prostor pro spekulace. Každopádně jej zřejmě inspirovala a jejich vztah byl naplňující, když se Ferdinand rozhodl pro tak komplikovaný sňatek. Podle Bakaye je známkou šťastného

⁶⁵ Vít VLNAS, heslo *Filipina Welserová*; Vít VLNAS – Brigitte HAMANNOVÁ, heslo *Ferdinand II.*, in: B. Hamannová, Habsburkové. Životopisná encyklopedie. Praha 1996, s. 122–123 a 94–97.

⁶⁶ Tamtéž, s. 123.

⁶⁷ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 304, pozn. 124.

⁶⁸ B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 122–123.

⁶⁹ G. BAKAY, *Philippine Welser*.

⁷⁰ Hermann SCHWAIGHOFER, *Schloss Ambras und Philippine Welser*, Innsbruck 1926.

⁷¹ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 295–301.

⁷² P. VOREL, *Velké dějiny*, sv. VII.

manželství i fakt, že Ferdinand, jak se zdá pouze kvůli Filipině, zanechal nevázaného života, který vedl před jejich svatbou. Protože tehdy se narodila nemanželská dcera a v době druhého manželství s mladinkou sestřenicí Annou Kateřinou Gonzagou se narodil nemanželský syn.⁷³

Partnerské pouto, zdá se, bylo tedy velmi silné, co však mohlo soukromou idylu rychle zničit, byly čarodějnické procesy, které se staly temnou stránkou 16. století.⁷⁴ Tento fakt obohacuje Filipinin mýtus o latentní nebezpečí, protože žena, která „uhrane“ urozeného muže, přiměje ho k sňatku a navíc se zabývá bylinářstvím, by mohla být jednoduše prohlášena za čarodějnici a odstraněna.

3.3.1 Paralely

Je důležité neopomenout dva ženské životní příběhy, které bývají uváděny jako paralely s Filipinou Welserovou.

O více než sto let dříve prožila totiž velmi podobný, avšak tragicky končící osud Augsburčanka Agnes Bernauerová, která byla milenkou a možná i manželkou Albrechta III. Bavorského. Byla však pouhou dcerou lazebníka, a tak ji otec zmíněného vévody nechal jako čarodějnici, která očarovala jeho syna, utopit roku 1435 v Dunaji. Dodnes se její osud připomíná, pořádají se různé oslavy a hrají se divadelní hry.⁷⁵

Zajímavější paralelou, avšak z jiného úhlu pohledu, se stalo přirovnání lásky Ferdinanda I. a Anny Jagelonské k lásce Ferdinanda II. Tyrolského a Filipiny Welserové. Toto spojení se objevuje nejen na obraze od Antonína Machka, ale také je časté v beletrii. Zajímavým fenoménem je pak detail, který se v některých interpretacích objevuje, a to paralela staveb letohrádků. O tom, že měl Ferdinand Tyrolský stavět letohrádek pro Filipinu, se dočteme například v Ottově slovníku: „Výzdobou tak vzácnou dal arcikníže Ferdinand opatřiti letohrádek **H.**-du proto, že v něm usídlil tajně oddanou choť svoji Filipinu Welserovou, která u něho v král. hradě na Hradčanech bydliti nesměla.“⁷⁶ Autoři velké monografie o Hvězdě nic takového nenaznačují, ale zmiňují se o symboličnosti výzdoby, která by mohla poukazovat také k Ferdinandovu nerovnému sňatku.⁷⁷

⁷³ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 164–166.

⁷⁴ Tamtéž, s. 226.

⁷⁵ Tamtéž, 108–109.

⁷⁶ Heslo *Hvězda*, in: Ottův slovník naučný, XI, Praha 1897, s. 947–949.

⁷⁷ Ivan MUCHKA et al., *Hvězda*.

Ivo Purš spojuje například často zobrazovaný motiv bakchanálií s Ferdinandovým životním příběhem, kde se setkávalo „nízké“ a „vysoké“, posvátné a profánní“, a interpretuje spojení symboliky Venuše a Minervy v osobě Filipiny: „Vezmeme-li v úvahu, že tento potomek rodu predestinovaného k nejvýznamnějšímu mocenskému titulu v celém křesťanském světě, k jehož prapředkům patřila Venuše a další astrální božstva, se oženil s měšťankou a popřel tím linii vznešené krve, protože pochopil, že v této pozoruhodné ženě se zrcadlí Venuše i Minerva způsobem nedostupným mnoha ženským potomkům nejrůznějších pomazaných hlav. Filipina se mu stala lékem, který mu poskytla Venuše, podobně jako léčila i jeho předka Aenea, a pokud by tímto lékem pohrdl a neuchopil jej, dopustil by se profanace, za niž by si zasloužil ten nejprudší hněv bohů. [...] Obecně chápané posvátno se střetlo se sakrální konstrukcí, jež podpírala mocenskou stavbu, intimní *aetas aurea* prožívaný v radosti a štěstí ze života s milovanou osobou se vzepřel požadavkům kladeným na urozeného muže mýticko-profetickým cílem *renovatio imperii*, neboť s jeho dosažením bylo sestoupení vládců z nadpozemského piedestalu, na němž byli rovni bohům, v příkrém rozporu.“⁷⁸

Ivo Purš zde také připomíná Filipinino zapojení ve Ferdinandových bakchických rituálech s pitím vína a zapisování do Trinkbücher.⁷⁹ Bakchický rituál je také motivem, který se často objevuje v beletrii i v rámci expozice na Ambrasu, také byl tematizován u příležitosti renesančních slavností na Křivoklátě.

Motiv další fresky ve Hvězdě s tématem legendy o Antiochovi a Stratoniké interpretuje Purš připodobením Ferdinandova zakázaného sňatku k příběhu, kdy se syn zamiluje do nevlastní matky a otec mu nakonec přenechá ženu i vládu. Pak vyvstává otázka, zda mohl chtít Ferdinand Tyrolský „naznačit něco velmi osobního“ svému otci v souvislosti s Filipinou.⁸⁰

⁷⁸ Ivo PURŠ, *Ferdinandovy Bakchanálie*, in: I. Muchka et al., *Hvězda*, Praha 2014, s. 219.

⁷⁹ Tamtéž, s. 220.

⁸⁰ Ivo PURŠ, *Hlavní sál Aenea a římských ctností*, in: I. Muchka et al., *Hvězda*, Praha 2014, s. 242–243.

4 Ikonografie

Prameny k této kapitole čerpám z literatury, kde již byly obrazy publikovány, nebo z elektronických zdrojů. Některé obrazy prošly aukcemi a jsou zřejmě v soukromých sbírkách, některé jsou nezvěstné. Řada obrazů byla v 19. století kopírována, reprodukována v přílohách časopisů a novin nebo využita na pohlednice a turistické upomínkové předměty na Ambras a Innsbruck. Největší část ikonografických pramenů k tématu Filipiny Welserové se samozřejmě nachází v uměleckých sbírkách na Ambrasu a ve Vídni.

Soudobých zobrazení Filipiny Welserové se mnoho nedochovalo. Většinou se jedná o její portréty, také se dochovala plastika na sarkofágu ve Stříbrné kapli dvorního kostela v Innsbrucku. Ještě za jejího života vznikl kvašový obrázek, kde jsou zobrazeni oba manželé spolu i s popisem, který je identifikuje. Nejvíce zobrazení pochází z 19. století. Následující století bylo na historickou malbu skoupější, navíc portrétní umění postupně vytlačovala fotografie a historická schémata začal zpracovávat film.⁸¹ Nepodařilo se mi objevit žádnou malbu z nejnovějšího období, která by se vztahovala k Filipině.

V 19. století vzniklo nejméně jedno literární pojednání o Filipině, které je doprovázeno perokresebnými ilustracemi. Nalezneme zde romantický portrét mladé dívky stojící na balkóně,⁸² milenecký polibek⁸³ i prosbu u císaře.⁸⁴ Zobrazení její osoby se ve 20. století přesunulo na obálky knih a navazuje většinou na adaptace portrétů z 19. století.⁸⁵ V pozdější době je na přebalech využíváno fotografií původních obrazů.⁸⁶ Komiksové zpracování pro dětský časopis z nedávné doby se nedrží předloh a Filipina s Ferdinandem se tak dostávají do naivního kresleného světa podobného Disneyho pohádkám. Nejnovější ikonografické zpracování v Čechách přinesl soubor dřevěných plastik a dřevořezb vzniknuvších při příležitosti řezbářského sympozia na Křivoklátě v roce 2015.

⁸¹ Naděžda BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *Dějiny v obrazech: historické náměty v umění 19. století v Čechách: [katalog výstavy]*, Praha 1996, s. 114.

⁸² Friedrich STEINBACH, *Philippine Welser: Historische mit Benützung der besten Quellen*, Wien 1855, s. 5, http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10739485_00002.html (20. 7. 2016).

⁸³ Tamtéž, s. 11.

⁸⁴ Tamtéž, s. 78.

⁸⁵ Například Hermann BLANK, *Philippine Welser. Die Rosa von Augsburg*, Heidenau 1924, edice *Frauen der Liebe*.

⁸⁶ Například Brigitte RIEBE, *Die schöne Philippine Welserin. Historischer Kriminalroman*, Meßkirch 2013.

Úplný okraj obrazového zpracování tvoří sběratelské kartičky například se svatebním obřadem Filipiny a Ferdinanda z krabičky rostlinného másla (1)⁸⁷ a s klečící Filipinou před císařem z balení cigaret (2),⁸⁸ nebo čokolády Suchard (3).⁸⁹ Všechny pochází z německé oblasti.

4.1 Historismus v malířství

Malířství čerpalo své náměty z historických událostí, legend a literárních předloh už ve starověku, nejvíce se tato inspirace začala uplatňovat v období klasicismu a termín „historická malba“ se konstituoval v 17. století.⁹⁰

V devatenáctém století se prosadil romantismus, a tak se historická malba dostala do popředí oficiálního i uměleckého zájmu v celé Evropě. Výběr témat a způsob zobrazení podporoval národní a státní reprezentaci, tudíž malba získala i politickou úlohu. Především u nás pak sloužila nejen k výchově národa k vlastenectví, ale také k zformování mravně závazné normy národního myšlení. A proto tedy vzniká plynulý proud maleb, kreseb a grafik s historizujícím obsahem.⁹¹ Autoři se inspirovali náměty z různých epoch, v českém prostředí například z bájného období, počátků křesťanství, přemyslovské dynastie,⁹² činů Karla IV., působení Jana Husa, husitství, nebo z časů svobodně zvoleného krále Jiřího z Poděbrad. Historická fakta čerpali nejen z beletrie nebo Palackého dějin, ale také studovali historické prameny a kroniky. Postupně se vytvářela i závazná ikonografie, a tak se určitými schémata přenášely dané ideje do malířství.⁹³ Témata si nicméně malíři vybírali podle toho, co bylo právě aktuální na poli historické vědy, publicistiky i politiky.⁹⁴ Často se prostřednictvím ikonografie zdůrazňovala loajalita k panovnické dynastii. A k tomuto fenoménu se váže i zobrazování Filipiny Welserové v přítomnosti císaře Ferdinanda I. Můžeme se domnívat, že gestem, kterým přijímá (byť jen ke slyšení) neurozenou snachu, je zdůrazňována panovníkova lidskost, tedy pozitivní obraz muže, kterým počíná téměř čtyřsetletá linie habsburského domu na českém trůně. Možná kontroverze tohoto oslavování, i dokonce v odkazu na počátek upevňování habsburské panovnické moci, je

⁸⁷ Kolem roku 1900, více viz G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 185.

⁸⁸ Z roku 1934, <http://www.csogb.co.uk/Reference/MfrsY/Yosma/yosma.php> (20. 7. 2016).

⁸⁹ <http://www.lookandlearn.com/history-images/M196740/Philippine-Welser-morganatic-wife-of-Archduke-Ferdinand-II-of-Austria?img=7&search=Ferdinand+II&bool=phrase> (20. 7. 2016).

⁹⁰ N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *Dějiny v obrazech*, s. 9.

⁹¹ Naděžda BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *České malířství 19. století. Katalog stálé expozice Sbírký umění 19. století*, Praha 1998, s. 149.

⁹² *Böhmische Geschichte in Bildern*, 1789, dvanáctidílný cyklus leptů Ludvíka Kohla, N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *Dějiny v obrazech*, s. 11.

⁹³ N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *České malířství 19. století*, s. 150, 151.

⁹⁴ N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), *České malířství 19. století*, s. 39.

nasnadě. Ale vzhledem k tomu, že pochází tato vyobrazení především od rakouských malířů, zapadají jednoznačně do tematického kontextu Habsburků jako rakouské dynastie.

4.2 Jednotlivé náměty

Výtvarně zpracovaný příběh Filipiny Welserové se dá tematicky rozdělit do sedmi okruhů. A protože pochází většina vyobrazení z 19. století, jeví se rozdělení podle témat nosnější než podle data vzniku.

4.2.1 Filipina se setkává s arciknížetem Ferdinandem

Kdy a kde se Filipina s Ferdinandem poprvé setkali, není prameny nijak doloženo. Nejčastěji je za místo setkání považován Augsburg u příležitosti jednoho z říšských sněmů. Jako nejpravděpodobnější se uvádí rok 1551, protože na rozdíl od roku 1547, je doloženo, že arcikníže v Augsburgu byl, účastnil se nejen jednání, ale i řady oslav.⁹⁵

Právě romantický nádech prvního setkání inspiroval několik výtvarníků. První zkoumaná olejomalba z roku 1750 (4) má být kopií staršího obrazu a pochází z welserovských sbírek.⁹⁶

Malba zachycuje Ferdinanda jedoucího na hnědém koni pod okny welserovského sídla a zdravícího v okně stojící Filipinu. Jezdecké zobrazení Ferdinanda Tyrolského ve španělském renesančním oděvu je soustředěno do centra obrazu, kromě vzpínajícího se koně působí obraz velmi staticky, Filipina je redukována na malinkatou postavičku v okně a na obraze není žádná další osoba. Naopak domu je věnována značná pozornost, je zobrazen s freskami a sochami podle dokladů.⁹⁷

Z toho je možné vyvodit, že důraz byl kladen na postavu arciknížete a bohatství rodiny Welserů.

Variant tohoto obrazu je údajně více a jedna je také ve sbírkách Ferdinanda na Ambrasu.⁹⁸

Pravděpodobně je jí míněn druhý mnou zkoumaný obraz (5). Giustiniano degli Avancini namaloval romantický výjev, který evokuje motiv Romea a Julie.⁹⁹ „Ferdinand als verblüfft

⁹⁵ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 147.

⁹⁶ Elisabeth VAVRA (ed.), *Aufmüppig & angepasst: Frauenleben in Österreich*, Niederösterreichische Landesausstellung '98 (Schloss Kirchstetten), Wien 1998, s. 215, katalogové číslo 8.2.4.; srov. tamtéž, s. 214.

⁹⁷ „Das Gemälde zeigt die aus anderen Quellen bekannten Fassadenmalereien: unten im Sockelgeschoß große gemalte Plastiken in Nischen, in den Fenstergeschossen darüber Putten als Vertikalgliederung und je drei Längszenen als horizontale Gliederung.“ Tamtéž, s. 214. Tato historická budova byla za druhé světové války zničena a později znovu postavena.

⁹⁸ Tamtéž s. 214.

⁹⁹ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s.80.

erstarrter Märchenprinz. Für immer [...] hat er Augen nur noch für die eine da oben in der Loggia.“¹⁰⁰

Filipina pootočená z profilu stojí v okně v modrých šatech a drží na srdce přivinutou květinu, jako by ji vzápětí měla dvorně hodit princovi na bílém koni pod okny. Ferdinand v úžasu zastavuje bělouše. Jeho postava je zároveň nejlépe nasvícená a v centru obrazu. Romantickou idylu umocňuje jeho oděv, který připomíná minesengra.¹⁰¹ Arcivévodův doprovod jedoucí v kontrastu na tmavých koních mu pravděpodobně sděluje, o koho v okně se jedná. U studny tentokrát stojí starý muž, žena s dítětem a mladý hoch, který ukazuje na urozeného muže a zřejmě se ptá starce, o koho jde. Všichni upřeně hledí na skupinu na koních. Nebe je modré bez mráčku, v pozadí vyčnívá románská stavba s věží. Augsburg na obraze připomíná města renesanční Itálie. Nakonec je možné konstatovat, že dům, který je do detailů zobrazen s freskami a plastikami, opět odkazuje ke konkrétnímu welserovskému paláci.

Třetí variantou téhož tématu je nedatovaná olejomalba od malíře Ludwiga Ferdinanda Schnorra von Carolsfeld. Toto romantické zobrazení scény z Augsburgu (6.) je méně „pohádkové“ než předešlé, avšak asi nejdynamičtější ze všech tří dohledaných zobrazení. Všude je spousta postav, které uhýbají vznešenému průvodu proudícímu od městské brány na náměstí, a slavnostní nálada i zvědavost je patrná na obličejích davu lidí. I když je kompozice stranově obrácená, Ferdinand – opět ve středu obrazu – zastavuje bílého koně v podobném postoji jako na předešlém vyobrazení. Má plavé vlasy, upřeně hledící na Filipinu smeká klobouk. Arcivévoda ve světlém oděvu již nepřipomíná minesengra, jede v průvodu vedle postav oblečených do tradičního černého španělského renesančního oděvu, může zde být císař Karel, nebo jeho bratr Ferdinand Habsburský. Sídlo Welserů není tentokrát zdobeno freskami a sochami, ale opět nechybí balkónová scéna, Filipina je zobrazena v bílých šatech se závojem jako nevěsta, jako by bylo jasné, jakým směrem se bude příběh dále ubírat. Před vznešeným průvodem kráčí herold s rakouským císařským erbem na prsou, jež nese jednoznačnou informaci pro obecenstvo z 19. století, protože propojuje příběh se současností, a tak přiřazuje tradici německého císařství k rakouskému.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 85.

¹⁰¹ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 8.

4.2.2 Filipina odjíždí z Augsburgu

Dalším tématem je loučení Filipiny s Augsburgem (7). Rytina E. Krella vznikla v 19. století podle malby Alberta Schrödera. Kolorovaný detail byl použit na desky českého románu Karla Miroslava Ullricha ve čtyřicátých letech 20. století (8). Na obraze je možné vidět různé dobově oděné postavy včetně rytíře ve zbroji, které se přišly podívat, co se děje. Rozmanitost obyvatel Augsburgu doplňuje i žebrák v popředí. Filipina se loučí se svou matkou, protože na ni čeká kočár, kterým odjede do Čech. Dvířka od kočáru drží otevřená nějaký šlechtic, není však jasné, kdo by jím měl být. Zajímavý je detail portálu domu, ze kterého vychází nosič se zavazadly, zde se opět objevují obdobné reliéfy jako na předchozích obrazech.

4.2.3 Filipinin portrét

Za života Filipiny Welserové vzniklo jen několik portrétů. Později inspirovaly autory především v 19. století.

První portrét, který je však Filipině pouze přisuzovaný,¹⁰² je anonymní olejomalba z poloviny 16. století (9). Je zde zobrazena jako pohledná mladá dáma s ozdobnou čelenkou v sepnutých rusých vlasech. Na levé ruce nemá žádný prsten. Pro pozdější zobrazení je také důležité, že je dívka oděna do světlých šatů s vysokým nasbíraným límcem, které halí černý plášť. Kompozici doplňuje váza s drobnými růžovými a fialovými květy karafiátů.

Obraz od Johanna Bocksbergera pochází z roku 1576 (10), je označován jako autentický a znázorňuje Filipinu již jako „Tiroler Landesfürstin“.¹⁰³ Tentokrát je Filipina oděna do zlatě vyšíváných šatů s vysokým nařaseným límcem zahalených do tmavého pláště s kožešinovým lemem. Vlasy jsou sčesané, asi sepnuté do síťky a ozdobené kloboučkem s peřím. Ruce jí zdobí několik prstenů.

Řada portrétů, jež jsou si kompozičně velmi podobné a které byly často reprodukovány a využívány jako upomínkové předměty, vycházejí z předchozích dvou obrazů,¹⁰⁴ nebo často věrně navazují na olejomalbu Petra Paula Kirchebnera z první poloviny 19. století, která

¹⁰² G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 112.

¹⁰³ Tamtéž, s. 265.

¹⁰⁴ Obraz na porcelánu pochází z roku 1899, autorem je francouzský malíř Édouard Bisson (12), ale setkala jsem se už také s neověřenou informací, že by podobný portrét měl namalovat také Friedrich August Kaulbach.

představuje portrét mladé Filipiny (11). Údajně se mělo jednat o kopii ztraceného původního obrazu z 16. století.¹⁰⁵

4.2.4 Svatba Filipiny a Ferdinanda

Kolem místa a průběhu svatby arciknížete Ferdinanda a Filipiny Welserové vzniklo několik možných scénářů, ať už se tajný obřad uskutečnil v kapli, nebo v renesanční jídelně březnického zámku. Ať probíhal jakkoli, zásadní událost v příběhu nerovného sňatku, jak se zdá, paradoxně nesloužila jako téma k výtvarnému zpracování.

Asi jediné vyobrazení, které se ke svatbě váže, vzniklo někdy kolem roku 1900. Jedná se o obrázek na sběratelské kartičce z krabičky od rostlinného másla firmy Palmin (1). Do kaple skrz barevnou vitráž září slunce a osvětluje novomanžele i kněze s ministranty. Filipina klečí vedle Ferdinanda a cudně klopí zrak. Jak poznamenává Bakay, nachází se zde několik anachronismů, například bílé svatební šaty, které se ale ve dvorských kruzích užívaly až v 18. století a v měšťanském prostředí až v 19. století, nebo zobrazení malých ministrantů a podobně.¹⁰⁶

Zajímavé je, že portrét v oválném rámu na levé straně obrázku nápadně připomíná portréty s filigránovou síťkou ve vlasech a kloboučkem s pírkem, navíc žlutobílé šaty jsou jakousi kombinací oděvů z portrétů (9) a (10). I když neexistuje věrný portrét Filipiny z období, kdy se vdávala, vytvořil se v průběhu 19. století jakýsi kánon její mladé podoby, který přebírali autoři a jen nepatrně jej pozměňovali. Pod oválným rámem se nachází rozkvetlá růže, která odkazuje k tradici Filipiny jako krásné „růže z Augsburgu“, potažmo z Německa, to také dotvrzuje volně položený znak německé orlice v popředí kompozice, takže vyobrazení nese i nacionální rozměr.

4.2.5 Filipina a Jan Augusta

Dva malíři českého původu žijící téměř na rok ve stejné době si pro své dílo vybrali příběh o Filipině návštěvě u Jana Augusty ve vězení na Křivoklátě. Z roku 1876 pochází olejomalba Václava Brožíka (13), proslaveného historickými malbami,¹⁰⁷ která je v současné době nezvěstná. Brožíka pravděpodobně inspirovaly Mikovcovy články o Filipině vydané v Lumíru

¹⁰⁵ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 299; srov. http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_K/Kirchebner_Peter-Paul_1812_1846.xml (20. 7. 2016).

¹⁰⁶ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 185, poznámka u obrázku.

¹⁰⁷ Jiří RAK – Vít VLNAS, *Umění ke cti, národu ku slávě*, in: N. Blažicková-Horová (ed.), *Václav Brožík (1851–1901)*, katalog k výstavě 2003, Praha 2003, s. 141–169.

a životopis Jana Augusty z roku 1868.¹⁰⁸ Celá scéna na obraze působí jako společenská událost, Filipina usazená v křesle v centru obrazu je oděná do světlých šatů, které prosvětlují tmavou kobku, obklopuje ji zástup lidí, dokonce i dětí. Ladislav ze Šternberka pravděpodobně tlumočí, Jan Augusta, který pokorně sklání hlavu, působí bázně a budí soucit. Obraz působí dynamicky, je plný různých emocí zračících se ve tvářích všech přihlížejících žen, některé stojí s pootevřenými ústy v úžasu až úleku, jiné s nedůvěřivým pohledem, nebo s hlavami blízko u sebe si něco říkají a jedna žena v popředí se sklání k dítěti, zřejmě mu něco šeptá. Stařec s bílým plnovousem nepůsobí ani trochu nebezpečně a užaslý doprovod je konfrontovaný s osobou, která má být vězněm nebezpečným pro celé království. Tento paradox se objevuje jako Filipinin argument pro Augustovo propuštění například v románu Antonína Polácha *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*.¹⁰⁹

V podobném duchu působí scéna na olejomalbě (14) Alfreda Seiferta z 80. let 19. století, i když stylově spadá spíše do realismu. Prošedivělý starý muž ve tmavém kabátě stojí ve stínu, Ladislav ze Šternberka opět plní zprostředkovací roli, Filipina ve světlých šatech sedí v křesle v centru obrazu a zaujatě naslouchá Augustovi, který je zobrazen jako důstojný moudrý stařec. Navíc damu osvětluje denní světlo dopadající do cely skrz zamřížované okno, takže působí jako ozářená světice. Menší počet osob zůstává tiše v šeru v pozadí. Filipinin oděv i náhrdelník jako by odkazovaly na podobiznu mladé dámy (9) nebo obraz Johanna Bocksbergera (10), případně také portrét Petra Paula Kirchebnera (11).

Seifert sice vybudoval svou dílnu v Mnichově, a také na tamější obyvatelstvo mířila jeho produkce, ale jak se dočteme ve *Světozoru* z roku 1884, v případě tohoto obrazu se jednalo spíše o českou látku, i když šel obraz v Čechách špatně na odbyt.¹¹⁰

Obě plátna zpodobňují Filipinu jako soucitnou naslouchající ženu, která prosvětluje těžký osud vězně, skoro jako anděl. Obě tak prohlubují příběh o tom, jak Filipina ulehčovala bratrským vězňům na Křivokláte těžký osud, respektive se měla přimluvit za jejich propuštění.

¹⁰⁸ Naděžda BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ, *Václav Brožík (1851-1901)*, katalog k výstavě 2003, Praha 2003. Brožík katalog 2003, s. 227. Autorka měla zřejmě na mysli vydání Gindelyho *Geschichte der böhmischen Brüder*, které skutečně vyšlo v Praze roku 1868. První edici *Života Jana Augusty* vydal Josef Franta Šumavský už v roce 1837. Druhá edice vyšla roku 1880 a třetí 1942. Více k bibliografii k dějinám Jednoty bratrské viz *Bibliografie k dějinám Jednoty bratrské* od Jiřího Justa, http://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-32-version1-lit_jb.pdf (20.7.2016). Výpověď o přímlovkách a setkání Filipiny s Augustou viz František BEDNÁŘ (ed.), Jakub BÍLEK, *Jan Augusta v letech samoty 1548–1564*, Praha 1942, s. 119–120, 154–159.

¹⁰⁹ Antonín POLÁCH, *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*. Praha 2010.

¹¹⁰ Redakční recenze: *Naše vyobrazení. Alfred Seifert*, *Světozor* 18/25, 1884, s. 302. <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=SvetozorII/18.1884/25/302.png> (20. 7. 2016).

Podstatným motivem může být i respekt k nekatolickému náboženskému smýšlení a jeho českému kulturnímu kontextu i historiografické tradici národního obrození.

4.2.6 Filipina a císař Ferdinand I.

Dalším významným motivem obrazů je setkání Filipiny s císařem Ferdinandem I. Příběh o pokorném vyprošení milosti pro sebe i svou rodinu se nejspíš nikdy nestal, přitom patří k nejčastěji zpracovaným tématům v ikonografii i historické beletrii a divadelních hrách.

I když je toto téma jednoznačně doménou rakouských malířů, jeden z prvních obrazů pochází ze štětce Antonína Machka (15), zároveň lze říci, že se značně liší od ostatních vyobrazení. Machek zařadil příběh Filipiny Welserové do kontextu habsburské dynastie a českého panovnického cyklu. Oproti ikonickým zobrazením panovnických linií na objednávku, obvyklým v této době, se Machek snaží postavu zapojit do alegoričnosti a kontextu celého života. Jak píše Vlnas: „Tu a tam dokonce ustupuje příslušný panovník do pozadí, aby uvolnil místo regulérní epické scéně, či spíše ilustrované anekdotě spojené s jeho vládou. Nejlepší příklad tu tvoří výjev s Ferdinandem I., který bere na milost svou tajnou snachu Filipinu Welserovou.“¹¹¹

Machkův obraz z cyklu českých panovníků (1828–1835) posiluje spojení celého příběhu s Annou Jagellonskou. Je zde možné vidět společnost v sále, v popředí stojící Filipinu se dvěma dětmi, z nichž to mladší si hraje a nedává pozor, co se děje. Filipina stojí z profilu, drží se za břicho a hledí na královnu, která sedí naproti ní vedle císaře pod baldachýnem. Tato scéna se nikdy nemohla odehrát, nicméně Anna byla pro Ferdinanda I. velmi důležitá, možná stejně jako Filipina pro arciknížete. Celý výjev působí dojmem, jako by byla právě Anna v centru pozornosti. Je nejlépe nasvícená, sedí více v popředí než císař, zrak Filipiny se upírá na královnu, která drží v náručí miminko. Anna Jagelonská zemřela roku 1547 po porodu i s dcerou Johannou. Jako kdyby ztělesňovala symbol mateřství, které se propojovalo s motivem Filipiny coby matky. Císař s gestem otevřené dlaně působí vstřícně. V pozadí stojí na ochozu mužská postava. Mohla by být možná spojována s arciknížetem Ferdinandem, který je na jiných obrazech znázorňován v pozadí.

¹¹¹ Vít VLNAS, *Panovnický cyklus Antonína Machka: „biedermeierský“ historismus mezi barokem a romantikou*, in: H. Lorenzová – T. Petrasová (edd.), *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku plzeňského sympozia k problematice 19. století, pořádaného 6. – 8. března 2003, Praha 2004*, s. 52.

19. století bylo na zobrazení tohoto tématu poměrně bohaté. Malíři a grafici patřící k rakouskému proudu historismu zpodobňovali klečící Filipinu před císařem buď ve společnosti dalších osob (16), nebo komorně pouze s Ferdinandem I. (17), nanejvýš s dětmi (18). Jejich přítomnost má jednoznačně probudit ve starém muži soucit a pochopení, zároveň otcovské, respektive prarodičovské city. Stejně jako na obraze od Alexandra von Lizen-Mayera (19), kde nešťastný císař stojí otočen téměř zády k Filipině a ustrašeným dětem, ale v popředí stojí jeho chrt, který soucitně hledí upřeně na Filipinu.¹¹²

Na některých zobrazeních postává Ferdinand Tyrolský v pozadí mezi dveřmi (22),¹¹³ nebo za závěsem (23), a je tak zdůrazněna Filipinina statečnost a její osobní boj.

Často je znázorňován pouhý okamžik s nejistým koncem, avšak někdy již lze předvídat kladný výsledek prostřednictvím Ferdinandových gest, kterými přijímá svou snachu (23). A listina, kterou Filipina nebo císař drží v ruce, může být doklad o právoplatném sňatku a narození manželských dětí.

Na habsburskou dynastii a rodovou šlechtetnost pokukuje především obraz (21), na kterém je v pozadí vpravo na zdi znázornění pravděpodobně příběhu o Rudolfu I. Habsburském, který pomáhá knězi dostat se k umírajícímu tím, že mu půjčí svého koně.¹¹⁴ Může se jednat o aluzi na dobrosrdečnost a soucit, které jsou takto připisovány i Ferdinandovi I. Je zřejmé, že tato vyobrazení významně odkazují k druhému životu Ferdinanda I., tedy k obrazu, jak ho chtěla vidět společnost v 19. století.

4.2.7 Filipina a Ferdinand Tyrolský

Ještě za života obou manželů v roce 1575 vznikl kvašový obrázek (25), kde stojí oba manželé v černých renesančních šatech. Zajímavé je, že opis identifikuje postavy takto: „Ferdinandus Archidux Austriae. Philippina nata Welserin Conjux Sua“, a to ještě rok před oficiálním uznáním jejich manželství papežem.

¹¹² Inspirace obrazu se psem je patrná také na této rytině (20), tentokrát se pes dívá soucitně na císaře.

¹¹³ Zajímavé je, že název litografie je v opisu uveden v němčině, italštině, maďarštině a v jazyku, který by měla být asi čeština, protože se v pravopise vyskytuje písmeno ř, v tom případě jde o špatný překlad.

¹¹⁴ I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách*, s. 29, 35.

Ze dvacátého století pochází pravděpodobně pouze jedna malba. *Erzherzog Ferdinand II. und Philippine Welser auf Schloss Ambras* od Maxe Weilera (26), která znázorňuje manželský pár u hodovní tabule.¹¹⁵

4.2.8 Komiks

Nejnovějším typem zobrazení stojí na přechodu mezi výtvarným a literárním zpracováním komiks. Filipinín život inspiroval autory německého komiksového sešitu pro děti. *Mosaik - Die unglaublichen Abenteuer von Anna, Bella und Caramella* vychází v Berlíně od roku 2008.¹¹⁶ Tři dívky putují časem, setkávají se s různými historickými osobnostmi a zažívají dobrodružství, jedno z nich je setkání s rodinami Fuggerů a Welserů. Ve třech dílech prožívají s Filipínou její „pohádkový“ příběh lásky, pomáhají jí a na svatbě jí předají knihu receptů.¹¹⁷

¹¹⁵ Malba pochází z roku 1953. V současnosti je k vidění v restauraci Tirol Panorama na Bergisel. Více viz BAKAY, *Philippine Welser*, s. 267.

¹¹⁶ *Anna, Bella, Caramella*, <http://www.annabellacaramella.de/> (20. 7. 2015).

¹¹⁷ Sešit 21: *Geld oder Liebe* (červenec 2014), sešit 22: *Küssen verboten* (říjen 2014), sešit 23: *Mission Traualtar* (leden 2015), <http://www.mosapedia.de>. V příloze je titulní list sešitu č. 22 (27), kde uprostřed mezi Annou, Bellou, Caramellou a Kateřinou z Lokšan stojí Filipína s Ferdinandem a v příloze (28) se nachází svatební obřad.

5 Historická beletrie

Známa fakta ze života Filipiny Welserové tvoří základní zápletku uplatňovanou v řadě literárních zpracování. Neznámé detaily, pocity postav a místa, kde může přispět fantazie, jsou zpracována ve vyprávění s důrazem na určité události, které vytvářejí představu o Filipině podle záměru daného autora. Jak se ukáže v následujících podkapitolách, stejné detaily, které hrály významnou roli pro ikonografii, se objevují i v beletrii.

Beletrie věnující se Filipině Welserové vznikala v návaznosti na celkový zájem o historii, národní a lokální dějiny od první poloviny 19. století. Stejně jako malíři a grafici, čerpali spisovatelé inspiraci a vědomosti z divadelních her, ze slovníků, životopisů, článků v tisku a z dobových reprodukcí.

Zřejmě se od počátku až do dnešní doby na zpracování tématu významně podílely návštěvy autorů na některém ze zámků.

5.1 Historismus a literatura

V českém prostředí se historickým románem komplexněji zabýval Blahoslav Dokoupil a to především tvorbou z druhé poloviny 20. století.¹¹⁸ Avšak žádný z románů s tematikou Filipinina života nezmiňuje.

Jak píše Vladimír Forst, hlavním předpokladem pro vznik historické prózy je práce s historickým materiálem, který autor čerpá z různých zdrojů. Vybírána jsou často témata, o kterých má čtenář alespoň kusé povědomí, a tak autor přináší pouze popis dané osobnosti nebo výklad události, nikoli poučení. „V každém případě vzniká tu jisté napětí, možnost překvapení a polemiky, což je patrně jednou z příčin čtenářské obliby historické prózy.“¹¹⁹ Je nasnadě, že život německé kupecké dcery nemohl příliš inspirovat český literární historismus v průběhu 19. století zaměřený na národní dějiny. Naopak, jak se ukáže i v dramatické produkci, pro německy mluvící adresáty měl tento příběh důležitý oblastní význam a stal se lokální tradicí především Tyrolska a Bavorska.

Nejen historický román 19. století se obracel do minulosti, i když v průběhu 20. století se inspirace historií různě proměňovala, hrála a dodnes hraje důležitou roli.¹²⁰ Třebaže se

¹¹⁸ Blahoslav DOKOUPIL, *Český historický román: 1945–1965*, Praha 1987. Dále Blahoslav DOKOUPIL, *Čas člověka, čas dějin (poznámky k vývoji české historické prózy 1966–1986)*, Praha 1988.

¹¹⁹ Vladimír FORST, *Historismus české a slovenské literatury po roce 1918*, Česká literatura 16/5, 1968, s. 513.

¹²⁰ „Postavení této žánrové formy v aktuálním modelu literatury může proto vypovídat nejen o uměleckých hodnotách, nýbrž i o celkové kulturně axilogické situaci společnosti vyplývající ze stavu jejího historického

pozornost upírá víc k „populárním“ osobnostem,¹²¹ o čemž může svědčit i návrat k tématu Filipinina života v posledním desetiletí.

Nedostatek české odborné literatury k historickému románu obecně pravděpodobně reflektuje fakt, že historický román, navíc s romantickým příběhem, byl považován za nízkou literaturu, a řadou děl se nikdo nezabýval. Mohlo jít o tzv. „knížky lidového čtení“ nebo „interiorní literaturu“.¹²² I níže sledované prameny mají různou literární kvalitu.

V německé oblasti je tradice zabývající se historickým románem rozsáhlejší, stěžejní je dílo Huga Austa *Der historische Roman*¹²³ a tvorbou po roce 1980 se zabývá soubor studií *Der historische Roman. Erkundung einer populären Gattung*.¹²⁴

5.2 Popularizační literatura

Na hraně populárně naučné literatury stojí knihy Sigrid-Marie Grössingové, ze kterých jako z pramene čerpá řada současných spisovatelů. Autorka vydává popularizační literaturu o Habsburcích, Filipinou se zabývala ve své disertaci a v některých publikacích vydala i edici jí připisovaných receptů.¹²⁵

Není cílem této práce obsáhnout vše, ale zmiňuji následující tituly, protože jejich autoři čerpají již z interpretací Filipinina života, a tím se rozšiřuje obraz historické postavy i tradovaný příběh do obecnějšího povědomí v české i německé oblasti. Například historička Martha Schad působící v Augsburgu zařadila Filipinu podle svého výběru do kontextu „nejznámějších žen světových dějin“, a to mezi taková jména jako jsou Hildegarda z Bingen, Jana z Arku, Katharina von Bora, Kateřina II. Veliká nebo Císařovna Marie Terezie.¹²⁶ O něco starší

vědomí. [...] lze na historický román pohlížet také jako na uměleckou formu, jejíž ráz nejen souvisí s úrovní a stavem historiografického bádání, nýbrž i s filosofickými koncepty dějin (a s ideologiemi, které jsou na nich postaveny), které se v dané situaci prosazují jako kanonické.“ Aleš HAMAN, *Člověk a dějiny v české historické próze 2. poloviny 20. století*, in: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Fakulta Philosophica, Moravica 5, 2007, s. 57.

¹²¹ V. FORST, *Historismus české a slovenské literatury*, s. 513.

¹²² Pavel JANÁČEK, *Literární brak*. Brno 2004, s. 9–13.

¹²³ Hugo AUST, *Der historische Roman*. Stuttgart 1994.

¹²⁴ Hans-Edwin FRIEDRICH, *Der historische Roman. Erkundung einer populären Gattung*, Frankfurt am Main 2013, <http://site.ebrary.com/lib/cuni/Doc?id=10808146> (20. 7. 2016).

¹²⁵ Viz B. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 310; srov. Sigrid-Maria GRÖßING, *Das Arzneimittelbuch der Philippine Welser. Eine kritische Unterschulung der Ambraser Handschrift*, (Dissertation) Salzburg 1992; srov. táž, *Kaufmannstochter im Keiserhaus, Philippine Welser und ihre Heilkunst*, Wien 1992; srov. táž, *Die Heilkunst der Philippine Welser. Aussenseiterin im Hause Hausburg*, Augsburg 1998. A řada dalších knih o Habsburcích, kde je opět tematizován i osud Filipiny např. táž, *Um Krone und Liebe. Die Macht der Geschichte*, Wien 2008 (přeloženo do češtiny 2010).

¹²⁶ Martha SCHAD, *Die berühmtesten Frauen der Weltgeschichte. Von der Antike bis zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 2007, s. 119–121.

publikací čerpající z Grössingové, která vyšla i v českém překladu, jsou *Nemoci Habsburků* od Hanse Bankla.¹²⁷ Kapitolka *Téměř lékařkou* řadí Filipinu do kontextu nejvýše postavených osobností habsburského domu a označuje ji jako „nejoriginálnější osobnost v rodině Habsburků“ a pár vět s životopisnými údaji je obohaceno o několik údajně původních léčitelských rad a receptů proti rozličným neduhům.¹²⁸ Obdobný kontext popularizující habsburskou dynastii se nabízí v knize Jana Bauera *Ženy z rodu Habsburků. Úděl matek, manželek a dcer nejmocnější evropské dynastie*.¹²⁹

Příběh Filipiny Welserové působí také ve svém lokálním významu, a tak tvoří jeho zpracování součást například souboru povídek vztahujících se k pamětihodnostem a osobnostem z Augsburgu – *Sagenhaftes Augsburg*.¹³⁰ Kromě povídky o Agnes Bernauerové je tu samozřejmě jedna o Filipině Welserové. Bylo by zajímavé zjistit, jestli jsou zde uváděny nějaké jiné interpretace Filipinina mladistvého života v Augsburgu, o kterém mnoho autorů nepíše.

Úplný okraj německé knižní produkce s návazností na Filipininy „záliby“ ztělesňuje kuchařka, představující recepty středověku a raného novověku ve staré němčině s překlady a přetisky. Zmiňuje téměř desítku receptů odkazujících k Filipině. Autor bohužel neuvádí literaturu, ze které čerpá, můžeme tedy pouze konstatovat, že povědomí o Filipině – kuchařce – udržuje živé.¹³¹

5.3 Literatura před rokem 1800

Zajímavé bylo sledovat, jestli se vyskytuje Filipinův příběh v literatuře před rokem 1800. Vzhledem k tomu, že v *Historii o těžkých protivenstvích církve české*¹³² se nenachází žádná informace o tom, kdo Augustovi s Bílkem pomáhal a Filipina zde není vůbec zmíněna, je možné usuzovat, že mýtus o její přichylnosti k českobratrskému náboženskému smýšlení se formoval později, pravděpodobně až v 19. století. A tradice, která vyzdvihuje Filipinu jako zachránkyni křivoklátských vězňů, také.¹³³

¹²⁷ Hans BANKL, *Nemoci Habsburků. Z chorobopisů velké panovnické dynastie*, Praha 2000.

¹²⁸ Tamtéž s. 39–41.

¹²⁹ Jan BAUER, *Ženy z rodu Habsburků. Úděl matek, manželek a dcer nejmocnější evropské dynastie*, Frýdek-Místek 2009.

¹³⁰ Peter DEMPFF, *Sagenhaftes Augsburg. Geschichten einer Stadt*, Augsburg 2010. S. 113–118.

¹³¹ Jürgen H. FAHRENKAMP, *Wie man ein deutsches Mannsbild bey Kräften hält*, München 2012.

¹³² Jan Amos KOMENSKÝ, *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, Praha 1952.

¹³³ „Zanechání jsou ve vězení celých sedmnácte let, a teprv po smrti Ferdinandově v létu 1564 propuštění.“ Tamtéž, s. 76.

V Dačického *Pamětech*¹³⁴ se nalézá zmínka o tom, jak si v roce 1564 Jan Montana z Biganče tropil žerty na účet Filipiny Welserové, a proto dostal zákaz navštěvovat šenkovní dům. Pro neuposlechnutí byl však vypráskán a následně vypovězen z Prahy.¹³⁵ To dosvědčuje, že v té době tajná manželka českého místodržícího byla ve všeobecném povědomí figurou, o které se vedly různé řeči, ale byla natolik vážená, že opakované hanění její osoby bylo tvrdě potrestáno. Historická beletrie užívá často motivu řečí, které vedou poddaní o Filipině a arcivévodovi Ferdinandovi, tento postup umožňuje autorovi omezit vypravěčovu pasáž a příběh zdynamizovat i doplnit o příznak tajemství, protože řeči poddaných mívají charakter klepů, resp. neověřených svědectví.

Hojně využívaným pramenem se pro pozdější literární tvorbu staly Březanovy *Životy posledních Rožmberků*,¹³⁶ kde se nachází popis masopustních oslav, které se konaly 26. února 1555 v Plzni. Tehdy byl Filipině na veřejnosti vzdán hold.¹³⁷

5.4 Česká beletrie

5.4.1 Josef Svátek a *Vězeň na Křivoklátě*

Český spisovatel Josef Svátek se věnoval od šedesátých let 19. století hlavně historické próze, navazoval na překlady historických románů českého Němce Karla Herloše, zaměřoval se na 16. i 17. století a jeho hlavním tématem byl odboj českých stavů proti Habsburkům.¹³⁸ Do Svátkovy tematické koncepce spadá i román o Janu Augustovi *Vězeň na Křivoklátě*, jehož třetí díl je celý věnován Filipině Welserové.¹³⁹ Podle tohoto románu zpracoval v roce 1874 i divadelní hru *Biskup Augusta*.¹⁴⁰

Svátek nejprve uvádí čtenáře do kontextu života v Augsburgu, seznamuje ho s významností tohoto města a zdejších patricijských rodů. Již v této pasáži propojuje autor Čechy a německé město: „Až za císaře Karla IV. Čechové, v městě onom hojně přebývající, povstáním svým

¹³⁴ Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA, *Paměti*, J. Mikulec (ed.), Praha 1996.

¹³⁵ Více viz Josefína MATYÁŠOVÁ, *Dačického paměti jako zdroj poznání raně novověkého českého práva*, diplomová práce, PF UK Praha 2014, s. 84.

¹³⁶ Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků*, J. Pánek (ed.), Praha 1985.

¹³⁷ V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 94–96.

¹³⁸ Heslo *Josef Svátek*, in: Jiří OPELÍK et al. (edd.), *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, 4/ I, s. 432.

¹³⁹ Josef SVÁTEK, *Vězeň na Křivoklátě*. Praha 1925, s. 373–562.

¹⁴⁰ *Lexikon české literatury* 4/I, s. 433.

demokratičtější zřízení vymohli.“¹⁴¹ Výklad o rodině je důležitý pro kontext, ze kterého Filipina pocházela.

O tom, jak byla Filipina krásná a podobala se andělskému stvoření, pojednává poměrně obsáhlá pasáž, vybírám proto stěžejní momenty. Kurzivou jsou uváděny citace, které jsou v originále v uvozovkách. „Byla to Filipina Welserova, nejspanilejší výkvět slavného rodu tohoto, *nejkrásnější z Welserovců*, jak tehdáž obecně nazývána. [...] V pannu jsouc dorostlá byla Filipina klenotem rodičů, perlou celého města. [...] *obraz ženštiny, lesknoucí se cudnou milostí, květina květin ve Vesně německých žen, již ruka Božská šlechtický list vystavila*, jejíž líbeznost a vzdělaný duch srdce každého okouzlovaly. Postavy vysoké a štíhlé, temně modrých zbožných očí, bohatých rusých vlasů a tak jemné a průhledné pleti, že ještě mnohem později *bylo lze červené tyrolské víno zřítí bělostným hrdlem téci*, [...] ctnostmi svými podobala se pravému dítěti nebes na zemi. Welserovci nesli ve svém znaku tři lilie, leč Filipina byla nejkrásnější z lilií Welserovských, které kdy byly v rodu tomto kvetly.“¹⁴² Svátek překládá německé pojmenování Filipiny - „Welserin“ - po vzoru slovanských jmen jako „Welserovnu“.

Scéna z prvního setkání s Ferdinandem je vsazena do Augsburgu roku 1548. Na balkóně ozdobeném exotickými rostlinami stála s rodinou Filipina: „V bělostném rouchu svém andělu na zem přímo s nebeských výšin sestoupivšímu se podobajíc. [...] nejkrásnější jarní slunce zářilo nad městem s modré oblohy, která ni nejmenším mráčkem nebyla zakalena a pravému nebi italskému se podobala.“¹⁴³ Osudovost setkání zesiluje Svátek ještě před vzájemným spatřením takto: „Filipina cítila při jménu prince tohoto náhle jakési neznámé vnitřní hnutí.“¹⁴⁴ „Mladý polobůh seděl na oři svém, jenž se pod ním ohnivě vzpínal.“¹⁴⁵ Je zřejmé, že popis scény je podobný Schnorrovu vyobrazení (6). Filipina si uvědomí svůj hluboký cit, upustí kapesníček, který Ferdinand zachytí, přivine k srdci a zavěsí jej na šňůrku klobouku. Tím je jejich romantický úděl pro toto zpracování zpečetěný.

Ferdinand přesvědčí Karla V., aby se ubytovali u Welserů. Tím se rozehrává scéna postav zamilovaných na první pohled, cudné a skromné Filipiny a galantního Ferdinanda. Během večera je Ferdinand Filipinou tak okouzlen, že se svěří královskému radovi Florianu Griesbeckovi z Griesbachu, že chce jednat proti vůli otce a Filipinu si vzít, načež potvrdí svá

¹⁴¹ J. SVÁTEK, *Vězeň na Křivoklátě*, s. 374.

¹⁴² Tamtéž, s. 378.

¹⁴³ Tamtéž, s. 380.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 381.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 385.

slova zvoláním: „Jen ona jediná pro vždy bude královnou srdce mého!“¹⁴⁶ Toto zvolání si později upravil K. M. Ullrich pro závěr svého románu.

Kateřina z Lokšan se stává hlavní zprostředkovatelkou a ochránkyní tajného vztahu. Filipinini rodiče i strýc Bartholomeus jsou Ferdinandem i dalšími zasvěcenými osobami ubezpečeni, že se Filipina za Ferdinanda na Březnici provdá, po požehnání se ubírá Filipina s tetou Kateřinou do Čech. Zde je poprvé popisována Filipinina dobrosrdečnost: „Často navštěvovaly obě dámy chatrče chudšího obyvatelstva v okolí, dary a přívětivými slovy nuzné a trpící potěšujíc, takže si brzo v celé krajině pověst s nebe seslaných andělů zjednaly. Zvláště krásná cizí slečna, prokazovala se býti k lidu velmi milostivou a všude bylo jí žehnáno a vedle krásy její též šlechetná mysl velebena.“¹⁴⁷ Přípravy na svatbu sestávaly z toho, že Filipina ozdobila oltář kaple. A popis svatebního obřadu je velmi skromný. Potom následuje návrat k osudu Jakuba Bílka a Jana Augusty, Filipinin příběh je zde vzpomínán pouze ve vyprávění křivoklátského vrátného Prokopa, který je bratrského vyznání. Zprostředkovaně se tedy čtenář dovídá, jak to bylo se sňatkem a narozením dítěte, načež následuje Filipinino stěhování na Křivoklát.¹⁴⁸

Do protikladu ke šťastnému vztahu je v románu dáván vztah Jakuba Bílka k Johance, dceři pana z Griesbachu, který je „úhlavním nepřítelem Bratří“ a vztahu nepřije. Otec zajde tak daleko, že Johanku nechá zavřít do kláštera a ona tam brzy zemře. Nicméně prostřednictvím postavy Johanky se Filipina dovídá o osudu bratrských vězňů na Křivoklátě, aby jí slíbila, že se jim pokusí ulehčit osud. V důsledku přímlov je vězňům poskytováno lepší jídlo, knihy a potřeby na psaní, dokonce byli přestěhováni do příjemnějších propojených cel, aby se mohli navštěvovat.¹⁴⁹

Filipininu odvahu a odhodlání vyjadřuje Svátek tak, že ji nechává rozhodnout se vzít osud svůj a svých dětí do vlastních rukou a odebrat se na Pražský hrad a prosit s Johankou o milost nejen pro svého muže a svou rodinu, ale také pro oba vězně. Za zmínku stojí, že kněz Jan de Cavaleris schvaluje návštěvu Filipiny u vězňů a dokonce ji na toto setkání doprovází.¹⁵⁰

Snad samozřejmostí je rozvedení scény s odložením nového „nalezenec“ na Křivoklátě, se kterým pomáhají jak jinak než vrátný a jeho žena, oba nekatolíci. A protože se nic zásadního na osudu Filipiny i vězňů neměnilo, rozhodla se tajně odjet za císařem. Svátek popisuje Ferdinanda I. jako „moudrého panovníka“, „ochránce věd a umění“ a dobrého státníka, kterého

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 398.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 408.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 434.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 465.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 473–474.

mělo obyvatelstvo rádo, také proto, že přijímal poddané k audienci. Už Svátek zmiňuje ve svém románu velkolepost vjezdů do Prahy. A v jeho podání, oproti Ullrichově, jsou jezuité popisováni jako „černí ti ptáci z Vlach a ze Španělska“.¹⁵¹ Se strachem, ale hrdě a odhodlaně vstoupila Filipina krásně oděná s dětmi k císaři a padla mu k nohám. V této pasáži se opět připomíná císařova hluboká láska k Anně Jagellonské. Roli zajisté hraje i fakt, že je Filipina z vysoce postavené patricijské rodiny, která půjčuje císaři peníze. Ferdinand I. praví: „Krása a šlechtná mysl vaše, spanilá paní, zdobily by i trůn královský, a pročez i nyní ještě zdráhání se chotě vašeho ve zlém vykládám.“ A pak dále: „Byl by otec na světě, kterýž by neodpustil synovi, jenž mu tak spanilý klenot a dvě milostných poupat přináší? Slibuji vám, šlechtná paní, že se v přispění mém nezklamete!“¹⁵² Samozřejmě je císař informací o tajném sňatku zaskočen a rozčilen, ale vnuci a „růže Welserovců“ ho přiměli ke zklidnění, aby dostal svým předešlým slovům. Filipina vše rádně doložila listinami. Ty se také objevují v ikonografii, jak bylo popsáno výše. Nastává dojemná scéna, je přivolán Ferdinand a císař odpouští oběma. Sňatek byl uznán za právoplatný a dojatý císař chtěl, aby Filipina zůstala na Pražském hradě, v sídle králů.¹⁵³ Filipina dodržela svůj slib a zmínila se o vězních, Bílek byl propuštěn. Příběh šťastně končí pro Filipinu, která povýšena do knížecího stavu odjíždí s Ferdinandem do Tyrolska. Ještě Bílek obdrží list s milostí pro Augustu od Ferdinanda, takže je obraz šlechtné dámy, která splnila své slovo, uzavřen. V závěru jsou uvedena pouze doplňující biografická data. Filipina opustila České země a oba vězni byli propuštěni.

Veškeré dění je zasazeno do dobového kontextu, autor zprostředkovává názor na nekatolíky, povstání v Čechách, biografie postav atp. Kladně jsou viděni katolíci, kteří mají vřelý vztah k nekatolíkům, takto jsou hodnoceni i Welserové, dokonce i arcikníže Ferdinand.¹⁵⁴

Pozitivně jsou popisováni i oba synové Filipiny a Ferdinanda, i když je všeobecně známo, že oba moc radosti svým rodičům nepřinesli, rod nezachovali a zámek Ambras nechali chátrat, odvezli cenné věci, co šlo prodat, to prodali.¹⁵⁵

Poprvé vyšel román v roce 1871, pak v letech 1907 a 1925 v rámci sebraných spisů a nakonec v roce 1940. Jde patrně o jediný český historický román z 19. století, který se věnuje životu Filipiny Welserové. Svátkovi mohla sloužit jako pramen první edice *Života Jana Augusty*,¹⁵⁶

¹⁵¹ Tamtéž, s. 516.

¹⁵² Tamtéž, s. 526–527.

¹⁵³ Tamtéž, s. 530–534.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 383.

¹⁵⁵ Srov. G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 295; srov. B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 349, 199–201.

¹⁵⁶ Jakub BÍLEK, *Život Jana Augusty, staršího a správce Jednoty bratrské v Čechách*, J. W. Franta Šumavský (ed.), Praha 1822.

ale jednoznačně čerpal z některého německojazyčného pramene, protože užil doslovného překladu o tom, že Welserovci mají sice ve znaku tři lilie, ale Filipina byla nejkrásnější.¹⁵⁷ Originál tohoto tvrzení připisuje heslo z rakouského lexikonu jednomu „jejímu [Filipininu] biografovi“: „Die Welser führen drei Lilien in ihrem Wappen, aber Philippine war die schönste der Welser'schen Lilien, die jemals blühten.“¹⁵⁸

5.4.2 Karel Miroslav Ullrich a *Román veliké lásky*

Krátký román Karla Miroslava Ullricha *Filipina Welserová, román veliké lásky*¹⁵⁹ vyšel ve stejném roce jako poslední vydání Svátkova románu *Vězeň na Křivoklátě*.

Ullrich byl prozaikem, jehož knížky se hlásí podtitulem k „lidovému“, „společenskému“, „historickému“ a „milostnému“ románu, vycházely ve třicátých letech a na začátku čtyřicátých let 20. století v katolických nakladatelstvích.¹⁶⁰

Silným inspiračním zdrojem byl zřejmě Svátkův román, avšak zásadně se od něj Ullrich liší v interpretaci katolického a nekatolického vyznání. Dílo skoro až programově obhájí katolickou stranu – postavy věrné králi a jeho synovi, velmi vyzdvihuje činnost a postavení jezuitů, oproti Svátkovi jsou u Ullricha všechny nekatolické postavy jednoznačně negativní.¹⁶¹ Autor také pravděpodobně čerpal z Tomkova *Dějepis staré Prahy*, kde je popsán příběh, jak arcivévoda nechal své urozené dvořany kopat základy Hvězdy.¹⁶²

Filipina Welserová, román veliké lásky je věnován profesorovi dějepisu Josefu Plačkovi. Celkově se dá říci, že je přeplněný dobovými historickými fakty, možná za účelem věrohodnosti nebo jako důkaz autorových vědomostí. Krátké kapitoly působí dojmem živých obrazů stěžejních událostí. Nechybí zde podrobné popisy královských vjezdů do Prahy, pohřeb Anny Jagellonské a divadelní představení u jezuitů. Tentokrát se průvodci románu stávají lékař Matthioli, který celou dobu řeší vydání herbáře, a lánský pán Jindřich Žejdlic, jehož milostný příběh je stavěn do pozice paralely s tím Filipiníným. Oba pánové se setkávají s Filipinou v augsburském kostele již v roce 1547 a procházejí dobovými událostmi, zprostředkovávají ve

¹⁵⁷ J. SVÁTEK, *Vězeň na Křivoklátě*, s. 378.

¹⁵⁸ Constantin von Wurzbach. Heslo: *Welser, Philippine*, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, 54. Theil, Wien 1886, s. 236–241, <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11713&page=242&scale=3.33&viewmode=fullscreen> (20. 7. 2016).

¹⁵⁹ Karel Miroslav ULLRICH, *Filipina Welserová. Román velké lásky*, Praha 1940.

¹⁶⁰ Bohužel k tomuto autorovi postrádáme zdroje odborné literatury. Informace čerpám z katalogu Národní knihovny.

¹⁶¹ K. M. ULLRICH, *Filipina Welserová*, s. 72–74, s. 12, 36–43.

¹⁶² Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis staré Prahy XII*, Praha 1901, s. 67.

vyprávěních Filipinin příběh až do odjezdu manželů do Tyrolska. Důraz je kladen na popis císaře,¹⁶³ Anny Jagelonské, Matthioliho, Jindřicha Žejdlice, jezuitů, dokonce významného Petra Canisia, a Martina Kuthena ze Šprinsberka. Vykreslení povahy Filipiny je zprostředkované, sama toho moc nenamluví.

K setkání Filipiny a Ferdinanda dochází tentokrát v roce 1555, císař se ubytuje u Welserů a začíná zde láska na první pohled. Zajímavé je, že i v tomto románu byl otec Filipiny do tajného svazku zasvěcený už od začátku, a tak rozhodl o odeslání dcery k tetě na Březnici, čímž jí ale zapomenout nepomohl, nakonec Ferdinand s Filipininým otcem sjedná svatbu.

Ani zde nechybí popis plzeňského masopustního veselí, avšak do zábavy hostů vstupuje tajemná postava, autor vůbec nespekuluje o tom, kdo to mohl být, možná jde pouze o funkci čistě symbolickou, nikoli odkazující k nějakému konkrétnímu nebezpečí, které v jiných románech nechávají autoři rozehrávat při spekulaci o tom, že někdo usiluje Filipině o život. Případně mohlo jít o zvěda císaře. „Bohyně odsune šklebivou larvu stranou, přivine do své náruče a několikrát prudce políbí blahem se zardívající dívku. Pak si opět nasadí masku, dvorně nabídne rámě krásné panně a oba vyjdou z místnosti. Před prahem však stojí černě oděný Mefisto, zaclání si pravicí oči skryté pod škraboškou a ďábelsky se pošklebuje. Mefisto: ‚Ha, ha, co to vidím? Bohyně ze sedmého nebe se snížila k ubohé pozemšťance! Dej si pozor, ctná panno, na obyvatele nebes! Ha, ha.‘ Bohyně: ‚Neskuhrej, ďáble, a zalez do svého pekla!‘ [...] Mefisto se zahalí do svého pláště, plíží se do předsíně a za chvíli se mihne dole před palácem v temném podloubí, aby se již toho dne do taneční síně nevrátil.“¹⁶⁴

Ullrich nechává Filipinu uvažovat o nebezpečí, které by ji mohlo potkat stejně jako Agnes Bernauerovou.¹⁶⁵ A celkově halí milostný příběh i latentní nebezpečí do různých narážek postav, nebo do názvů kapitol. Například si správce domu „U prstenu“ pobrukuje makarónskou písničku, kterou den před tím slyšel v krčmě od studentů:

„Detrimentum patior, nyní i v každém času,

Usque ad mortem quatior a vše pro její krásu...“¹⁶⁶

¹⁶³ V jeho postavě se zrcadlí evropské události, jeho laskavost, schopnost milovat a dále kladný vztah k Čechům. Viz K. M. ULLRICH, *Filipina Welserová*, s. 36–43.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 62–63.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 103, jak rozepisují v kapitole o paralelách v dobovém kontextu.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 93. Volný překlad: „Utrpí ztrátu, nyní i v každém času, otřesený k smrti a vše pro její krásu“. Původně jde o středověkou studentskou poezii, parodii na milostný nářek, která byla hojně vydávána v 19. století, viz Josef HRABÁK (ed.), *Dějiny české literatury I*. Praha 1959, s. 142.

Podobně se v kapitolce s názvem *Činí-li dva totéž, není to totéž* setkáváme s paralelou dvou svateb – šlechtice Jindřicha Žejdlice ze Šenfeldu s měšťanskou dcerou pana z Vlkanova a pak Ferdinanda s Filipinou. Příběh tajné svatby je přitom začleněn do vyprávění polekané pověřivé kuchařky, která večer před obřadem vyslechla báčorku o bílé paní na Březnici, a pak v noci bílou paní sestupující do kaple zámku viděla na vlastní oči. K tomu přidává vypravěč strašidelný popis obřadu: „Schůzka duchů v zámecké kapli o půlnoci, kde přízrakům kněz požehná a potom všichni zmizí dole v pohřební kryptě? Vyhlíželo to tak. Černá okna kaple prozrazovala nejtemnější půlnoc. Svíce na oltáři i věčné světlo ozařovaly bledou knězovu tvář a tiché postavy, které slovíčka nepromluvily, upomínaly na přízraky.“¹⁶⁷

Filipnina šlechtnost se ukazuje v pomoci Augustovi a Bílkovi. S tím je zajímavým způsobem propojena paralela šlechtné a mateřské Filipiny s Annou Jagellonskou. Kapitola se nazývá *Také královny jsou ženami* a vztahuje se k smrti královny: „Její poslední přání bylo, aby propustili z vězení Jana Peřinu z Malčína, Opitu. [...] Viděl jsem na Menším městě několik žen hlasitě naříkajících a plačících, jako by to byla jejich vlastní matka.“ Vřak také byla matkou chudých, vdov a sirotků.“¹⁶⁸ Po scéně, kdy Filipina padne k nohám císaři podobně jako u Svátka, císař pookřál, protože si vzpomněl na svou milovanou Annu, zde vidíme další paralelu: „Inu, láska boří hráze, staví nové světy, trhá okovy pevnější, než je rodová uzavřenost staré šlechty. A císař vzpomínal na nebožku královnu Annu...“¹⁶⁹

Celou knihou prostupuje snaha představit Filipinu nejen jako symbol ženské katolické ctnosti, božské krásy, ale také bytosti s kladným vztahem k českým zemím. Zajímavé je v kontextu čtyřicátých let počesťování německé kupecké dcery služebnictvem, přijímání této postavy za „naši“: „Ale vždyť už panna Filipina, než onemocněla, mluvila dost dobře česky,“ pravila Voršila. „A jaká je to kuchařka,“ chválila Markéta, „všechny ženské v kuchyni zahanbí.“ Vždyť také psala kuchařskou knihu,“ jistil Tkanička. „To je pravda a má nejradši česká jídla. Naše paní mi onehdy řekla, že nejoblíbenějším jídlem panny Filipiny je vepřová s knedlíkem a se zelím,“ usmívala se kuchařka. „Je to anděl,“ opakovala Justina, „kdekomu v okolí šla za kmotru, v okolí je nyní mnoho děvčátek, které mají jméno Filipina, zprostředkovala sňatky mladých milenců, pomáhala nemocným a chudákům.“¹⁷⁰

¹⁶⁷ K. M. ULLRICH, *Filipina Welserová*, s. 99-104.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 32.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 133.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 119.

Ullrich doplňuje historický příběh o dokumenty, které potvrzují svatbu, narození dětí a udělení císařových pokynů, dokonce uvádí dopis Ferdinanda I. olomouckému biskupovi oznamující smrt milované Anny.¹⁷¹

Idealistickému konci je učiněno zadost a to tak, že spokojená rodina se čtyřmi dětmi odjíždí do Tyrolska.¹⁷² A nakonec Ullrich odkazuje na Svátka, neboť Ferdinand sděluje skromné Filipině: „Nechci být jiným králem, mně stačí, jsem-li králem tvého srdce.“¹⁷³

5.4.3 Jaroslav Boček a *Čas korunního prince*

Filmový teoretik a kritik ve svém historickém románě o mládí arcivévody Rudolfa odkazuje k příběhu Filipiny a Ferdinanda spíše jen okrajově.¹⁷⁴ Sňatek Rudolfova strýce s měšťankou je dáván církevními hodnostáři za výstrahu, aby tak nedopadl i on vzhledem k četným milostným dobrodružstvím. Podrobnosti se čtenář nedoví. Dál je odkazováno pouze k rodinnému spříznění Kateřiny ze Šternberka a Filipiny a potažmo kladné vztahy Ferdinanda s českou šlechtou. Autor také zmiňuje, že bývala Filipina velmi krásná.

Příběh se vynořuje v průběhu románu a působí jako organická součást dobového kontextu, ale nic, co by mělo být víc rozebíráno.

5.4.4 Antonín Polách a *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*

O víc než třicet let mladší a poměrně rozsáhlý historický román Antonína Polácha *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*¹⁷⁵ můžeme označit za sondu do vztahu otce a syna. Filipina se stává zprostředkující postavou, která díky svému příběhu umožňuje autorovi zvýraznit spor mezi „starým“ a „novým“ světem, jak se ukáže níže. Děj začíná setkáním Ferdinanda a Filipiny v roce 1555 v Plzni.

Román je plný historických faktů, je přeplněný postavami a působí jako sonda do šlechtického prostředí českých zemí v polovině 16. století. Dokonce je román opatřen doprovodným poznámkovým aparátem, v němž se autor snaží uvést čtenáře do širšího kontextu. Anna Jagellonská je zde v paralele k Filipině líčena jako hodná a laskavá. Vypravěč sleduje především linii Ferdinanda Tyrolského, což také odpovídá aluzi na čtvrté boží přikázání v

¹⁷¹ Tamtéž, s. 35.

¹⁷² Fakticky v té době žili pouze nejstarší synové, dvojčata byla po smrti.

¹⁷³ K. M. ULLRICH, *Filipina Welserová*, s. 149.

¹⁷⁴ Jaroslav BOČEK, *Čas korunního prince*, Praha 1987.

¹⁷⁵ Antonín POLÁCH, *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*. Praha 2010.

názvu. Výrazně negativně je zde znázorňována postava císaře Ferdinanda I. jako despotického otce se zastaralými názory. Je vševědoucí a všudypřítomný. A také je osobou, která může ohrozit Filipinu.

Arcivévoda Ferdinand je zde představován jako poměrně veselý mladík s všestrannými zájmy a familiérním vystupováním. Filipina je zpodobňována jako velmi důvtipné stvoření, krásná žena, která má na všechno názor: „Luther psal, že pouze jedna z tisíců má skutečné poslání stát se Kristovou nevěstou a doživotní pannou i ve svém srdci.“ „Luther byl kacír. Myslel jsem, že jste pravověrného vyznání, slečno.“ „Jsem. [...] Ale není špatné naslouchat i argumentům našich odpůrců. Nejsou hloupí, i když věří v Boha jinak než my.“¹⁷⁶

Další předností, díky které si získala nejen Ferdinanda, ale i třeba Viléma z Rožmberka, je její léčitelské umění. Také je popisována jako žena, která má na svého muže velký vliv, spoluovlivňuje sňatkovou politiku, Ferdinandova politická rozhodnutí i jeho názory na náboženskou otázku. Ferdinand se ve svých úvahách dokonce dovolává toho, „co by tomu řekla jeho Filipina“. Otevřenost komunikace mezi manžely ilustruje například scéna, kdy Ferdinand daroval těhotné Filipině knížku o porodu, kterou sám podrobně prostudoval.¹⁷⁷

Často je Filipina zde i v jiných románech charakterizována tak, že kdyby byla muž, vedla by welserovskou kancelář, byla totiž schopnější než její bratři a bratřanci. Dokonce ji měl strýc Bartholomeus brávat do firmy a sám vzdělávat. Svými všestrannými dovednostmi včetně ovládání v té době mužských činností připomíná postavu Popelky z filmu *Tři oříšky pro Popelku*, kde umí dívka jezdit výborně na koni, střílet atp.¹⁷⁸ V Poláchově podání byla Filipina také sečtělou ženou, tentokrát však na rozdíl od Ullrichova románu česky pouze rozuměla, ale nemluvila.

V románu je velmi nápadné téma přechodu mezi starým a novým světem, novou dobou, Ferdinand I. představuje starý pořádek, kdežto arcikníže Ferdinand něco nového, což souzní s jeho zálibami a nakonec i s krokem, který byl pro starou rodovou šlechtu nemyslitelný – zvlášť v postavení vládců Evropy – tedy morganatickým sňatkem. Arcivévoda oznámil otci sám, že je již ženatý. „Proč do kláštera? Nejjistější cesta k odstranění jakékoliv osoby je její smrt,“¹⁷⁹ řekl Ferdinand I. synovi v souvislosti se zjištěním, že je ženatý a odkazuje se sám na Agnes Bernauerovou. Syn Ferdinand argumentuje: „Dnes už přece nikdo nevěří, že by žena

¹⁷⁶ A. POLÁCH, *Cti otce svého*, s. 20.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 162, 167.

¹⁷⁸ „Nejraději se ale jen tak toulala po lesích s kuší přes rameno.“ Tamtéž, s. 318.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 211.

dokázala získat mužovu duši čáry! Je nová doba, doba vzdělaných lidí, humanistů! Od časů, kdy bavorský arcivévoda topil svou snachu v Dunaji, uplynulo víc než sto let, otče. Máš skutečně v úmyslu napodobit jeho čin? Zapomeň na to! Jen by ses zesměšnil!“¹⁸⁰

Jak jsem psala výše, autor se zaměřuje na mužské rodinné vztahy nejen mezi otcem a syny, ale také mezi princí. Filipina se pak stává tématem sporů kvůli říšské a sňatkové politice.

V tomto románu je Filipina mnohem svobodnější než ve dvou předešlých, neboť jezdí s Ferdinandem dokonce do Prahy a účastní se různých společenských událostí. S tím souvisí česko-německá otázka, kterou Polách nastiňuje například ve vztahu k jazykům. Vypravěč teoretizuje, jak přijmou české šlechtičny Filipinu mezi sebe, když neumí česky: „Jestliže se jejich manželé už smířili se skutečností, že cesta ke kariéře vede přes znalost německého jazyka, jejich ženy, sedící převážně na svých tvrzcích doma, takovou potřebu nepocítovaly. Naopak, němčina byla pro ně symbolem nové moci, odvádějící jim manžely z domova a držící je celé měsíce u dvora.“¹⁸¹ Často je v románu zdůrazňován vztah postav k českým zemím, současně je vykreslován obraz české šlechty v různých příbězích a peripetiích, pravděpodobně se autor snažil o komplexní dobový obrázek.

S českým prostředím souvisí i příběh s vězni na Křivoklátě, který je dáván do nadnesené paralely s Filipinovým odchodem na Křivoklát: „Nikdy jsem ho [Augustu] neviděl, ani s ním nemluvil. Jde o otcova osobního vězně.“ ,To jsem já taky,‘ poznamenala smutně.“¹⁸²

Na tuto linii plynule navazuje několik diskusí nad tématy sporu protestantů a katolíků. Maxmilián se nechce spojit s katolíky v říši, Ferdinand I. ztělesňuje tuhý katolicismus, jeho druhý syn není významně nábožensky vyhraněný, spojuje náboženství s politikou, Filipina obhájí protestanty, protože o jejich učení hodně přemýšlí: „Ta knížka [bratrská konfese] není hloupá,‘ řekl o několik dní později. [...] Myslím si, že vysvětluje velmi moudře Kristovo učení a jeho působení v lidských ustanoveních. Jen kdyby se lidé podle nich byli ochotni řídit! Pak by byl svět určitě lepší.‘ ,Oni ho chtějí udělat lepším,‘ řekla důrazně. ,A nemohou. Protože je držíte pod zámkem. [...] Ti lidé hlásají mír, a ne válku. Měli by dostat příležitost hlásat jej veřejně.“¹⁸³

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 212.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 134-135, zde je možné rozklíčovat autorův historický pramen, a to edici korespondence pánů z Hradce. Václav BŮŽEK, Josef HRDLÍČKA (edd.), *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*. OH 6, 1998, s. 145–271.

¹⁸² A. POLÁCH, *Cti otce svého*, s. 272.

¹⁸³ Tamtéž, s. 301.

Ve zkratce, postavy jsou oproti Ullrichovi značně protiněmecky a proreformačně – dokonce probratrsky – orientované. V tom se jednoznačně projevuje autorovo východisko z přístupu tradiční historiografie už od Palackého.¹⁸⁴

Strach o vlastní život a život dětí dohnal Filipinu až k císaři. Vydala se proti vůli Ferdinanda do královského paláce se svými dvěma dětmi, znala to tam, protože byla často v Praze. Ale zaskočený císař ji nechal vyhodit z kanceláře. I když ho dojala podoba malého Karla, připomněla mu jeho v dětském věku. Císař kdysi řekl Ferdinandovi, že ji nikdy nechce potkat. Císař se vyjadřoval o Filipině v rozhovoru se synem například takto: „Ještě tě stále baví jezdit na Křivoklát?“, „Je tam hezky,“ odpověděl a v hlase už bylo zase cítit odpor. „Zřídil jsem si tam zvěřinec.“ „Já vím, žena, tchýně, ženina teta a sestřenice...“ císař se dnes v sarkasmu překonával.¹⁸⁵

Vyvrcholením románu je incident, kdy jsou z kaple na Křivoklátě císařovými vojáky ukradeny rakvičky zemřelých dvojčat. Císař je totiž nechal odvézt do krypty na Pražský hrad. A tak nad rakvemi přizná otec cit, se synem se usmíří, a tím román končí.

5.4.5 Václav Křístek a jeho dva romány

Dvě knihy Václava Křístka *Cesta na poledne*¹⁸⁶ a *Prohrát slunce před svítáním*¹⁸⁷ představují Filipinu „pouze“ jako epizodickou postavu, která zapadá do mozaiky času a prostředí, o kterém Křístek píše. Podobné zpracování se zatím neobjevilo.

V *Cestě na poledne* se čtenář setkává se zprostředkovaným vyprávěním Ferdinanda o lásce k Filipině, která pobývá na Březnici. Pak ji rodina „schová“ v Augsburgu, protože čeká nemanželské dítě a bojí se, aby dítěti nebylo usilováno o život. Ferdinand si uvědomuje nebezpečí, které pro Filipinu představuje jeho otec a politické okolnosti v říši. Naštěstí jako v předešlých románech se našla řada podporujících osobností z řad šlechty i duchovních, které Ferdinandovi pomohly.

Objevuje se zde paralela s nešťastným Dimitrijem Sanguzskem, který si vzal dívku proti vůli její matky. Tato paralela v jiných románech není. Arcikníže přemítal o osudu šťvaného knížete s unesenou dívkou v sedle. A představoval si sám sebe, že prchá, aby uchránil Filipinu před

¹⁸⁴ K formování paměti národa více viz Kamil ČINÁTL, *Dějiny a vyprávění*, Praha 2011.

¹⁸⁵ A. POLÁCH, *Cti otce svého*, s. 333.

¹⁸⁶ Václav KŘÍSTEK, *Cesta na poledne*, Praha 2011.

¹⁸⁷ Týž, *Prohrát slunce před svítáním*, Praha 2011.

hněvem svého otce, jak mu všichni odmítají pomoci, a tak se ptá sám sebe, zda se má jako Sanguzsko oženit se svou láskou.¹⁸⁸ K tajné svatbě za přítomnosti zasvěcených osob dojde a Filipina se před obřadem zpovídá Cavalerimu, z toho je patrné, jakého charakteru má postava Filipiny být: Chce muži sloužit, je ochotná za něj i trpět, ale nepřeje si, aby trpěl on, chtěla sama odejít do ústraní, ale Ferdinand to odmítl. Nechce mu přinést neštěstí.¹⁸⁹ Načež se už zde objevuje spekulace o nebezpečí: „Může se stát, že vám jednoho dne podají číši jedu.“ [...] „Bude-li to nutné, zemřu, Bůh buď milostiv mé duši.“¹⁹⁰

Popis Filipiny a událostí z jejího života jsou zprostředkované vyprávěním, kdy například čeští pánové v Augsburgu vzpomínají na setkání s krásnou Filipinou. Vypravěč Filipinu opouští a vrací se k ní až ve volně navazujícím románu *Prohrát slunce před svítáním*.

Císař Ferdinand I. je rozladěný tím, jak se nemůže spolehnout na své syny, jako zdroj nezdaru svého druhého syna pochopitelně vidí Filipinu. Aby se jeho žena mohla odstěhovat na Křivoklát, svěří místodržící své tajemství dalším českým pánům, protože od nich potřebuje pomoc na zemském sněmu, zároveň se potvrzují přátelské vztahy a vzájemné služby.

Křivoklát pro Filipinu nepředstavoval idylu, navíc uvěznění bratří opět představují paralelu císařových vězňů, jako je Filipina, i když Ferdinand se k tomu stavěl tak, že ji chrání. Ferdinand i Šternberk ulehčovali bratřím ve vězení život. Avšak Filipinino naléhání přimělo arciknížete do osudu zajatých aktivně vstupovat.

V Křístkově románu se vztah mezi manžely jeví jako velmi něžný, Filipina měla na svého muže velký vliv, ale spíše jej obměkčovala, než že by s ním manipulovala, jako v Poláchově knize. Byla velmi mateřská a rozuměla svým dětem, těžce nesla ztrátu dvojčat.

K zesílení vážnosti situace uvádí vypravěč toto tvrzení: „Byli tací nepovolání, kteří se shodou okolností dotkli tajemství druhorozeného císařova syna, odkryli je a zaplatili za to životem.“¹⁹¹

Filipina byla od druhého porodu neustále churavá a slabá, ve vzduchu stále visí nebezpečí možné otravy. Zvláště po prozrazení sňatku. Došlo k nemilé situaci, kdy se arcivévoda Karel vnutil na Křivoklát v době, kdy tam Filipina neměla být a vtrhl do knížecích komnat, aby zjistil, co za poklad Ferdinand na Křivoklátě ukrývá. Mezi tím se ještě ztratil medailon, který nechal arcikníže přepracovat s podobiznami sebe a své manželky. Medailon se dostal až k císaři a

¹⁸⁸ V. KŘÍSTEK, *Cesta na poledne*, s. 321.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 437.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 441.

¹⁹¹ V. KŘÍSTEK, *Prohrát slunce před svítáním*, s. 106.

Karel byl pravděpodobně zdrojem informací. Císař se tedy o sňatku nedozvěděl ani z úst svého syna, ani z úst Filipiny: „Španělský velvyslanec nás však ujistil, že ta záležitost je nejistá. A navíc jsme se dozvěděli, že vy prý už ženatý jste!“¹⁹² „Dvůr arciknížete Ferdinanda zažíval časy, jako by tam byli všichni nakaženi morem. Císař s arciknížetem od svého příjezdu nepromluvil. Jeho dříve nejmilovanější syn pro něj přestal existovat.“¹⁹³

Čtenář se také dovídá, proč by císař zřejmě Filipině nenechal ublížit. Je totiž neteří druhého nejbohatšího muže v říši, císař jeho peníze potřebuje. A přední české aristokraty, kteří do tajemství byli zasvěceni, chrání fakt, že jsou potřeba pro zvolení Maxmiliána králem.

Autor nechává postavy v neustálé nejistotě a čtenáře zaměstnává úvahami, kdo by mohl být v jednotlivých kauzách případným zrádcem. Například Filipininy sourozenci, kteří se nastěhovali k ní na dvůr, působí i se svými partnery, jako když hledají jen přízeň u vysoké šlechty.

Filipina je o uznání sňatku císařem zpravena pouze prostřednictvím dopisu a dalších osob tomu přítomných. I Křístek při popisu císaře zmiňuje jeho lásku k Anně Jagellonské.

Zajímavé je jistě to, že autor užívá různé postavy a situace k tomu, aby je nechal vyprávět o slavném morganatickém sňatku v domě Habsburků, například nechává promluvit saského kurfiřta: „August se k němu [Petru Vokovi] naklonil. Neprozradil mu však žádné luteránské tajemství. Sevřel masité rty do posměšného úsměvu a zeptal se: ‚A co druhorozený císařův syn? Máte prý v Čechách zničehonic paní místodržící. Když zaklepe zadkem, padají jí zpod sukní welserovské dukáty.‘ Všichni okolo stolu se smáli, jen Petr Vok z Rožmberka ne, protože nic nechápal. ‚Nedělejte, že to nevíte, Rožmberku, u vás v Čechách to prý věděli všichni a jediný, komu to nikdo nevyzvonil, byl císař,‘ řekl kurfiřt. Ale Petr Vok rozhodil bezmocně rukama na znamení, že opravdu netuší, o čem se mluví. ‚Vy tedy nevíte, Rožmberku, jaká milostná historie se odehrála u vás v Praze?‘ Kurfiřt se pobaveně zasmál, napil se piva a pak si dlouze olizoval rty. ‚Nevíte, že když po mši v katedrále sestoupil císař se svými syny do královské hrobky, aby se poklonil ostatkům královny Anny, padl arcikníže Ferdinand otci k nohám a přiznal se mu, že se tajně z lásky oženil s dcerou z bankéřského rodu Welserů? A že císař mu ve své stařecké slabosti odpustil? Ta žena je prý krásná... A jistě dostala pořádné věno.‘ ‚Byla krásná za času své mladosti,‘ pověděl Boppo z Henneberku s důrazem na minulý čas. ‚Vídali jsme ji svého času v Augšpurku.‘ ‚Arciknížata nikdy neřešila svá milostná vzplanutí sňatkem se ženami, po

¹⁹² Tamtéž, s. 178.

¹⁹³ Tamtéž, s. 181.

kterých toužila,‘ vmísil se do hovoru Jiří Arnošt z Henneberku. ‚Ferdinand tím sledoval něco zcela jiného. Tím nerovným sňatkem se vyloučil ze všech politických her v budoucnu. Císař brzy zemře a nastoupí Maxmilián. Ferdinand je na rozdíl od něj přehorlivý katolík a nechce mít nic společného s činy, jež jeho starší bratr v budoucnu vykoná.“¹⁹⁴

Dále autor zmiňuje Filipinův portrét, který měl mít Ferdinand schovaný na Hvězdě, nebo nechává potulného pěvce v Drážďanech na masopustu zpívat píseň o tom, jak princ přivedl před královské rodiče krásnou dívku: „*To je ta, kterou jsem si zvolil, nechci žádnou jinou./ Ze selského rodu je, zvou ji krásnou Filipinou...*“¹⁹⁵ Tím se příběh dostává do lidové tvořivosti a je záležitostí celé Evropy. Sňatek se stal veřejným tajemstvím, jak se ukazuje na divadelním představení u jezuitů v Klementinu: „Prostý lid zaplňoval přízemí a bavit se pohledy na půvabnou, příjemnou ženu, která usedla na druhé nejčestnější místo vedle arciknížete Ferdinanda. ‚To je ona! Filipina!‘ šeptalo se.“¹⁹⁶

Podobně se autor vrací k tomu, jak Filipinina krása a osud předcházely její příjezd do Štýrského Hradce, když se stěhovali s Ferdinandem do Innsbrucku: „Jeho [Karlovi] šlechtici zvědavě okukovali Filipinu, o níž se svého času zpívaly písně, ale teď už v oblibě nebyly. Dobrodružství tajného sňatku z lidských myslí dávno vyprchalo.“¹⁹⁷

Svým přístupem k látce, tedy zprostředkovaným vyprávěním jiných postav, Křístek naznačuje tradovanost opřenou o historická fakta, přesně tak, jak je možné Filipinův odkaz pozorovat.

Křístek se ve svých knihách vyjadřuje ke smyšlenosti příběhů a postav, inspiroval se v dějích minulých, ale místy dodržuje časovou posloupnost, nebo se jen volně inspiruje. Propojení různých příběhů ukazuje na dobrou fabulační schopnost, zároveň není už tak rozsáhlý román přehlacen historickými výčty.

5.4.6 Jaroslava Černá a *Zakázaná láska*

Jaroslava Černá se zabývá psaním historických románů, jedním z nich je *Zakázaná láska, neposlušný syn českého krále a krásná Filipina*.¹⁹⁸ Další tituly pojednávají o milostných příbězích například Perchty z Rožmberka, Rudolfa II. a Kateřiny, Ferdinanda I. a Anny

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 196–197.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 201; autor využil text vlastní písně, kterou složil, celá je ke zhlédnutí v pořadu *Střípky času*, přepis textu uvádím v příloze (32).

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 594.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 662.

¹⁹⁸ Jaroslava ČERNÁ, *Zakázaná láska*, Frýdek-Místek, 2014.

Jagellonské, Barbory Celské a Zikmunda, atp. Nejen kontext autorčiných děl, ale i edice, ve které její romány vycházejí, řadí příběh Filipiny Welserové mezi chytlavá témata červené historické knihovny.

Zakázaná láska patří k jednomu z nejnovějších románů věnujících se Filipině Welserové v Česku. Není sondou do historie jako první dva zkoumané romány, ani vztahovou studií, jako Poláchův román, ani obrázkem šlechtických a poddanských vztahů jako Křístkovy tituly. Filipinin život je samostatně žijící entitou, která se prolнула se záhadou Voynichova rukopisu.¹⁹⁹ Obecná faktografie je zachována, příběh začíná v roce 1548 na slavnostní večeři v Augsburgu, Filipina je skromná a nechce být cílem ústrků urozených Augsburčanek. Oba se do sebe hned zamilují. Bartoloměj Welser, který má Filipinu jako milovanou neteř podporovat, má dobré vztahy s Kateřinou z Lokšan, a tak s její pomocí poskytnou zamilovaným útočiště na Březnici. Opět se opakuje paralela s královnou Annou, která mírnila Ferdinandovu přísnost, přimlouvala se za vězně, pomáhala chudým a dohlížela na budování Hradu po požáru. Stejně tak Filipina vykazovala stejné ctnosti, dokonce byla zručná v zařizování interiérů a spolubudovala březnický zámek.

Setkávání společnosti na Březnici působí jako zásadní události v Českém království. Tím, že Kateřina nechala zřídit knihovnu, se rozhodl Ferdinand po rozhovoru s Tadeášem Hájkem z Hájku pro založení sbírek. Hvězdu stavěl Ferdinand pro Filipinu.

Vztah mezi arcivévody byl komplikovaný. Maxmilián jako starší bratr usměrňoval Ferdinanda. Pravděpodobně jeho napadlo jako prvního zbavit bratra Filipiny. Maxmilián poslal nějakého lumpa přepadnout Filipinu na cestě do Prahy. Ferdinandovi bylo však jasné, že to byl jeho bratr, dokonce tlačil na Františka Welsera, aby povolal Filipinu do Augsburgu. Svatbou skončily úklady o život. Maxmilián se setkal s Filipinou, ta ho vyléčila ze zranění. Nicméně ze závnsti Maxmilián řekl císaři, že je Ferdinand ženatý. Tentokrát se svatba konala v sále, ne v kapli. Ferdinand sám oznámil rodičům Welserovým, že si Filipinu vzal.

Na scénu vstupuje Voynichův rukopis. Předal ho Bartoloměj Welser Filipině na Březnici spolu se sadou semen neznámých rostlin. Mají to být moudrosti starých domorodců dovezené z Venezuely, jde o rostliny, které je třeba vypěstovat, vytvořit léky a zajistit správné dávkování, neboť mohou buď zachránit život, nebo způsobit smrt. Na pomoc poslal Bartoloměj Filipině

¹⁹⁹ *Cipher Manuscript / Voynich Manuscript*, [Central Europe?], [ca. 1401–1599?], <http://brbl-dl.library.yale.edu/vufind/Record/3519597> (20. 7. 2016).

pana Tadeáše Hájka z Hájku a Georga Handsche. Filipina hned uvažuje, že by mohla zachraňovat životy. Některé rostliny vyzkoušela přímo na sobě, jiné při různých příležitostech.

Příběh vrcholí náhodným setkáním Filipiny a císaře na Krivoklátě. Ferdinand I. neměl tušení, že je Filipina na hradě, chtěl se tam jet podívat a zavzpomínat na mládí s Annou. Filipina porodila těsně před jeho příjezdem dvojčata. A dokonce císaře tajně léčila. Když se pak Filipina modlila v kapli za své zesnulé děti, zastihl ji tam císař. Vše mu vyčetla, obvinila ho, že kvůli němu děti zemřely. Císař poprosil Filipinu za odpuštění, rozhodl se rakvičky nechat pohřbít ve sv. Vítu a sepsal závěť, ve které uznal Filipinu i její děti.

Pak už zbývá jen odjezd manželů s dětmi na Ambras. Tyrolské stavy nechtěly pána s měšťanskou manželkou a připravily na něj lest. On však odolal. A protože Filipina na slavnostní večeři zachránila život Floriána Griesbecka díky bylinkám z Venezuely, nakonec ji tyrolský lid přijal: „Zázrak! Paní je léčitelka, kouzelnice, čarodějnice, vzkřísila umírajícího váženého muže!“²⁰⁰

Protože bylinky byly stejně zázračné jako nebezpečné, rozhodli se manželé po poradě s panem z Hájku, že mu srozumitelný přepis zůstane v rukou, ale pokud nadejde ohrožující situace, překlad rukopisu i byliny se zničí. Za vlády Rudolfa II. mělo být shledáno, že je příliš nebezpečné nechávat moc těchto bylin v dosahu labilnímu panovníkovi, takže zůstal na světě pouze nesrozumitelný originál.

5.5 Německy psaná beletrie

5.5.1 19. století v německém prostředí

V 19. století vyšlo v německém nebo rakouském prostředí značné množství románů o Filipině Welserové. Patrně zde byla tematika Filipinina života mnohem oblíbenější než v české oblasti. Zřejmě první román o Filipině vyšel již v roce 1792, a to román Johanna Baptisty Duracha *Philippine Welserin. Eine Geschichte aus dem sechszehnten Jahrhundert*.²⁰¹ Byl vydán ještě jednou v devadesátých letech 18. století a pak v roce 1823. Z předmluvy se dozvídáme, že se autor pokoušel vytvořit důvěryhodný příběh bez pohádkových a dobrodružných prvků, které

²⁰⁰ J. ČERNÁ, *Zakázaná láska*, s. 213.

²⁰¹ Johann Baptist DURACH, *Philippine Welserin. Eine Geschichte aus dem sechszehnten Jahrhundert*, Berlin 1792; část je přístupná v databázi Univerzitní knihovny v Innsbrucku, https://www.uibk.ac.at/germanistik/histrom/cgi/wrapcgi.cgi?wrap_config=hr_bu_all.cfg&nr=81760 (20. 7. 2016).

nanesl na příběh čas, zároveň ale domýšlel místa, která byla neúplná. Čerpal z literatury, která byla v jeho dosahu. Dokonce uvádí konkrétní prameny, ze kterých čerpal, jde o latinské dějiny Augsburgu a rodiny Welserů.²⁰² Celý text je koncipován podobně jako divadelní hra rozdělená na part vypravěče a postav. Prvním vydáním spadá román do stejného roku, kdy vyšly Schikanederovy sebrané spisy,²⁰³ kde se nachází divadelní hra o Filipině, o tom ale pojednám v další kapitole.

V průběhu 19. století pak vyšlo několik rozsáhlých třísvazkových románů, například od Moritze Richtera dílo *Philippine Welser. Historische Erzählung*,²⁰⁴ nebo od George Ludwiga Hesekiela - *Lux et umbra. Ein großer Liebeshandel im sechszehnten Jahrhundert. Aus den hinterlassenen Schriften des Magisters Nicolaus Longinus und anderen zuverlässigen Mittheilungen herausgegeben*,²⁰⁵ k tomuto románu je dostupná i dobová recenze, kde autor hodnotí toto dílo jako ne moc povedené a příliš roztržštěné kvůli stylizaci románu psaného podle starších pseudosvědectví Nicolause Longina. Celá závěrečná scéna se pak kryje s divadelním zpracováním hry od Oscara von Redwitze.²⁰⁶

Jmenujme ještě román od Oskara Wildenburga *Philippine Welser, die schöne Augsburgerin oder die eiserne Garderobe des Mittelalters. Historische Erzählung*,²⁰⁷ který se také orientuje podle klasické dějové linky a končí dojemným smířením s císařem.

Poněkud kratší je vyprávění z padesátých let 19. století – *Philippine Welser, historische Schilderung mit Benützung der besten Quellen* – od Friedricha Steinbacha, zajímavé je především díky perokresebným ilustracím.²⁰⁸ Už zde se významně objevuje postava vévody z Alby. Na závěr knihy autor doporučuje navštívit Ambras a upozorňuje na sbírky a obrazy nalézající se ve Vídni.

²⁰² J. B. DURACH, *Philippine Welserin*, s. IX–XII.

²⁰³ Emanuel SCHIKANEDER, *Philippine Welserin, die schöne Herzogin von Tyrol*, in: E. Schikaneder, *Herzog Ludwig von Steyermark, oder Sarmäts Feuerbär. Schauspiel. Philippine Welserinn, die schöne Herzoginn von Tyrol. Schauspiel. Die getreuen Unterthanen, oder der ehrliche*, 2. sv, Wien und Leipzig 1792.

²⁰⁴ Moritz RICHTER, *Philippine Welser. Historische Erzählung*, Leipzig 1830.

²⁰⁵ George Ludwig HESEKIEL, *Lux et umbra. Ein großer Liebeshandel im sechszehnten Jahrhundert. Aus den hinterlassenen Schriften des Magisters Nicolaus Longinus und anderen zuverlässigen Mittheilungen herausgegeben*, Berlin 1861.

²⁰⁶ Dobová recenze, in: *Blätter für litterarische Unterhaltung*, 1862, č. 19, s. 353, <https://www.uibk.ac.at/> (20. 7. 2016).

²⁰⁷ Oscar VON WILDENBURG, *Philippine Welser, die schöne Augsburgerin. Oder die eiserne Garderobe des Mittelalters. Historische Erzählung*, Nürnberg 1872, http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11015462_00005.html (20. 6. 2016).

²⁰⁸ Friedrich STEINBACH, *Philippine Wleser. Historische Schilderung mit Benützung der besten Quellen*, Wien 1855, http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10739485_00005.html (20. 6. 2016).

Další rozsáhlý historický román německého spisovatele Adelberta Heinricha von Baudissina *Philippine Welser oder vor dreihundert Jahren*²⁰⁹ představuje patrně jednu z mnoha variant na toto téma. Předmluva je koncipována jako dopis sestře, které autor věnoval své dílo. Celá předmluva je orientována silně nacionálně, velkoněmecky. Román je věnován německým ženám. Děj začíná popisem významnosti a dějin Augsburgu, podobně jako ve Svátkovi, jen pod vlivem německého nacionalismu.

Samotný začátek děje Filipinina příběhu je datován do roku 1555. V průběhu děje se ukazuje, že vše, co je katolické a pouze šlechtické, je špatné, to, co je měšťanské a protestantské, je kladně hodnoceno. A tak v sobě díky Filipině postava Ferdinanda II. Tyrolského snoubí kompromis, tedy liberální propojení šlechty a bohatého měšťanstva. Císař Ferdinand I. je spojován s vévodou z Alby a kardinálem Granvelou, kteří jsou vnímáni negativně. Postava Filipiny neprožívá svůj tradiční příběh a autor dokonce umisťuje její pobyt v Čechách na chebský hrad: „Zehn lange Jahre hatte Philippiine mit ihrem Ferdinand das Schloß zu Eger in Böhmen bewohnt.“²¹⁰

Na závěr kniha přináší obvyklou scénu, jak Filipina předstoupí i s dětmi před císaře, on ji vezme na milost a říká synovi, jak šlechtinou a odvážnou ženu má, neboť vybojovala zásadní bitvu. Jako u většiny historické beletrie je na závěr zařazené vysvětlení skoro pohádkového charakteru, co se dál s postavami dělo.

Filipinin příběh v Čechách není hlouběji zpracován. Ale v tomto románu by bylo zajímavé sledovat linii liberálně německé myšlenky a nacionálních tendencí.²¹¹

5.5.2 První polovina 20. století v německém prostředí

Tak jako v 19. století i v první polovině 20. století byl život Filipiny Welserové tématem pro vznik nových románů. Produkce plynule vycházela ve dvacátých, třicátých i čtyřicátých letech a dočkala se několika vydání.

Tenká kniha *Philippine Welser, die Rosa von Augsburg*²¹² (29) od Hermanna Blanka vyšla pod číslem 20 v edici *Frauen der Liebe*, patří tedy do řady životopisných ženských kapesních

²⁰⁹ Adelbert Heinrich VON BAUDISSLIN, *Philippine Welser oder vor dreihundert Jahren*, Hannover 1864.

²¹⁰ A. H. VON BAUDISSLIN, *Philippine Welser*, sv. III., s. 225, <https://catalog.hathitrust.org/Record/012448525> (20. 7. 2016).

²¹¹ Vzhledem k tomu, že se jedná o 3 svazkový, zhruba 600 stránkový román, vydala by podrobná analýza na samostatnou seminární práci.

²¹² Hermann BLANK, *Philippine Welser. Die Rosa von Augsburg*. Heidenau 1924.

románů (Romanzeitschrift, Trivialroman). V této řadě vyšly i životopisy a milostné příběhy jiných žen jakými byly například Lukrécie Borgia, Agnès Sorelová, Matylda Dánská, Marie Stuartovna, Kateřina Howardová, George Sandová a další. Tato řada vycházela v nakladatelství Freya v Heidenau u Drážďan.²¹³

O něco rozsáhlejší je zpracování Heinricha Zerkaulena *Die heimliche Fürstin*.²¹⁴ Autor v roce 1933 složil spolu s dalšími autory slib Adolfu Hitlerovi a celá jeho tvorba je nesena v duchu německého nacionalismu.²¹⁵ Zajímavé je, že obálka románu je velmi podobná obálce předešlého románu, vychází totiž ze stejného portrétu z 19. století (30).

Rakouská spisovatelka Fanny Wibmer-Peditová sympatizující s nacionálním socialismem psala regionální, vesnické i katolické romány, jedním z nich byl ve čtyřicátých letech *Die Welserin*.²¹⁶ Zajímavé je, že tento román vyšel znovu v šedesátých a osmdesátých letech, přestože bylo ve společnosti po roce 1945 přihlíženo k autorčině politické minulosti, a z toho důvodu řadu let nic nevydala.²¹⁷

Jistě by bylo zajímavé zabývat se tím, jak se ve výše uvedených románech projevuje německý nacionalismus. Zároveň by bylo nosné věnovat se více srovnání s románem Karla Miroslava Ullricha, který vyšel také v roce 1940 a kde autor preferoval přístup českého konzervativního katolicismu a patriotismu, hodnotil Ferdinanda I. jako dobrého českého krále a prostřednictvím rozhovorů krále a arciknížete obhajoval potrestání nekatolických stavů po povstání roku 1547. O Filipině si poddaní povídali jako o Němce, která ale velmi srostla s českou zemí a naučila se česky. Tímto přístupem vystupuje Ullrichův román z řady ostatních zkoumaných českých románů, protože ty následují v různé míře spíše tradici protikatolickou a protiněmeckou, zvláště v hodnocení Ferdinanda I. a jeho činů, ale samozřejmě v kontextu jiné doby, té, ve které vznikly.

5.5.3 Jeannine Meighörner und *Die Wolkenbraut*

Jedním z nejnovějších rakouských románů o Filipině Welserové je *Die Wolkenbraut, das Leben der Philippine Welser. Ein historischer Roman*²¹⁸ od Jeannine Meighörner žijící v Innsbrucku.

²¹³ Později znovu v nakladatelství Bastei-Verlag Gustav H. Lübbe GmbH.

²¹⁴ Heinrich ZERKAULEN, *Die heimliche Fürstin*. Freiburg 1933.

²¹⁵ Heslo *Heinrich Zerkaulen*, in: Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Zerkaulen (20. 7. 2016).

²¹⁶ Fanny WIBMER-PEDIT, *Die Welserin*, Innsbruck 1940.

²¹⁷ Heslo *Fanny Wibmer-Pedit*, in: Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Fanny_Wibmer-Pedit (20. 7. 2016).

²¹⁸ Jeannine MEIGHÖRNER, *Die Wolkenbraut*. Innsbruck-Wien 2013.

Sonda na dvůr Ferdinanda Tyrolského je postavena na vyprávění trpaslíka Thomeleho z Ferdinandovy „sbírky“ kuriozit, který se stal Filipiníným přítelem. Kapitoly jsou datované a doplněné ještě vyprávěním „Nasenlöchern“.²¹⁹

Thomele byl člověk malého vzrůstu, který pocházel z Čech, a osud jej svedl dohromady s Filipinou díky přízni Ferdinanda Tyrolského. „Dies ist die Geschichte zweier Außenseiter,“ jak píše Meighörner. Autorka zasadila obě hlavní postavy do symbiózy porozumění „malého“ s „velkým“ i v myšlenkovém nastavení: „Die Kleinheit braucht einen Weisen, der ihre wahre Dimension ans Lichtbringt. Nein König Salomo war Philippine.“²²⁰

Trpaslík zná celý příběh i s tajemstvím, proto může o Filipině vyprávět. Zajímavé je, že o Thomelovi se sice zběžně, ale přece zmiňuje Brigitte Riebe ve svém románu, který vyšel ve stejném roce.

Paměti, které Thomele o společném osudu píše, jsou datovány a začínají rokem 1565 v Praze, před odjezdem do Tyrol. Trpaslík vypráví události, kterých byl svědkem, a doplňuje je o starší zprostředkované. Děj doprovází pasáže Filipiny na konci každé kapitoly, a to od událostí v Augsburgu až do smrti, jsou to taková zamyšlení a vzpomínky. Román se nedrží úzkostlivě popisu stereotypního příběhu, ale je umně zakomponován do vyprávění a obrazů dvora na Ambrasu.

Zajímavý je například rozhovor mezi Filipinou, její matkou a paní z Lokšan týkající se vnímání tyrolských stavů, který vyslechne schovaný Thomele: „„Schon jetzt schreien sie [die Tiroler Landstände]: ersäuft die Hexen im Inn,“ sagte die Frau mit den schönen Nasenlöchern. „Er hat dich gefreit! Er muss dich und die Kinder schützen,“ rief die Loxan aufgebracht. [...] „Ich werde es diesen Rückständlern noch beibringen,“ fuhr die Loxan fort. „Willst du verraten, was sein Vater zum Staatsgeheimnis machte? Darauf steht der Tod,“ sagte die alte Unbekannte aufgebracht. „Hexen, Huren, Giftweiber. So heißen sie uns, seit wir hier in diesem golden Käfig sitzen,“ erwiderte die Loxan.“²²¹ Na tuto scénu navazuje pasáž Filipiníných myšlenek ze svatby: „Kein Blumenschmuck, keine Choräle, kein Festmahl, kein Tanz, keine Gratulanten. Kein Jubelfest, wie es einem Vizekönig gebührte. [...] Es ist nur eine Frage der Zeit, bis der Kaiser seinem Lieblingssohn hassen wird. Ich kann mich glücklich schätzen, wenn ich diesen mächtigen Zorn überlebe.“²²²

²¹⁹ „Frau mit den schönen Nasenlöchern“ tamtéž, s. 7.

²²⁰ Tamtéž, s. 22.

²²¹ Tamtéž, s. 122.

²²² Tamtéž, s. 123.

Strach o život je patrný i v tomto románu. Když Filipina ve své promluvě popisuje nenávist Maxmiliána, který ji odsuzoval dokonce písemně: „Wir wollen das Baderstöchterlein fein baden. Es von ihrer Sünd'an Fürst Albrecht reinwaschen,“ hatte die Häscher Herzog Ernsts beim Säcken der Agnes Bernauer gehöhnt. [...] Hat Ferdinands Kaiserbruder doch verkündet, er sähe mich – ‚die verdammte Hündin‘ – gern in einem Sack.“²²³ Odkazuje dokonce na další příběh utopení kupecké dcery: „Keiser Sigismund persönlich hattedamals den Männerzorn gemäßigt. Darauf verstand er sich. Hatte er doch zuvor das bürgerliche Weib seines Schwagers Friedrich von Cilli ertränken lassen.“²²⁴ Tento příběh odkazuje k tajné druhé manželce Fridricha II. von Cilli – Veronice Teschnitz (von Desnic), která pocházela z nízkých kruhů a byla utopena jako čarodějnice ve dvacátých letech 15. století.²²⁵

Thomele vyjadřuje názor, že Filipina vyléčila Ferdinanda, ale sama se od něj nakazila. Autorka se k tomuto tvrzení vrací v závěru a uvádí, že Filipina zemřela na syfilis.²²⁶ Ale svůj odkaz v Tyrolích zanechala jako: „Für die Menschen in Tirol war sie immer noch die ‚Hexe von Ambras‘, die ‚Teufelspraktikantin‘, die ‚heilkundige Fee‘, die ‚mildtätige Mutter Tirols.‘“²²⁷

Meighörner odkazuje v románu na Leoniho minci, nebo také na posmrtný portrét.²²⁸

Autorka sama v doslovu uvádí, že si vybrala jako vypravěče Filipinina života Thomeleho, protože se o něm nezachovalo mnoho pramenů, kdežto Filipinin život je hodně zmapovaný. Uvádí také rozsáhlou řadu pramenů, včetně katalogů výstav a například knihu Václava Bůžka. Nejvíce zaujme asi přímý odkaz na *Die Welserin* od Fanny Wibmer-Pedts jako na „Romanfreunden“.²²⁹

²²³ Tamtéž, s. 152.

²²⁴ Tamtéž s. 152.

²²⁵ Hans PIRCHEGGER, *Die untersteierische Agnes Bernauer*, in: H. Pirchegger, *Ausgewählte Aufsätze. Zum 75. Geburtstage Hans Pircheggers*, Graz 1950, s. 187–194. Více viz heslo *Veronika of Desenice*, https://en.wikipedia.org/wiki/Veronika_of_Desenice (20. 7. 2016); srov. *Allgemeine deutsche Biographie*. Sv. 4, Leipzig 1876, s. 258, <http://daten.digital-sammlungen.de/bsb00008362/images/index.html?seite=260> (20. 7. 2016). Dokonce existují po ní pojmenovaná slovinská básnická ocenění <http://www.veronikini-veceri.si/> (20. 7. 2016).

²²⁶ J. MEIGHÖRNER, *Die Woleknbraut*, s. 211.

²²⁷ Tamtéž, s. 192.

²²⁸ Tamtéž, s. 113, 197; srov. G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 77–92.

²²⁹ J. MEIGHÖRNER, *Die Woleknbraut*, s. 213.

5.5.4 Brigitte Riebe und *Die schöne Philippine Welserin*

Román *Die schöne Philippine Welserin*,²³⁰ který vydala historička Brigitte Riebeová pocházející z Mnichova, vyšel už i v češtině.²³¹ Nejprve je asi dobré všimnout si vizuálních provedení obou vydání. Zatímco německé má na titulní stránce reprodukci jednoho z Filipininych portrétů, česká mutace využila fotografii ženy v bílých rokokových šatech, které s dobou děje vůbec nesouvisí. Také je potřeba zastavit se u podtitulů jednotlivých verzí. Německé vydání je jasně označeno jako „historischer Kriminalroman“, kdežto česká varianta svým podtitulem „Nejkrásnější příběh lásky 16. století“ odkazuje víc k žánru červené knihovny. Téma je zřejmě pro český knižní průmysl „dobře prodatelné“. Domnívám se, že nejen vybájený poutavý příběh, který místy sklouzává k jednoduchým dějovým zápletkám, ale také četné odkazy na české prostředí, mohou být zásadní pro šíření tohoto populárního obrazu mezi čtenáři. Místy se v překladu setkáme s nepřesností, jako například, jak mohla Kateřina z Lokšan svým poddaným za mlčení platit půl stříbrného dolaru, ale to už jsou detaily, které zřejmě vydavatel tohoto druhu literatury nemusí považovat za důležité.

Autorka zpracovává obraz Filipiny po svém. Tentokrát se před čtenářem nebo spíše čtenářkou objevuje žena, se kterou se v různých situacích může ztotožnit. Avšak Filipininy „tradiční“ atributy bylin, kuchařského umění, renesanční všestrannosti, skromnosti, nezávislosti, vysoké inteligence a neobvyklé krásy nechybí ani zde. Děj provází částečně vypravěč a částečně hlavní hrdinka ve svých deníkových záznamech. Postavy procházejí historickým prostorem bohatého patricijského Německa, chudými vesnicemi i všemi zámky spojenými s Filipininy životem.

Byliny jsou důležitou součástí knihy, každá kapitola souvisí s jednou, která je vyobrazena a doprovází ji popis účinků. Většinou jde o rostliny, které mohou způsobit smrt. Symbolicky – většina bylin je ve vyšších dávkách jedovatá, nějak je v pověrách spojována se vztahy nebo v lidovém léčitelství s potraty. Možná by se dalo říci, že všeho moc škodí a že s některými životními výzvami je potřeba zacházet opatrně. Filipina si vytvořila zahrádku na Křivoklátě a zakládala v místech svého pobytu bylinkárny, později lékárny. Děkovné dopisy od uzdravených jí potom chodily z celého Tyrolska.

Gunter Bakay se o tomto románu vyjadřuje takto: „Schweigen möchte ich lieber von dem (während der Drucklegung dieser Arbeit erschienenen) „historischen“ Roman von Brigitte Riebe [...]. Hier schleppt sich Philippine von einer Vergiftung zur nächsten.“²³² Skutečně se

²³⁰ Brigitte RIEBE, *Die schöne Philippine Welserin. Historischer Kriminalroman*, Meßkirch, 2013.

²³¹ Brigitte RIEBEOVÁ, *Krásná Filipína. Nejkrásnější příběh lásky 16. století*, Praha 2015.

²³² G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 306, pozn. 185.

čtenář s otrávením Filipiny setká už na začátku románu, neboť autorka využila retrospektivní koncepce a nejprve uvádí scénu umírání, samozřejmě hlavní postava přemýšlí: „Je to jed, který jí krouží v žilách?“²³³ Tento román je skutečně zaměřený hlavně na myšlenku, že Filipinu chce někdo otrávit.

Samotný příběh začíná bezstarostným životem Filipiny v Augsburgu v roce 1556, kdy už je zamilovaná do Ferdinanda, avšak záhy se setkává s postavou tesaře, kterému se líbí. Mladík zneužije dívčiny důvěry, přiotráví ji blínem a ona otěhotní. Matka jí pomůže jinými bylinkami k potratu. I na cestě na Březnici se pokusí cestující někdo otrávit. Avšak díky matčině učení ví Filipina, co dělat. Na Březnici se jí pokusí otrávit podplacená služka, jednou se přiotráví Ferdinand, ale Filipina ho vyléčí. Kdekoli se hlavní postava ocitne, tam jde jí i jejím dětem o život.

Podle náznaků v textu usilují Filipině o život Maxmilián a Ferdinand I., pomáhají jim v tom podplacení nebo zmanipulování poddaní. A v čele spiknutí z řad české šlechty má stát Jaroslav z Pernštejna. Ani na Ambrasu se situace neuklidní, neboť tamní obyvatelé si přejí urozenou paní. U Filipiny se vypěstuje stihomam, a tak ji do konce života děsí představa zavražděné služby, která jí jako první měla podat jed.

Po nespočetných těhotenstvích a potratech, otravách a stresu se Filipinino zdraví tak zhorší, že si přeje smrt, dokonce požádá o pomoc svou švagrovou Evu, aby ji otrávila. Avšak Eva zamění byliny, Filipina to zjistí. Scéna trochu připomíná setkání šílených čarodějnic. Filipina nakonec umírá v kruhu rodiny s vědomím, že už Ferdinand vede živou korespondenci s matkou své následující nevěsty, i když celý život stál při ní, staral se o ni a láska všechno překonala.

Oproti jiným románům se v tomto románu nepopisuje svatba, ani nedojde na prosby Filipiny u císaře, který se pouze doví o sňatku a zuří. Kontext pomoci vězněným bratrům je víc posunut k náhledu, že Ferdinand byl laskavý a umožňoval vězňům pohyb mimo vězení. Na druhou stranu je kladen důraz na psychologii postavy, která je umocněna deníkovými pasážemi, takže čtenář ví, o čem a jakým způsobem Filipina přemýšlí, co prožívá. V tomto smyslu je příběh Filipiny aktualizován, neboť se v jejích radostech a strastech může zhlédnout čtenářka, která s ní prožívá strach o život i milostné dobrodružství, snahu stárnoucí ženy stále se líbit manželovi, nebo únavu životem. Opět se čtenář setkává s postavou Popelky, která se sice vdá za prince, avšak její osud je nevyzpytatelný.

²³³ B. RIEBEOVÁ, *Krásná Filipína*, s. 10.

Autorka v románu odkazuje přímo na obraz z ambraských sbírek jako na svatební portrét (9): „Nechal mě namalovat – jako nevěstu. Mám na sobě košili z krémového hedvábí se stojacím límcem, který mi lehce hladí bradu. Přes to spadají světlé šaty, rovněž z hedvábí, které jsou ozdobeny široce vyšívanými lemy. Ani čepeček, ani síťka nebo baret mi neskrývají vlasy. Jsou spoutané jen čelenkou ze zlatých květů [...]. Zdobí mě náušnice z lesknoucích se bílých perel, dlouhý zlatý náhrdelník, zlatý pásek s těžkým přívěskem – ale žádný prsten. [...]. Ve váze stojí karafiáty, i když jsme uprostřed zimy, symbol zasnoubení.“²³⁴

Intertextovým odkazem, jež se zde objevuje a který prochází postupně linií románů i divadelních her, je zmínka o tom, že existuje pověra, že má Filipina tak jemnou pleť, až je skrz hrdlo vidět, když pije červené víno. Podle dostupných pramenů se tento motiv objevuje už v Schikanederově divadelní hře, je také možné, že pochází z nějaké starší ústní lidové tradice. V českém prostředí najdeme tento odkaz u Svátka a Černé.

S propojením českého a německého prostředí si autorka, která měla prababičku pocházející z Čech, poradila tak, že Filipinu nechává milovat české země, jakoby se tam cítila doma. Avšak postupné strádání a hněv císaře, ji donutí zemi postupně nenávidět, odjezd na Ambras po smrti Ferdinanda I. je zde popisován jako vysvobození. Jinak se autorka pouští stejnou cestou jako dobová svědectví a popisuje českou společnost jako neustále se přejídající a přílišně holdující alkoholu. Jiný příklad česko-německých vztahů se nachází v pasáži o Domažlicích, kde je nucena Filipina trávit čas po přepadení na cestě z Augsburgu. Zde se k poměrům v království vyjadřuje hostinská: „Pak položil [lékař] Jörgovi na hlavu ruce a spustil nějaký podivný jednotvárný zpěv – chodský, jak se Filipina později dozvěděla [...]. ‚To je naše řeč.‘ Hlas tělnaté ženy s tmavými copy a pestrým krojem zněl najednou hrdě. ‚A bude jí pořád, až už nám Habsburkové dávno nebudou vládnout. Tolik jich přišlo a zase odešlo – my však zůstáváme!‘ [...] uklouzlo jméno zámku Březnice. Nato se zdrženlivé pohledy hostinské změnilly v podezřívavé. Teta Kat se několikrát zmínila, že cizí vládu v zemi mnozí považují za útlak. Kdo patřil k nim, kdo se paktoval s dvorem v Praze nebo dokonce z něho žil, ten to dostal pocítit.“²³⁵

Vliv češtiny je v příběhu tematizován například ve jméně Filipinina psa, který ji předem ochutnává jídlo. V německém originálu je to: „Žit, so habe ich ihn genannt. Žit, das ist

²³⁴ Tamtéž, s. 118.

²³⁵ Tamtéž, s. 75.

böhmisch und bedeutet ›ich lebe‹.“²³⁶ V překladu pak: „Je tak plný života. Život, tak jsem ho pojmenovala.“²³⁷

Brigite Riebe připojuje doslov, ve kterém cituje Voltaira: „Dějiny jsou lež, na které jsme se dohodli,“²³⁸ a píše, že se velmi hodí pro život Filipiny. Její osud autorku fascinoval, jako osud ženy, proto spisovatelka pracovala nejen s řadou životopisných dat, ale dokonce i s genealogií, kterou měla k dispozici, proto se v románu objevuje více dětí. Avšak román nemá být Filipininou biografií: „Pohrávám si s určitými daty a událostmi jejího života, které jsem volně zkombinovala a doplnila napětím. Důležitou roli v tom hraje fiktivní deník, v němž nechávám promlouvat samotnou Filipinu.“²³⁹

²³⁶ Tamtéž, s. 160.

²³⁷ Tamtéž, s. 136.

²³⁸ Tamtéž, s. 227.

²³⁹ Tamtéž, s. 279.

6 Drama, opera a muzikál s historickou tematikou

Stejně jako v literatuře inspirovala minulost a historické postavy tvůrce divadelních děl od konce 18. a celé 19. století. Doba vzniku divadelních her a oper se shoduje s obdobím vzniku historických románů z tohoto období. Podle některých motivů lze vysledovat, že se autoři navzájem inspirovali a přebírali někdy i celé pasáže, jak bylo například zmíněno v předchozí kapitole u německého románu *Lux et umbra*.

O tom, jak je téma lásky Filipiny a Ferdinanda i v dnešní době živé zvláště pro oblast Tyrol, svědčí divadelní hra, která byla uvedena v roce 2014 v Rattenbergu. *Philippine Welser – schöne Herzogin* vychází z divadelní hry od Emanuela Schikanedera,²⁴⁰ která je pravděpodobně prvním dochovaným divadelním zpracováním tohoto námětu. Pro dnešní publikum hru upravil tyrolský herec a režisér Elmar Drexler a hudbu složil Romed Hopfgartner.²⁴¹

V českém prostředí se zřejmě novodobé divadelní zpracování o Filipině a Ferdinandovi soustředí pouze na významné kulturní akce spojené s těmito historickými postavami, jako bylo například *Křivořezání 2015* na hradě Křivoklátu. Slavnosti doprovázela kostýmovaná představení a 7. 8., v den výročí narození Filipininych dvojčat na Křivoklátě (7. 8. 1562), byla uvedena premiéra muzikálu od Miroslava Maxanta a Lucie Fulínové *Modrá krev*.²⁴² V tomto případě jde svým způsobem opět o lokální téma. Muzikál nastudovali studenti a učitelé ze ZŠ generálporučíka Františka Peřiny v Řepích a studenti z konzervatoře. Příběh vznikl v návaznosti na spolupráci autora a zaměstnanců hradu na předešlém vystoupení. Miroslav Maxant se rozhodl napsat muzikál na podkladě milostného příběhu, který je specifický pro Křivoklát.²⁴³ Autor i režisérka se snažili o vyrovnanost mezi pohádkovostí a znázorněním vztahů jako z reálného života. Hybatelem děje se stává d'ábel, který je strůjcem například toho, že Filipině zemřou novorozená dvojčata.²⁴⁴ O atraktivnosti tématu svědčí fakt, že muzikál byl několikrát uveden i na jiných místech a že po roce se opět vrací na hrad, pro který byl napsán.²⁴⁵ V případě rozšíření práce by bylo zajímavé zpracovat i libreto tohoto muzikálu.

²⁴⁰ Emanuel SCHIKANEDER, *Philippine Welserin, die schöne Herzogin von Tyrol*. In: E. Schikaneder, *Herzog Ludwig von Steyermark, oder Sarmäts Feuerbär. Schauspiel. Philippine Welserinn, die schöne Herzoginn von Tyrol. Schauspiel. Die getreuen Unterthanen, oder der ehrliche*, 2. sv., Wien und Leipzig 1792, https://books.google.cz/books?id=B8dTAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (20. 7. 2016).

²⁴¹ Zpráva o události: *Philippine Welser – schöne Herzogin*, <http://kultur.tirol.at/de/beitrag/42793/philippine-welser---schoene-herzogin> (20. 7. 2016).

²⁴² Zpráva o událostech na Křivoklátě, <https://www.krivoklat.cz/cs/archiv-jiz-probehlych-akci> (20. 7. 2016).

²⁴³ *Modrá krev aneb příběh jedné velké lásky*, Řepská 17, Zpravodaj Prahy 17, červenec-srpen 2015, s. 10-11, <http://www.amaterskedivadlo.cz/files/other/200acb9f0ee3b7b4a467916970787a8eae3b1e7d.pdf> (20. 7. 2016).

²⁴⁴ Upoutávka na muzikál s autorským slovem: <https://www.youtube.com/watch?v=ewRRtqUDw6c> (20. 7. 2016).

²⁴⁵ Program akcí na hradu Křivoklát: <https://www.krivoklat.cz/cs/akce/11042-muzikal-modra-krev> (20. 7. 2016).

6.1 Emanuel Schikaneder

Jedna z divadelních her pojednávající o životě Filipiny Welserové je připisována Emanuelu Schikanederovi, nese název *Philippine Welserin, die schöne Herzogin von Tyrol* a vyšla tiskem v rámci Schikanederova souborného díla v roce 1792.²⁴⁶ Podle dosavadního zkoumání nejsou okolnosti vzniku ani prvního uvedení zcela jasné. Anke Sonnek uvádí, že hra o pěti jednáních spadá do cyklu her, které zpracovávaly kulturní témata tyrolské a bavorské oblasti. V zásadě se jednalo o příběhy, které byly zajímavé pro publikum především v Mnichově a ve Vídni, kde Schikaneder působil a uváděl svá díla. Do děje Schikanederových děl výrazně vstupují motivy lidových pověr, Filipině například, když ji unesou lupiči, přichází na pomoc duch hory.

V monografii věnované Schikanederovi je uveden výběr z dobové divadelní kritiky, ale o jeho hře *Philippine Welserin* se nezmiňuje žádná.²⁴⁷ Nicméně kritický text existuje, a to z roku 1789, který je velmi negativní.²⁴⁸ Autor považuje některé Schikanederovy pasáže za nelogické, protože se údajně příliš odklání od stěžejního vlákna příběhu.²⁴⁹ Kritik nejvíce postrádá pasáž, kdy se má sejít Ferdinand I. se synem a vnuky, protože se o ní ve hře mluví, ale divák se zpracování této scény nedočká.²⁵⁰ A divadelníkovi vzkazuje: „Wenn deine Schrift dem Kenner nicht gefällt, so ist es schon ein böses Zeichen; doch wenn sie gar des Narren Loß erhält, dann ist es Zeit sie auszustreichen.“²⁵¹

Celá divadelní hra je situovaná pouze do Tyrolska a začíná scénou, kde tři sedláci sedí v místním hostinci a pijí na zdraví krásné kněžny Filipiny. Tvrdí, že by měla Filipina přijít do knih, jeden sedlák se dušuje, že kdyby uměl psát, sepsal by knihu, která by popisovala její krásu, aby neupadla do zapomnění.²⁵² Hostinský vyzve sedláka, ať tedy řekne, co by o ní napsal, ten začne s popisem: Filipina pochází z Augsburgu, stala se kněžnou v Tyrolsku, je jemná jako jehně a nevinná jako holubice, je křehké kůže a těla, takže je možné vidět, jak jí skrz krk teče červené víno. A toto budou znát ještě děti dětí.²⁵³ Tato scéna připomíná motiv, který se objevuje v literatuře české i německé dodnes, například u Svátka a Riebeové.

²⁴⁶ E. SCHIKANEDER, *Philippine Welserin*.

²⁴⁷ SONNEK, Anke. Emanuel Schikaneder. Theaterprinzipal, Schauspieler und Stückeschreiber, Schriftenreihe der Intern. Stiftung Mozarteum, Bd 11, Kassel 1999.

²⁴⁸ *Ein paar Worte über das Schauspiel Philippine Wellserin, oder Die schöne Herzogin in Tirol*, S.I. 1789, VD18: 11963875.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 10–11.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 12.

²⁵¹ Tamtéž, s. 15.

²⁵² E. SCHIKANEDER, *Philippine Welserin*, s. 124.

²⁵³ Tamtéž, s. 124–125.

Syžet hry je vystavěn na ohrožení, které může přijít ze strany císaře, neboť Ferdinand I. se nechal ovlivnit špatným rádcem, který se mu vloudil do přízně z čiré vypočítavosti, aby zničil Ferdinanda Tyrolského, spojil se s Turky a získal moc v celé Evropě. Tento záškodník přesvědčil císaře, že je potřeba Filipinu odstranit, a tak císař vyslal vojsko do Innsbrucku v čele s tímto vypočítavým zrádcem, jenž se ohání císařovým glejtem: „Ha! Ist aber seine Antwort so, wie ich es wünsche, hör ich aus seinem eigenen Munde, daß er die sogenannte schöne Welserinn, als Weib, als Herzoginn erklärt, – dann komm ich mit meiner Macht. (Zieht ein Papier hervor.) Ha! Herzogwüßtest du, daß ich das Todesurtheil deiner Schönen von deinem Vater unterzeichnet habe, du würdest aus einem ganz andern Ton mit mir gesprochen haben. [...] Warte Herzog, du sollst nochmehr beben, wenn deine herzallerliebste Philippine im Blute schwimmen wird.“²⁵⁴

Ze strachu o život své dcery do děje zásadně vstoupí starý Welser a přesvědčí Ferdinanda, aby se smířil se svým otcem. Ferdinand tedy opustí zámek i s dětmi a jede se usmířit s otcem. Divák však zůstává na Ambrasu s Filipinou. Zrádce podplatí několik vojáků, kteří ale souhlasí jen neochotně, a tak kromě jediného spolupracují nespolehlivě: „Erst muß ich Rache haben, dann leb ich unter den Muselmännern mit meinem Reichthum wie ein Sultan. [...] Ein Kerl nach meinem Wunsch; zwanzigtausend solche Krieger, von solchem Muth, von solcher Entschlossenheit, und ich bin König vom Römischen Reich.“²⁵⁵

Pochopitelně se zločin musí odehrát dřív, než se vrátí Ferdinand od císaře, protože by vyšlo najevo, že vše byla jen lež. Když se zrádce s vojáky přiblíží k zámku, potkají lapky, kteří chtějí vykrást vzácné sbírky. Zrádce je přesvědčí, aby mu pomohli unést Filipinu, a jim se to skutečně podaří.

V nové scéně, která se blíží pohádkovým motivům, se objeví horníci, již se vracejí z práce, zpívají si přitom píseň, která uvozuje následující děj. Najednou jeden z nich zahlédne ducha hory („Berggeist“) a chce jít za ním pro poklad. Druhý mu však radí, ať to nedělá, že se mu stane neštěstí. První odejde, ale vzápětí zavolá na ostatní, a tak je dovede k Filipině, která jim vypráví, jak ji odvedli lapkové, ale jeden sedlák s pochodní je vylekal, a proto nechali Filipinu v lesích. Duch hory jim pak ukáže cestu ne na Ambras, ale do bezpečného Innsbrucku. Filipina však chce dovést na zámek. Zde se dozvídá zprávu, že císař bere syna na milost a uznává ji jako

²⁵⁴ Tamtéž, s. 137.

²⁵⁵ Tamtéž, s. 191–193.

kněžnu. To vyprovokuje zrádce, aby dílo dokončil, neboť by mohlo vyjít najevo, že vše byly jeho intriky.

V momentě, kdy má dojít k vraždě, vstoupí do místnosti starý Welser. Po zámku se rozkřikne, že se kníže vrátil, a tak jeden z přítomných vojáků zabráni zločinu. Když se ve dveřích objeví Ferdinand, doví se, že měla Filipina zemřít ve vaně. Měla být otrávena a měly jí být podřezány žíly. Nakonec vše dopadlo dobře a voják odvezl zrádce do Innsbrucku k potrestání. Podoba zamýšleného zločinu jasně odkazuje ke zkazce, která se traduje na zámku Ambras.²⁵⁶

6.2 Wilhelm Ferdinand Zernecke

Druhá zkoumaná hra *Philippine Welser, ein dramatisches Gemälde in einem Akte* od Wilhelma Ferdinanda Zerneckeho vyšla v roce 1821 v Gdaňsku.²⁵⁷ Autor se v úvodní poznámce odvolává na umělecký záměr, podle kterého se odklání od sledování historických faktů, neboť se jimi nechává pouze inspirovat.²⁵⁸

Romantická hra je veršovaná a zaměřuje se na prožitky postav. Zobrazovaný časový úsek je velmi krátký, prostor je omezený především na císařovu komnatu a děj je zestručněný:

Filipina se stará o nemocného císaře, který netuší, koho vedle sebe vlastně má. Sama se rozhodne tchánovi vše sdělit a požádat ho o odpuštění. Ferdinand Tyrolský s rozhodnutím souhlasí a říká, že jí s tím nemůže pomoci. O výjimečnosti vztahu a prvního setkání seznamuje diváky on.

V této hře je císař představován jako starý nemocný muž, kterému už nezbývá mnoho času, miluje život, je laskavý, ale odsoudil svého syna kvůli sňatku s neurozenou ženou, proto pro něj přestal existovat. O tom všem si císař povídá s Filipinou a lékařem, kteří o něj oba pečují. Když císař lamentuje, že se na něj jeho syn ani nepřijede podívat, začne mu Filipina vyvracet jeho domněnky, a tak vyjde najevo, kdo vlastně je. Nejprve se starý muž velmi rozčílí, pošle Filipinu pryč a obviňuje ji, že mu zničila život. Filipina mu nabídne, že je ochotná pro štěstí svých synů a svého muže odejít do kláštera. Po této scéně a zmínce o vnucích se císař nechá přesvědčit a odpouští jí.

Ferdinand I. se však rozhodne prověřit šlechtetnost svého syna, nechá si ho zavolat a nabídne mu, že je ochotný odpustit jemu a uznat urozenost dětí, protože se Filipina rozhodla obětovat a

²⁵⁶ K tomu více v kapitole 7.3 „Zavraždění a vzkříšení Filipiny“.

²⁵⁷ Wilhelm Ferdinand ZERNECKE, *Philippine Welser, ein dramatisches Gemälde in einem Akte*, Danzig, 1821.

²⁵⁸ Tamtéž, s. 10.

odejít do kláštera. Ferdinand Tyrolský jednoznačně toto řešení odmítne s tím, že radši zůstane bez otce a stane se pouhým měšťanem, než aby ztratil svou výjimečnou ženu. Pro císaře to znamená, že jeho syn ve zkoušce, kterou mu připravil, obstál, a tak může hra skončit šťastným objetím.

Také k této hře byla vydána krátká recenze. Vyšla o dva roky později v *Allgemeine Literatur-Zeitung*. Hra byla oceňována, recenzent píše, že jde o povedený malý divadelní kousek, avšak autor zřejmě kvůli své nesmělosti nebo strachu z neúspěchu nevyužil celý potenciál tohoto historického tématu, který je pro divadelní prostředí hodnocen jako nosný. Sice podle něj hra poněkud nadržela pohromadě, nicméně je vyzdvižována jazyková kvalita a jako příklad je uvedena citace z monologu Filipiny, která se právě chystá císaři vysvětlit, že ona je ta, kterou si jeho syn Ferdinand vzal.²⁵⁹

6.3 Oscar von Redwitz a Karl Pohl

Divadelní hra Oscara von Redwitze *Philippine Welser*²⁶⁰ je další varietou na zpracování stereotypního příběhu o životě Filipiny Welserové. Podle ní pak napsal veršované libreto k opěře ve čtyřech jednáních Karl Pohl.²⁶¹

Hra je rozdělena na 5 dějství, první až třetí dějství se odehrává v Augsburgu roku 1547, čtvrté na Křivoklátě v roce 1558 a páté v Praze. Opera je zkrácena o čtvrté dějství na Křivoklátě.

Zpracování příběhu o nalezení nelegitimních dětí před branami přitom není v dílech z německého prostředí 19. století obvyklé. Tajemství je zprostředkováno v rozhovoru dvou křivoklátských poddaných. Děj se drží jednoduché linie a zápletky vrcholí, když se po příjezdu rodičů na Křivoklát Filipina rozhodne pro cestu na Pražský hrad za císařem, aby jej poprosila o milost. V této verzi se za císařem vydávají všichni včetně Anny Adlerové a Františka Welsera, Kateřiny z Lokšan i Ferdinanda. Audience proběhne podobně jako ve výše zkoumaných dílech, Ferdinand I. se nejprve rozčílí, pak dojetím rozpláče, nakonec se však se všemi udobří a je uznán Filipinin rodinný stav i její práva.

²⁵⁹ Zpráva v oddílu *Schöne Künste*, in: *Ergänzungsblätter zur Allgemeinen Literatur-Zeitung* č. 20, Februar 1923, *Allgemeine Literatur-Zeitung*. Sv. 3. 1923. Sloupce 159–160, <https://books.google.cz/books?id=RidRAAAAYAAJ&dq=Allgemeinen%20Literatur-Zeitung%20Philippine%20Welser&hl=cs&pg=PT562#v=onepage&q&f=false> (20. 7. 2016).

²⁶⁰ Oscar VON REDWITZ *Philippine Welser. Historisches Schauspiel in fünf Acten*, Mainz, 1859, http://reader.digitale-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10125182_00005.html (20. 7. 2016).

²⁶¹ Karl POHL, *Philippine Welser. Oper in vier Acten nach dem gleichnamigen Schauspiel von Oscar Redwitz*. Stettin, ca. 1888, <http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0006/bsb00061325/images/> (20. 7. 2016).

7 Zámecké a hradní expozice

Je pochopitelné, že zámecké a hradní expozice nepovažují Filipinu Welserovou za své jediné stěžejní téma, avšak na Březnici i Křivoklátě její odkaz dodnes připomínají i přes malé množství exponátů vztažených k jejímu životu. Oproti českým expozicím je ta ambraská jednoznačně a podle očekávání víc zaměřena na osobu Filipiny Welserové, Ferdinanda II. Tyrolského, jejich soužití i „druhý život“.

7.1 Březnice

Na zámku Březnice je část expozice věnována zmínkám o Filipině. Černobílý portrét vycházející z obrazu P. P. Kirchebnera, zapůjčená replika dobových šatů podle obrazu na Ambrasu a dřevěná socha ženy sklánějící se nad chlapcem (31) tvořily v létě 2015 hlavní exponáty v místnosti věnující se Filipině. Dále je průvodcovskou službou připomínána její osoba v jídelně, kde měl proběhnout sňatek, a v lokšanské knihovně, kde mohla „sečtělá“ Filipina trávit čas. Za zámkem je vytvořena „renesanční“ bylinková zahrada, která může odkazovat k osobě Filipiny Welserové.

7.2 Křivoklát

Také hrad Křivoklát, kde Filipina pobývala v dobách Ferdinandova místodržitelství, připomíná ve svých expozicích a při kulturních událostech její osobu. V pokladně se v současnosti prodává román od Antonína Polácha *Cti otce svého a miluj ženu svou*. Průvodcovské materiály představují Filipinu ve „střední místnosti muzea“ podle životopisných dat. Více se zaměřují na její pobyt v Českých zemích a na Křivoklátě.²⁶² Kromě zámecké kaple, kde měla být pohřbena dvojčata, odkazuje na Filipinčin pobyt na hradě i malba od Alfreda Seiferta (14) a pod ní umístěná malovaná renesanční truhla „údajně pocházející z Filipinina osobního majetku“.²⁶³

7.2.1 Letní renesanční slavnosti 2015 *Rytířské kratochvíle Filipiny Welserové*

Hlavním tématem programu byla postava Filipiny Welserové na jubilejním ročníku *Křivořezání* konaném v srpnu 2015.

²⁶² Vedoucím návštěvnického provozu zpřístupněný neveřejný materiál pro průvodce *Křivoklát, střední místnost muzea*.

²⁶³ Tamtéž.

U příležitosti 455. výročí Filipinina příchodu na Křivoklát byla její osoba inspirací pro řezbáře, kteří pro svá díla čerpali z jejího životního příběhu: Kočky paní Filipiny, cesta na Ambras, dítě před hradní bránou, Mathioliho herbář i sochy Filipiny a Ferdinanda v životní velikosti.

Rytířské kratochvíle obsáhly bohatý hlavní i doprovodný program od kostýmovaných představení *Příběh lásky Filipiny a Ferdinanda*, přes tematické prohlídky interiérů hradu, autorské čtení Antonína Polácha a uvedení premiéry muzikálu *Modrá krev*, až po dobový průvod. Organizátoři nevynechali ani zámecké sklepy stylizované do Bakchovy jeskyně s pijáckým rituálem, „renesanční“ kuchyni „dle receptů paní Filipiny“, střelbu z kuše. A pro děti byla připravena „renesanční stezka“.²⁶⁴

7.3 *Zavraždění a vzkříšení Filipiny Welserové*

Tak můžeme, vypůjčíme-li si název poslední kapitoly Bakayovy monografie, nazvat stěžejní témata ambraské expozice k osobě Filipiny Welserové. Dodnes na prohlídkové trase průvodci představují hrůzný příběh o zavraždění zámecké paní s pohnutým životním osudem a to přímo v místnosti, kde je umístěna „Filipinina“ vana. Omámená opiem prý přišla o život, když jí někdo naložil do horké vany a podřezal žíly. Jak píše Bakay, tento příběh vzniknul pravděpodobně na počátku 18. století, protože už z té doby jsou známy zápisky německého turisty o nespravedlivosti takového zločinu: „Ihr Verbrechen war, daß sie denjenigen, welche eine ordentliche Landesfürstin und in der Regierung rechtmäßig folgende Prinzen verlangten, allzulang und mit allzugroßer Fruchtbarkeit lebte.“²⁶⁵ Komu měla překážet v cestě, to pak rozvíjí historická beletrie především z německojazyčné oblasti.

Dále podle výpovědi německého turisty pokračovala „hrůzostrašná show“ v kabinetu kuriozit a podle toho, kolik dalších „skandálních“ detailů toužili návštěvníci shlédnout a slyšet, tolik museli zaplatit. Nicméně téma v zámeckém okruhu přetrvávalo a inspiruje autory historické beletrie dodnes. Jak píše trefně Bakay, „senzace“ má navrch nad pravdivostí: „Doch wie dem auch sei: Die Sage machte ihren Weg in die Welt und war für die nächsten gut zweihundert

²⁶⁴ 20. ročník *Křivořezání* 1. 8. – 9. 8. 2015.

http://www.krivozezani.cz/e_download.php?file=data/editor/1cs_1.pdf&original=TZ+-+fin%C3%A1le+.pdf (20. 7. 2016)

<https://www.krivoklat.cz/cs/archiv-jiz-probehlych-akci> (20. 7. 2016).

²⁶⁵ G. BAKAY, *Philippine Welser*, s. 297.

Jahre ein verlässlicher Teil von Philipppines Schloss-Geschichte – jeglichen historischen Einwänden, jeglichen Dementis zum Trotz.“²⁶⁶

Gunter Bakay vysvětluje zaměření zámecké expozice na Filipinín život faktem, že na začátku 19. století bylo třeba odstěhovat cenné sbírky kvůli válkám a Napoleonovi do bezpečné Vídně. Jediné „zajímavé“, co na zámku zbylo, byl tedy milostný příběh. Důraz na příběh lásky ovšem opadl po první světové válce, kdy se pomalu navracely sbírky z Vídně zpět na Ambras. Nicméně příběh částečně reálný a částečně smyšlený láká turisty na zámek dodnes.²⁶⁷

²⁶⁶ G. BAKAY *Philippine Welser*, s. 297–298.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 298.; srov. Hermann SCHWEIGHOFER, *Schloss Ambras und Philippine Welser*, Innsbruck 1926, jedná se o průvodce po zámku Ambras ze začátku 20. století, o příběhu zavraždění Filipiny se ale nezmiňuje, avšak uvádí příklad jídelního lístku, úryvek z knihy receptů a popisuje Ferdinandovy sbírky.

8 Výstavy

K formování odkazu historické osobnosti patří vedle stálých zámeckých expozic a příležitostných kulturních akcí neodmyslitelně i velké tematické výstavy. Takových výstav zahrnujících Filipinu Welserovou byla od osmdesátých let 20. století již celá řada především na Ambrasu. Některé byly věnované přímo Filipině a Ferdinandovi například *Philippine Welser & Anna Caterina Gonzaga, Die Gemahlinnen Erzherzog Ferdinands II.* (1998);²⁶⁸ jiné byly tematicky obecnější například *Höfische Feste* (1984),²⁶⁹ nebo *Wir sind Helden: Habsburgische Feste in der Renaissance* (2005)²⁷⁰ a některé byly velmi specifické například *Splash! Das Bad der Philippine Welser* (2012).²⁷¹ Gunter Bakay se o výše zmíněné katalogy k výstavám opírá ve své etnologické práci,²⁷² nicméně ještě do jednoho širšího kontextu byla Filipina Welserová zahrnuta v roce 1998 na dolnorakouské zemské výstavě, a to vrámci pojednání o životě rakouských žen v průběhu dějin.²⁷³

V devadesátých letech se předchozí vývojové tendence v historických vědách²⁷⁴ přiklání k vymezení genderu jako analytické kategorie a je usouvztažněn s projevy moci. Tak se pojetí genderu začalo vnímat jako zásadní prvek pro utváření společenských vztahů, potažmo jakým způsobem gender ovlivňuje přístup k sociálním, kulturním nebo ekonomickým zdrojům. Od devadesátých let historicko-antropologické bádání silně ovlivnil přístup Joan W. Scottové založený na „vnímaných rozdílech“, které jsou kulturně a historicky specifické. Jde přitom o to, „jak se subjekty konstituují prostřednictvím zkušenosti, prostřednictvím jakých kategorií se zaujímají v textech [historických pramenech] různé subjektové pozice“.²⁷⁵ Paralelně s tímto

²⁶⁸ Alfred AUER – Margot RAUCH – Veronika SANDBICHLER – Katharina SEIDL, *Philippine Welser & Anna Catharina Gonzaga. Die Gemahlinnen Erzherzog Ferdinands II.* Schloss Ambras 24. Juni – 31. Oktober 1998, cat. Innsbruck 1998.

²⁶⁹ Alfred AUER – Elisabeth SCHEICHER, *Höfische Feste*, Ausstellung Kunsthistorisches Museum, Schloss Ambras 2. Mai – 30. September 1984, Innsbruck 1984.

²⁷⁰ Alfred AUER – Wilfried SEIPEL, *Wir sind Helden: Habsburgische Feste in der Renaissance*. Cat. KHM Sammlungen Schloss Ambras 10. Juni – 31. Oktober 2005, Wien 2005.

²⁷¹ Sabine HAAG – Margot RAUCH – Katharina SEIDL – Andreas WINKLER, *Splash! Das Bad der Philippine Welser*, Eine Ausstellung Des Kunsthistorischen Museums Wien Im Schloss Ambras, Innsbruck, 30. März – 30. Juni 2012, Wien 2012.

²⁷² Více G. BAKAY, *Philippine Welser*, 309–311.

²⁷³ Elisabeth VAVRA, (ed.) *Aufmüßig & angepasst. Frauenleben in Österreich; Niederösterreichische Landesausstellung '98 (Schloss Kirchstetten)*, Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums; n. F., Nr. 419, Wien 1998.

²⁷⁴ Zájem historiků o téma žen v dějinách se postupně vyvíjel, od sedmdesátých let 20. století se pod vlivem feministických teorií profiluje bádání o „dějinách žen“, které upřelo své snahy odhalit konkrétní osudy, specifické ženské aktivity a prožitky, jež mohlo starší bádání z ideologických důvodů umlčovat. Snahy tohoto pojetí měly vést k přehodnocení androcentrické periodizace dějin, k demokratizaci samotné vědy a podpoře politického sebeuvědomění. Postupně se vyvíjel další směr – „dějiny pohlaví“, který odmítal oddělovat ženský svět od toho mužského, který se uplatnil hlavně v dějinách každodennosti a mikrohistorii. Více k tématu viz Lucie STORCHOVÁ – Jana RATAJOVÁ, *Gender a bádání o raném novověku*. In: Marie ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Ivo CERMAN a kol., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 583–614.

²⁷⁵ Tamtéž, s. 591.

pojetím se rozvíjel koncept performativního genderu v pracích Judith Butler a gender se tak propojil s dějinami těla.²⁷⁶ Do celého kontextu tohoto vývoje pak spadá koncept výstavy s tematikou života žen v Rakousku od počátků do současnosti. Jsou zde vybrány příběhy jednotlivých žen, které byly označeny za „aufmüpfig“ (buřičský, rebelantský), ale mohou být v těchto svých dobových rolích vnímány také jako průkopnice, a mohou tak osvětlit určité charakteristiky historických období.²⁷⁷

Filipina Welserová je tak díky svému nekonvenčnímu sňatku postavena do kontextu dobových vztahů mezi pohlavími v diskursu humanismu a reformace. 16. století bylo ve vztazích mezi ženami a muži ovlivněno několika faktory, především pozitivnějším přístupem Luthera k sexualitě – samozřejmě v manželství. Před bohem si byli manželé rovni, ale role v manželství byla tradičně určena. Ženinou rolí byla především péče o domácnost a děti. Kromě toho reformátoři zdůrazňovali ženskou podřízenost a poslušnost a to již od dětství, nicméně Luther ve stejné době prosazoval společnou výuku bez ohledu na pohlaví a na společenské postavení. Erasmus Rotterdamský prolomil tradiční scholastické nastavení, které již od Tomáše Akvinského zdůrazňovalo méněcennost ženského pohlaví, a vycházel z rovnocennosti intelektuální i morální. Nicméně nikdo se nemohl postavit proti stavovskému pořádku, a tak byla řada škol ženám stále uzavřena a byly pro ně vyčleněny dívčí a smíšené německé školy, které byly rozdělené podle konfese a kde se učily základním dovednostem. Dalším faktorem, jež normativně zasahoval do soužití žen a mužů, byl Tridentský koncil, který zapovídal mimomanželský vztah, zdůrazňoval, že církevní sňatek je určitým konsenzem mezi manželi a jejich rodiči a tehdy je partnerství legitimní. Mimostavovské sňatky měly být stíhány, stejně jako nemanželské sexuální vztahy, zvláště pokud se z nich narodí děti. Důležitým fenoménem, který provázel postavení žen ve společnosti v průběhu raného novověku, byly čarodějnické procesy, ke kterým dávaly podnět různé postihy zakázaných vztahů nebo zabíjení dětí a podobně.²⁷⁸

²⁷⁶ Tamtéž, s. 591–593.

²⁷⁷ Elisabeth VAVRA (ed.) 1998, s. 13.

²⁷⁸ Christine LUTTER, *Lebensordnungen und Geschlechterbeziehungen am Beginn der Frühen Neuzeit*. in: VAVRA, Elisabeth (ed.) *Aufmüpfig & angepasst: Frauenleben in Österreich; Niederösterreichische Landesaussstellung '98 (Schloss Kirchstetten)*, Wien 1998, s. 51-60.

9 Závěr

Zmapování druhého života Filipiny Welserové přineslo několik zajímavých závěrů. Zaprvé se potvrdil předpoklad, že nejvíce vzrostl zájem o tuto historickou postavu, ať už ze strany odborné či neodborné veřejnosti, v 19. století. Touto dobou se také začal formovat ustálený obraz jejího života, který se prolnutím české, německé a rakouské historické paměti svým způsobem nezměnil až do současnosti. Je patrné, že ze středoevropského prostoru se nejvíce snaží k této historické postavě vztáhnout oblast Čech, Tyrolska, Rakouska a Bavorska, děje se tak často z hlediska jednotlivého národnostního vývoje. Kulturní dosah jejího druhého života rozhodně nezapadá pouze do žánru „pověstí“ z Tyrolska, či dvou zámků v Čechách, nebo okrajově do povídek z Augsburgu.

V německojazyčné oblasti se zájem o Filipinu projevoval nejčastěji ikonografickými pracemi a divadelní produkcí, a to od konce 18. století. Nejčastěji byla produkce vztažena k tyrolské a jihoněmecké oblasti. Autoři historických románů se zjevně inspirovali divadelními hrami a zámeckou expozicí na Ambrasu. Odkaz Filipiny Welserové se v hlavních motivech – tedy sňatku s Ferdinandem II. Tyrolským a prosbě o milost u císaře Ferdinanda I. – přelil i do sběratelských až reklamních předmětů, což dokazuje, že se stala symbolem, který rezonoval v širším historickém povědomí. Problematickým se stal příběh této renesanční dámy v dobách, kdy se do popředí začal dostávat německý nacionalismus, a to už od konce 19. století nejprve v souvislosti s velkoněmeckým nacionalismem, a pak také s nacionalistickým socialismem v Německu a Rakousku, neboť se hodil do konceptu vyzdvihování kvalit německých žen a mýtů o nich – a navíc šlo o významné spojení s habsburskou dynastií, resp. německým císařstvím. Mimo to v průběhu 20. století vstupoval příběh o Filipině Welserové do ženských románů červené knihovny a rozšířil se tak její obraz mezi širší veřejnost. Zájem Sigrid-Marie Gröbingerové o Filipininy léčitelské i kuchařské recepty a Habsburky podpořil v devadesátých letech znovuobjevení této látky a také další „zlidovění“ tohoto příběhu i začlenění do řady popularizačních publikací o habsburské dynastii. Je možné odhadnout, že impulsem k zájmu o historickou postavu svým způsobem významné ženy v době, která tvrdě vymezovala ženské role, mohl být rozvoj přístupu v bádání o „dějinách žen“ a jeho popularizace. Tyto práce se totiž staly pramenem a inspirací k vzniku nových historických románů, které se tentokrát více soustředily na psychologii a prožívání ženy zkoušené nepřízní doby. Autoři současné literární a divadelní produkce se stále odkazují na inspiraci díly z 19. století i komplikovaných čtyřicátých let 20. století. Po odborné stránce se příběh o životě Filipiny Welserové v roce 2013

dočkal také monografie, která začleňuje její příběh do kontextu života raného novověku, renesančního Augsburgu, Čech a Tyrolska 16. století.

Tajná manželka českého místodržícího, syna a později bratra českého krále, která byla německého původu, ale stěžejní léta svého na tehdejší dobu nevšedního života prožila v Čechách, se stala tématem, které v sobě ztělesňovalo vyrovnávání se s česko-německou otázkou, se vztahem k habsburské monarchii a střetem prokatolického s protikatolickým smýšlením. Je patrné, že „objevení“ Filipinina příběhu českými historickými publikacemi i ikonografií a beletrií se nejprve vztahovalo k jedinému tématu, a to je souvislost s vývojem osudu křivoklátských bratrských vězňů. Jednoznačně se jednalo také o reflexi událostí spojených s rokem 1547 a jejich dopadu na české země, nebo nástupu habsburské dynastie na český trůn. Kterou zpracovává především beletrie, jež předkládá pasáže o povahových vlastnostech a činech Ferdinanda I., a významotvorně také působí postavení Filipiny do paralely k Anně Jagellonské. Konceptu českého národního vnímání, které je protiněmecké a protikatolické, se vymyká pouze román Karla Miroslava Ullricha, který vyšel ve čtyřicátých letech 20. století. Ať už tak či tak, Filipina se stala českou „hrdinkou“, která tiší sváry mezi „protičeským“ a „proněmeckým“, „ostře katolickým“ a „českým nekatolickým“, nebo „starým, barbarským“ a „novým, pokrokovým s tušeným příchodem rudolfinského rozkvětu“. Projevuje se to například tak, že je často tematizován Filipinin vztah k oběma směrům křesťanského vyznání, anebo v nejednotnosti autorů v tom, jakého byla ona sama vyznání. Důležitý byl pro spisovatele i vztah Ferdinanda II. Tyrolského k jeho otci, v němž se právě díky osobě vzdělané a laskavé neurozené manželky odrážejí všechny výše zmíněné střety. Pravděpodobně na základě zvýšeného zájmu o Filipinu v devadesátých letech 20. století, postupně přicházejících překladů děl Größingové, se zájmem historiků o Ferdinanda II. Tyrolského a v souvislosti s vývojem konceptu dějin zabývajících se ženskými osudy se v posledních dvaceti letech objevilo nejvíce historických románů včetně jedné „červené knihovny“ a jednoho operního zpracování příběhu Filipiny Welserové.

Když srovnám český a německojazyčný kontext, je možné uvést, že v české historické paměti má druhý život Filipiny Welserové jednoznačně kratší a na díla chudší tradici. Na druhou stranu je však možná mnohem více zatížen tématy spojenými s národním povědomím. V německojazyčné oblasti se stal rozšířenějším, i když v současnosti je v obou jazykových kontextech spíše regionálním tématem. Podle některých obrátů a pasáží v beletrii i divadelních hrách je patrné, že česká tradice navazovala v mnohém na německou, a neměla tak silnou oporu v zámecké expozici, jako byla na Ambrasu nejpozději od druhé poloviny 18. století. České

expozice a kulturní akce se na Filipinu Welserovou zaměřují až v současnosti. Zajímavé je, že v Čechách k tomuto tématu nikdy nevznikla divadelní tradice, která byla v německojazyčné oblasti poměrně silná. U nás se v souvislosti s hradní expozicí na Křivoklátě v posledních letech objevují kostýmovaná představení a byl pro hrad napsán muzikál, který je postavený na ochotnickém souboru zpěváků a herců. S okrajovostí tématu pro českou historickou paměť může souviset i menší počet románů, které by měly za svůj stěžejní námět život Filipiny Welserové, jak tomu však bylo v německé historické paměti. Pro české historické romány je charakteristické epizodické zpracování tohoto tématu. V Čechách také zatím nevznikla tradice „červené knihovny“, která by v reedicích vydávala milostný příběh Filipiny Welserové a Ferdinanda II. Tyrolského, i když román Jaroslavy Černé by se dal označit za první takového druhu. Toto zpracování značně připomíná koncepci edice *Frauen der Liebe*.

Dalo by se říct, že český historický román se více drží historických faktů, je popisnější. Obě literární tradice se liší především v tom, kterou část života Filipiny Welserové zpracovávají. V německojazyčné historické paměti je stěžejní částí příběhu usmíření Filipiny s císařem, buď se na něj celý román soustředí, nebo je vyvrcholením a závěrem. Nejčastěji je v německé oblasti zpracováno setkání Filipiny a Ferdinanda v Augsburgu a pak jejich život v Tyrolsku, pozoruhodné je, že pobyt v Čechách bývá tak marginální, že ho autoři úplně opomíjí, nebo učiní letmou zmínkou a také se stává, že jej situují například na chebský hrad. Naopak české romány se zaměřují na období, kdy Filipina žila v Čechách, a odjezdem do Tyrolska romány zpravidla končí. Romány z posledních dvaceti let se v obou oblastech odklánějí od snahy „realisticky“ znázornit dobu a popsat postavy, spíše se stávají sondou do života a psychologie postav, v německé oblasti se setkáváme také se snahou, aby se čtenář co nejvíce vžil do postavy Filipiny Welserové a mohl se najít v tématech, která mohou být i v dnešním světě aktuální. Tento literární záměr je posilován vyprávěním v první osobě a formou deníkového záznamu. Nejnovější romány se více drží historických faktů a například nedoložené setkání Filipiny s císařem úplně vynechávají. Také je více kladen důraz na dobrodružnost tím, že se spekuluje o potenciální vraždě, a tak se příběh obloukem vrací k fantaskním show, které mají původ v 18. století na zámku Ambras.

Na českou historickou paměť neměly tak silný vliv obrazy a další ikonografie, česká tradice se omezila na zobrazení setkání Filipiny s Augustou, kdežto ta spíše rakouská výtvarná scéna ustálila na prvním místě příběh o setkání Filipiny s císařem, na druhém setkání obou milenců a pak také předávala dál tradici neustálým reprodukováním romantických portrétů. V Čechách nevznikla ani tradice, která by dokazovala rozšíření tématu, tak jako sběratelské a turistické

předměty z německé a rakouské oblasti. Je pravdou, že soubor dřevorezeb a plastik, který vznikl na Krivoklátě v loňském roce, čerpá své náměty napříč Filipiníným životem, ale vychází již z ustálené historické paměti a dále ji jen potvrzuje.

Na podkladě životního příběhu Filipiny Welserové se rozvinul druhý život dalších osob, především Ferdinanda I., Ferdinanda II. Tyrolského, Anny Jagelonské, Agnes Bernauerové, Veroniky Teschnitz, české i německé aristokracie a neurozeného lidu.

V celé tradici vztahující se k Filipině Welserové je možné pozorovat připodobnění k postavě Popelky – krásná, moudrá, všestranná, ale neurozená dívka, která pomáhala chudým, uzdravovala dokonce císaře, musela žít v utajení, ale potkala svého prince, jenž se za ni postavil a oženil se s ní – „a pokud neumřeli, žijí na Ambrasu dodnes“ – tak by se dalo charakterizovat časté zakončení některých románů, které na závěr zmiňují, že dlouhá šťastná léta prožila Filipina se svou rodinou v Tyrolsku.

Zajímavou tendencí projevující se v posledních letech v románech z německojazyčné oblasti je aktualizace děje, kde se stejný příběh může odehrát v jakékoli době, raný novověk je jen kulisou, z níž vystupuje příběh ženy z masa a kostí, která má své pocity, svoje myšlenky, svá trápení i radosti, například u románu od Brigitte Riebeové se může čtenářka ztotožnit s tématy: jak si udržet muže, jak stárnout s grácií, jak se vyrovnávat se vztahy v rodině, které ženě nepřejí, a tak podobně.

Trochu archaický může být příběh v tom, že se jeho hrdinka potýká s nepřízní doby, svým způsobem si vybojuje své štěstí a prolomí určité stereotypy, které ve společnosti vládou. Jisté je však to, že stále oslovuje autory, kteří mají potřebu se k této životní zkušenosti vracet. Příběh byl již transformován do nejrůznějších žánrů a v posledních šesti letech zaznamenal intenzivní zájem spisovatelů. Filipina Welserová se v české a německé historické paměti stala symbolem nevšední krásy, lidskosti, mateřskosti, ženskosti, moudrosti, renesanční vzdělanosti a všestrannosti, také symbolem neurozené dámy, která by se vyrovnala i nejurozenější princezně. V její osobě se propojil vztah k přírodě s léčitelstvím a péčí o domácnost. Do jejího příběhu zasahovaly i pohádkové postavy ducha hory nebo ďábla a vypravěčem jejich osudu se stal dokonce trpaslík z Ferdinandovy lidské sbírky oblud. Nad tímto zhodnocením mne napadá otázka, zda už nebyl tento zdroj inspirace vyčerpán, nebo bude ještě druhý život Filipiny Welserové do budoucna obohacen o něco nového.

Práce přinesla několik podnětů, kterými by se mohla precizovat, konkrétněji vymezit a rozšířit. Propracování metodologické základny by umožnilo podrobnější analýzu některých německých

a českých pramenů, a dalo by podklad pro sledování nacionálního tónu a začlenění do dobového kontextu myšlení autorů. Bylo by pak zajímavé sledovat, do jakých národních stereotypů byl příběh renesanční dámy začleněn. Jednou z dalších variant by bylo rozšířit práci o rozhovory s autory nejnovějších děl, propracovat ohlasy z dobového tisku a navázat užší spolupráci s odborníky z rakouské oblasti.

10 Použitá literatura

10.1 Prameny

- Alfred AUER – Margot RAUCH – Veronika SANDBICHLER – Katharina SEIDL, *Philippine Welser & Anna Catharina Gonzaga. Die Gemahlinnen Erzherzog Ferdinands II.* Schloss Ambras 24. Juni – 31. Oktober 1998, cat. Innsbruck 1998
- Alfred AUER – Elisabeth SCHEICHER, *Höfische Feste*, Ausstellung Kunsthistorisches Museum, Schloss Ambras 2. Mai – 30. September 1984, Innsbruck 1984.
- Alfred AUER – Wilfried SEIPEL, *Wir sind Helden: Habsburgische Feste in der Renaissance.* Cat. KHM Sammlungen Schloss Ambras 10. Juni – 31. Oktober 2005, Wien 2005.
- Hans BANKL, *Nemoci Habsburků: Z chorobopisů velké panovnické dynastie*, Praha 2000.
- Adelbert Heinrich VON BAUDISSLIN, *Philippine Welser, oder, vor dreihundert Jahre: Historischer Roman*, Hannover 1864, <https://catalog.hathitrust.org/Record/012448525> (20. 7. 2016).
- Jakub BÍLEK, *Život Jana Augusty, staršího a správce Jednoty bratrské v Čechách*, J. W. Franta ŠUMAVSKÝ (ed.), Praha 1822.
- Jakub BÍLEK, *Jan Augusta v letech samoty 1548 – 1564*, ed. František Bednář, Praha 1942.
- Hermann BLANK, *Philippine Welser, die Rosa von Augsburg*, Heidenau 1924.
- Jaroslav BOČEK, *Čas korunního prince*, Praha 1987.
- Václav BŘEZAN, *Životy posledních Rožmberků*, ed. J. Pánek – J. Hejnic, Praha 1985.
- Jaroslava ČERNÁ, *Zakázaná láska, neposlušný syn českého krále a krásná Filipina*, Frýdek-Místek 2014.
- Mikuláš DAČICKÝ Z HESLOVA, *Paměti*, ed. J. Mikulec, Praha 1996.
- Peter DEMPFF, *Sagenhaftes Augsburg: Geschichten einer Stadt*, Augsburg 2010.
- Johann Baptist DURACH, *Philippine Welserin. Eine Geschichte aus dem sechszehnten Jahrhundert*. Berlin 1792.
- Ein paar Worte über das Schauspiel Philippine Wellserin, oder Die schöne Herzogin in Tirol.* s.l., 1789, VD18: 11963875, <http://digital.staatsbibliothek->

berlin.de/werkansicht?PPN=PPN75052684X&LOGID=LOG_0005&PHYSID=PHYS_0001
&DMDID=DMDLOG_0001 (27.2.2016)

Ergänzungsblätter zur Allgemeinen Literatur-Zeitung č. 20, Februar 1923. In. *Allgemeine Literatur-Zeitung*. Sv. 3. 1923. Sl. 159-160,
<https://books.google.cz/books?hl=cs&id=RidRAAAAYAAJ&q=Philippine+Welserin#v=onepage&q=Philippine&f=false> (20. 7. 2016).

Jürgen H. FAHRENKAMP, *Wie man eyn teutsches Mannsbild bey Kräfte[n] hält: Mit über 150 wiederentdeckten und ausprobierten Rezepten der Küchenmeister des Mittelalters*, München 2012.

Sigrid-Maria GRÖßING, *Das Arzneimittelbuch der Philippine Welser. Eine kritische Untersuchung der Ambraser Handschrift*, Dissertation Salzburg 1992.

Sigrid-Maria GRÖßING, *Die Heilkunst der Philippine Welser. Außenseiterin im Hause Habsburg*. Augsburg 1998.

Sigrid-Maria GRÖßING, *Kaufmannstochter im Kaiserhaus. Philippine Welser und ihre Heilkunst*, Wien 1992.

Sigrid-Maria GRÖßING, *Kupecská dcera v domě Habsburků: Filipina Welserová a její léčitelské umění*, obr. přílohu usp. Vít VLNAS, Praha 1993.

Sigrid-Maria GRÖßING, *O trůn a lásku: moc dějin*, Praha 2010.

Sabine HAAG – Margot RAUCH – Katharina SEIDL – Andreas WINKLER, *Splash! Das Bad Der Philippine Welser*, Eine Ausstellung Des Kunsthistorischen Museums Wien Im Schloss Ambras, Innsbruck, 30. März – 30. Juni 2012, Wien 2012.

George HESEKIEL, *Lux et umbra. Ein großer Liebeshandel im sechszehnten Jahrhundert. Aus den hinterlassenen Schriften des Magisters Nicolaus Longinus und anderen zuverlässigen Mittheilungen herausgegeben*, Berlin 1861.

Jan Amos KOMENSKÝ, *Historie o těžkých protivenstvích církve české*, ed. F. Šimek, Praha 1952.

Václav KŘÍSTEK, *Cesta na poledne*, Praha 2011.

Václav KŘÍSTEK, *Prohrát slunce před svítáním*, Praha 2011.

Křivoklát – střední místnost muzea. Průvodcovské materiály, Křivoklát, duben 2016.

Jeannine MEIGHÖRNER, *Die Wolkenbraut. Das Leben der Philippine Welser. Ein historischer Roman*, Innsbruck-Wien 2013.

Karl POHL, *Philippine Welser. Oper in vier Acten nach dem gleichnamigen Schauspiel von Oscar Redwitz*. Stettin, s.d. [1888], <http://daten.digital-sammlungen.de/~db/0006/bsb00061325/images/> (20. 7. 2016).

Antonín POLÁCH, *Cti otce svého, ale miluj ženu svou*, Praha 2010.

Oscar von REDWITZ, *Philippine Welser. Historisches Schauspiel in fünf Acten*, Mainz, 1859, http://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10125182_00005.html (20. 7. 2016).

Brigitte RIEBE, *Die Schöne Philippine Welserin. Historischer Kriminalroman*, Meßkirch 2013.

Brigitte RIEBEOVÁ, *Krásná Filipína. Nejkrásnější příběh lásky 16. století*, Praha 2015.

Moritz RICHTER, *Philippine Welser. Historische Erzählung*, Leipzig 1830.

Martha SCHAD, *Die berühmtesten Frauen der Weltgeschichte. Von der Antike bis zum 17. Jahrhundert*, Wiesbaden 2007.

Emanuel SCHIKANEDER, *Philippine Welserin. Die schöne Herzogin von Tyrol*, in: E. Schikaneder, *Herzog Ludwig von Steyermark, oder Sarmäts Feuerbär. Schauspiel. Philippine Welserinn, die schöne Herzoginn von Tyrol. Schauspiel. Die getreuen Unterthanen, oder der ehrliche*, Sv. 2., Wien und Leipzig, 1792, https://books.google.cz/books?id=B8dTAAAcAAJ&pg=PA133&lpg=PA133&dq=E.+Schikaneder,+Herzog+Ludwig+von+Steyrmark,&source=bl&ots=38ROrFzkmK&sig=VZdtMvOA_F48ii1MOLCDzC7gQk&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwilk7HYxKfOAhVBsBQKHeUjAKAQ6AEIJzAC#v=onepage&q=E.%20Schikaneder%2C%20Herzog%20Ludwig%20von%20Steyrmark%2C&f=false (20. 7. 2016).

Blätter für litterarische Unterhaltung, 1862, Nr. 19, s. 353, https://www.uibk.ac.at/germanistik/histrom/cgi/rez_img.cgi?662/0/25160/Hesekiel%2c%20George%20%5bLudwig%5d%3a%20Lux%20et%20umbra%2e%20Ein%20gro%df%20Liebeshandel%20im%20sechszehnten%20Jahrhundert%2e%20Aus%20den%20hinterlassenen%20Schriften%20des%20Magisters%20Nicolaus%20Longinus%20und%20anderen%20zuverl%e4ssigen%20Mittheilungen%20herausgegeben/Bl%e4tter%20f%fc%20litterarische%20Unterhaltung%2c%201862%2c%20Nr%2e%2019%2c%20S%2e%20353 (21. 6. 2016).

Hermann SCHWAIGHOFER, *Schloss Ambras und Philippine Welser*, Innsbruck 1926.

Friedrich STEINBACH, *Philippine Welser: Historische mit Benützung der besten Quellen*, Wien, 1855, http://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb10739485_00005.html (20. 6. 2016).

Josef SVÁTEK, *Vězeň na Křivokláte. Román ze století XVI*, Praha 1925 (první vydání 1871).

Josef SVÁTEK, *Vězeň na Křivokláte. Román ze století XVI*, Praha 1940.

Naše vyobrazení. Alfred Seifert. Redakční recenze. Světozor 18/1884, č. 25, s. 302, <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=SvetozorII/18.1884/25/302.png> (25. 6. 2016).

Karel Miroslav ULLRICH, *Filipina Welserová. Román veliké lásky*, Praha 1940.

Elisabeth VAVRA, (ed.) *Aufmüpfig & angepasst. Frauenleben in Österreich; Niederösterreichische Landesausstellung '98 (Schloss Kirchstetten), Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums; n. F., Nr. 419*, Wien 1998.

Fanny WIBMER-PEDIT, *Die Welserin*, Innsbruck 1940.

Oscar VON WILDENBURG, *Philippine Welser, die schöne Augsburgerin, oder: Die eiserne Garderobe des Mittelalters*, Nürnberg 1872, http://reader.digital-sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11015462_00005.html (20. 6. 2016).

Heinrich ZERKAULEN, *Die heimliche Fürstin*, Freiburg 1933, <http://1url.cz/ntWS6> (14. 6. 2016).

Wilhelm Ferdinand ZERNECKE, *Philippine Welser, ein dramatisches Gemälde in einem Akte*, Danzig 1821.

10.2 Literatura

Hugo AUST, *Der historische Roman*, Stuttgart 1994.

Hans PIRCHEGGER, *Die untersteierische Agnes Bernauer*, in: H. Pirchegger, *Ausgewählte Aufsätze. Zum 75. Geburtstage Hans Pircheggers*, Graz 1950, s. 187–194

Gunter BAKAY, *Philippine Welser. Eine geheimnisvolle Frau und ihre Zeit*, Innsbruck 2013.

Jan BAUER, *Ženy z rodu Habsburků. Úděl matek, manželek a dcer nejmocnější evropské dynastie*. Frýdek-Místek 2009.

Václav Brožík (1851-1901), N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), Praha 2003.

Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006.

Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.

Václav BŮŽEK, *Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras - Bechyně)*, in: V. Bůžek, *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000, s. 137-161.

Václav BŮŽEK, *Manželky Ferdinanda II. Tyrolského na Ambrasu*, in: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*, roč. 20, č. 6, Praha 1998, s. 58-59.

Václav BŮŽEK – Josef HRDLÍČKA (edd.), *Rodinný život posledních pánů z Hradce ve světle jejich korespondence*. OH 6, 1998, s. 145–271.

Václav BŮŽEK et al., *Světy posledních Rožmberků*, Praha 2011.

České malířství 19. století: katalog stálé expozice Sbírký umění 19. století, N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), Praha 1998.

Kamil ČINÁTL, *Dějiny a vyprávění*, Praha 2011.

Kamil ČINÁTL, *Naše české minulosti, aneb jak vzpomínáme*, Praha 2014.

Petr ČORNEJ, *Lipanské ozvěny*, Jinočany 1995.

Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách: ve stínu tvých křídel*. Praha 2012.

Dějiny v obrazech: historické náměty v umění 19. století v Čechách: [katalog výstavy], N. BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.), Praha 1996.

- Blahoslav DOKOUPIL, *Čas člověka, čas dějin: (poznámky k vývoji české historické prózy 1966–1986)*. Praha 1988.
- Blahoslav DOKOUPIL, *Český historický román: 1945–1965*. Praha 1987.
- Hans-Edwin FRIEDRICH, *Der historische Roman. Erkundung einer populären Gattung*, Frankfurt am Main 2013.
- Vladimír FORST, *Historismus české a slovenské literatury po roce 1918*, *Česká literatura* roč. 16, č. 5, 1968, s. 497–513.
- Eliška FUCÍKOVÁ – Jaroslav PÁNEK – Martin GAŽI – Petr PAVELEC – Robert ŠIMŮNEK – Roman LAVIČKA, *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011.
- Anton GINDELY, *Geschichte der Böhmischen Brüder I-II*, Praha 1868.
- Maurice HALBWACHS, *The Collective Memory*, [s.l.] 1980.
- Aleš HAMAN, *Člověk a dějiny v české historické próze 2. poloviny 20. století*, in: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Fakulta Philosophica, Moravica* 5, 2007. S. 57-64.
- Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Osobní a společenský život zástupce krále*, in: I. MUCHKA, et al. *Hvězda: arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu*. Praha, 2014, s. 30–31.
- Zdeněk HOJDA – Jiří POKORNÝ, *Pomníky a zapomínky*, Litomyšl 1996.
- Heslo *Hvězda*, in: *Ottův slovník naučný XI*, Praha 1897, s. 947–949,
[https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Hv%C4%9Bzda_\(s%C3%ADla_a_stavby\)](https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Hv%C4%9Bzda_(s%C3%ADla_a_stavby)) (20. 7. 2016).
- Heslo „*Ferdinad II.*“ in: B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, s. 94–97.
- Heslo „*Filipina Welserová*“, in: B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: Životopisná encyklopedie*. Praha 1996, s. 122–123.
- Heslo *Josef Svátek*, in: Jiří OPELÍK et al., *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*, díl IV., sv. 1, Praha 2008, s. 432.
- Maurice HALBWACHS, *Kolektivní paměť*, G. Namer – M. Jaisson (edd.), Praha 2009.

Milan HLAVAČKA, *Místa paměti a jejich „místo“ v historickém a společenském „provozu“*, in: Milan HLAVAČKA – Antoine MARÈS – Magdalena POKORNÁ et al., *Paměť míst, události a osobnosti: historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 10–21.

Vladimír HORPENIAK, *Krásná Filipina měla tetu v Kašperských horách. Pohled do života bohatých a urozených v 16. století*. Vlastivědný sborník Muzea Šumavy 5, 2001, s. 114–118.

Josef HRABÁK (ed.), *Dějiny české literatury I*, Praha 1959.

Miroslav HROCH, *Historická beletrie a historické vědomí*, in: AUC Philosophica et Historica 3, *Studia Historica XXXIII*, Literární a publicistické zdroje historického vědomí v 19. a 20. století I, Praha 1988, s. 9–26.

Pavel JANÁČEK, *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení 1938–1951*, Brno 2004.

Marie KOLDINSKÁ, *Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic: cesta intelektuála k popravišti*, Praha:Litomyšl 2004.

Christine LUTTER, *Lebensordnungen und Geschlechterbeziehungen am Beginn der Frühen Neuzeit*, in: E. VAVRA, (ed.) *Aufmüpfig & angepasst: Frauenleben in Österreich; Niederösterreichische Landesausstellung '98 (Schloss Kirchstetten)*, Wien 1998, s. 51-60.

Vladimír MACURA, *Znamení zrodu: české národní obrození jako kulturní typ*, Jinočany 1995.

Vladimír MACURA, *Šťastný věk: symboly, emblémy a mýty 1948-1989*, Praha 1992.

Ferdinand MADĚRA. *Filipina Welserová. Památky, příroda, život*. Vlastivědný čtvrtletník Chomutovska 35, 2003, č. 2, s. 1–5.

Josefína MATYÁŠOVÁ, *Dačického paměti jako zdroj poznání raně novověkého českého práva*. Diplomová práce. PF UK Praha, 2014.

Ivan MUCHKA et al., *Hvězda. Arcivévoda Ferdinand Tyrolský a jeho letohrádek v evropském kontextu*, Praha 2014.

Doubravka OLŠÁKOVÁ, *Česká místa paměti mezi dědictvím a tradicí*, *Dějiny – teorie – kritika* 2/2012, s. 262–277.

Doubravka OLŠÁKOVÁ, *K diskusi o paměti v českém kontextu „druhého života“*, *Dějiny – teorie – kritika* 2/2004, s. 269–280.

Doubavka OLŠÁKOVÁ – Zdeněk VYBÍRAL (edd.), *Husitský Tábor a jeho postavení v české historiografii v 70. a 80. letech 20. století: uspořádaného Výzkumným centrem pro dějiny vědy ve spolupráci s Husitským muzeem v Táboře dne 11. září 2003 v prostorách FF UK v Praze, Ústí nad Labem 2004.*

Ivo PURŠ – Hedvika KUCHAROVÁ (eds.), *Knihovna arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského*, Praha 2015.

Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994.

Jan RANDÁK, *V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956*, Praha 2015.

Miloš ŘEZNÍK, *Paměť a identita v regionálním kontextu*, in: R. Šustrová – L. Hédlová (edd.), *Česká paměť. Národ, dějiny a místa paměti*, Praha 2014, s. 59–80.

Václav SMYČKA, *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*, in: M. Poliaková – J. Raška – V. Smyčka (eds.), *Uzel na kapesníku: Vzpomínka a narativní konstrukce dějin*, Praha 2014.

Anke SONNEK, *Emanuel Schikaneder. Theaterprinzpal, Schauspieler und Stückeschreiber*, Schriftenreihe der Intern. Stiftung Mozarteum, Bd 11, Kassel 1999.

Lucie STORCHOVÁ – Jana RATAJOVÁ, *Gender a bádání o raném novověku*, in: M. Šedivá Koldinská – I. Cerman et al., *Základní problémy studia raného novověku*, Praha 2013, s. 583–614.

Jiří ŠUBRT – Štěpánka PFEIFEROVÁ, *Nástin teoreticko-sociologického přístupu k otázce historického vědomí*, in: Jiří ŠUBRT (ed.), *Historické vědomí jako předmět badatelského zájmu. Teorie a výzkum*, Kolín 2010, s. 21–30.

Václav Vladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy XII*, Praha 1901.

Vít VLNAS, *Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*, Praha:Litomyšl 2001.

Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 1993.

Vít VLNAS, *Panovnícký cyklus Antonína Machka: "biedermeierský" historismus mezi barokem a romantikou*, in: H. Lorenzová – T. Petrasová (edd.), *Biedermeier v českých zemích. Sborník příspěvků z 23. ročníku plzeňského symposia k problematice 19. století*,

pořádaného 6. - 8. března 2003 Ústavem dějin umění AV ČR ve spolupráci s Archivem města Plzně, Praha 2004, s. 49–70.

Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. VII, Praha a Litomyšl 2005.

Heslo *Welser, Philippine*, in: Constantin von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 54. Theil, Wien 1886, s. 236–241, <http://1url.cz/etWSm> (20. 7. 2016).

10.3 Elektronické zdroje

Gunter BAKAY, *Das legendäre Kochbuch der Philippine Welser – und ein Rezept für Huhn in weißer Brühe*, <http://www.gunter-bakay.at/wp-content/uploads/Kochbuch-der-Philippine-Welser-Rezept.pdf> (20. 7. 2016)

Cipher Manuscript / Voynich Manuscript, [Central Europe?], [ca. 1401–1599?], <http://brbl-dl.library.yale.edu/vufind/Record/3519597> (20. 7. 2016).

Die Begegnung Erzherzog Ferdinands mit seiner Braut Philippine Welser in Augsburg, in: <http://www.kunst-fuer-alle.de/deutsch/kunst/kuenstler/kunstdruck/ludwig-ferdinand-schnorr-von-carolsfeld/15858/1/123884/die-begegnung-erzherzog-ferdinands-mit-seiner-braut-philippine-welser-in-augsburg/index.htm> (20. 6. 2016).

Die heimliche Fürstin. Roman um Philippine Welser, in: <http://www.zvab.com/servlet/BookDetailsPL?bi=13005007786&searchurl=kn%3DPhilippine%2520Welser%2520roman%26sts%3Dt%26hl%3Don%26sortby%3D20> (25. 6. 2016).

Filipina Welserová podle Petera Paula Kirchebnera, in: <http://www.akpool.de/ansichtskarten/24148371-kuenstler-ak-philippine-welser-ferdinand-ii-v-tirol> (20. 6. 2016).

Filipina Welserová podle Edouarda Bissona, in: http://www.artnet.com/artists/edouard-bisson/philippine-welser-the-wife-of-ferdinand-ii-duke-z2O4e7R84wx4W68MBxDt_w2 (20. 6. 2016).

Heslo *Fanny Wibmer-Pedit*, in: Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Fanny_Wibmer-Pedit (20. 7. 2016).

Heslo *Heinrich Zerkaulen*, in: Wikipedia, https://de.wikipedia.org/wiki/Heinrich_Zerkaulen (20. 7. 2016).

Historie.cs, Ferdinand Tyrolský. Režie: Václav Křístek, 26. 1. 2013, in: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/213452801400003-ferdinand-tyrolsky> (15. 4. 2014)

Hrad Krivoklát, oficiální webové stránky, in: <https://www.krivoklat.cz/cs> (20. 6. 2016).

Jiří JUST, *Bibliografie k dějinám Jednoty bratrské (verze druhá, XI. 2002)*, http://web.etf.cuni.cz/ETFKCD-32-version1-lit_jb.pdf (20. 7. 2016).

102407902.html?pv=1&stamp=2&imageid=64F09DE5-A7C7-43B2-8215-D62452593B09&p=58868&n=0&orientation=0&pn=1&searchtype=0&IsFromSearch=1&search=foo%3dbar%26st%3d0%26pn%3d1%26ps%3d100%26sortby%3d2%26resultview%3dsortByPopular%26npgs%3d0%26qt%3dphilippine%2520welser%26qt_raw%3dphilippine%2520welser%26lic%3d3%26mr%3d0%26pr%3d0%26ot%3d0%26creative%3d%26ag%3d0%26hc%3d0%26pc%3d%26blackwhite%3d%26cutout%3d%26tbar%3d1%26et%3d0x0000000000000000000000000000%26vp%3d0%26loc%3d0%26imgt%3d0%26dtfr%3d%26dtto%3d%26size%3d0xFF%26archive%3d1%26groupid%3d%26pseudoid%3d%26a%3d%26cdid%3d%26cdsrt%3d%26name%3d%26qn%3d%26apalib%3d0%26apalic%3d%26lightbox%3d%26gname%3d%26gtype%3d%26xstx%3d0%26simid%3d%26saveQry%3d%26editorial%3d1%26nu%3d%26t%3d%26edoptin%3d%26customgeoip%3d%26cap%3d1%26cbstore%3d1%26vd%3d0 (20. 6. 2016).

Philippine Welserin entdeckt dem Kaiser ihre geheime Ehe, in:

<http://www.zvab.com/servlet/BookDetailsPL?bi=16238061105&searchurl=kn%3DFerdinand%2520Welser%26sts%3Dt%26hl%3Don%26sortby%3D20> (20. 6. 2016).

Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I. in Prag, in: <http://www.ebay.com/itm/Philippine-Melser-vor-Kaiser-Ferdinand-I-in-Prag-Kinder-Adel-Holzstich-E-4664-/310617708729?hash=item48524218b9:g:h7cAAOSwU9xUOIB7> (20. 6. 2016).

Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I., in: <http://www.zvab.com/Philippine-Welserin-Kaiser-Ferdinand-Stahlstich-Geissler/14340911162/buch> (20. 6. 2016).

Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I. podle Josefa Antona Mahlkechta, in:

<http://www.delcampe.net/page/item/id,230439825,var,Autriche--Histoire--Schloss-Ambras-b-Innsbruck--Famille-Royal--Philippine-Welser-et-Ferdinand-II,language,E.html> (20. 6. 2016).

Projekt Historischer Roman, Institut für Germanistik Universität Innsbruck,

<https://www.uibk.ac.at/germanistik/histrom/start.html> (20. 7. 2016).

REALonline, Bildserver des IMAREAL, <http://tethys.imareal.sbg.ac.at/realonline/> (10. 6. 2016)

Veronikini večeri, <http://www.veronikini-veceri.si/veronikina-nagrada> (20. 7. 2016).

Sběratelská kartička z balení od sirek, Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I. in Prag um 1560, in: <http://www.ebay.com/itm/N-83-PHILIPPINE-WELSER-KAISER-FERDINAND-I>

PRAG-Germany-DEUTSCHLAND-CHROMO-30s-
/152191775609?hash=item236f563379:g:Cn4AAOSwQJ5US8tr (20. 7. 2016).

Sběratelská kartička z balení čokolády, Philippine Welser, in:
[http://www.lookandlearn.com/history-images/M196740/Philippine-Welser-morganatic-wife-of-Archduke-Ferdinand-II-of-](http://www.lookandlearn.com/history-images/M196740/Philippine-Welser-morganatic-wife-of-Archduke-Ferdinand-II-of-Austria?img=551&search=European+School+(19th+century)&bool=phrase)
[Austria?img=551&search=European+School+\(19th+century\)&bool=phrase](http://www.lookandlearn.com/history-images/M196740/Philippine-Welser-morganatic-wife-of-Archduke-Ferdinand-II-of-Austria?img=551&search=European+School+(19th+century)&bool=phrase) (20. 6. 2016).

Jens-Uwe SCHRUBERT, *Mosaik – Die unglaublichen Abenteuer von Anna, Bella und Caramella*. Gezeichnet wurde sie vom *Kawaii Creative Studio* unter der Leitung von Marieke Ferrari und Massimiliano Narciso, [http://www.mosapedia.de/wiki/index.php/Mosaik_-](http://www.mosapedia.de/wiki/index.php/Mosaik_-_Die_unglaublichen_Abenteuer_von_Anna,_Bella_%26_Caramella)
[_Die_unglaublichen_Abenteuer_von_Anna,_Bella_%26_Caramella](http://www.mosapedia.de/wiki/index.php/Mosaik_-_Die_unglaublichen_Abenteuer_von_Anna,_Bella_%26_Caramella) (20. 7. 2016);
<http://www.annabellacaramella.de/> (20. 7. 2016)

Strípky času. Tajná svatba na Březnici. Režie: Miloslav Kučera, 2007, in:
[http://www.ceskatelevize.cz/porady/10097295551-stripky-casu/207562230610009-tajna-](http://www.ceskatelevize.cz/porady/10097295551-stripky-casu/207562230610009-tajna-svatba-na-breznici-ferdinand-habsbursky-a-filipina-welserova/)
[svatba-na-breznici-ferdinand-habsbursky-a-filipina-welserova/](http://www.ceskatelevize.cz/porady/10097295551-stripky-casu/207562230610009-tajna-svatba-na-breznici-ferdinand-habsbursky-a-filipina-welserova/) (15. 4. 2014)

Vstupte! Ing. Robert Barták: *Po stopách Filipíny Welserové*. Autorka: Adriana Krobová, 20. 9. 2012, in: http://www.rozhlas.cz/leonardo/vstupte/_zprava/1110287 (15. 4. 2014)

Zámek Březnice, oficiální webové stránky, in: <https://www.zamek-breznice.cz/cs> (20. 6. 2016).

10.4 Seznam příloh

Příloha 1 Sběratelská kartička z balení od rostlinného másla, kolem roku 1900, Zdroj: BAKAY (2013, s. 185).

Příloha 2 Sběratelská kartička z balení od sirek, série 1934, zdroj: www.ebay.com

Příloha 3 Sběratelská kartička z balení čokolády z konce 19. nebo začátku 20. století, zdroj: www.lookandlearn.com.

Příloha 4 Begegnung Erzherzog Ferdinands mit Philippine Welser vor dem Welserhaus am Alten Heumarkt im Augsburg. 1750. Zdroj: VAVRA (ed.) (1998, s. 215).

Příloha 5 Ferdinand erblickt Philippine Welser. Giustiniano degli Avancini, 1825. Zdroj: BAKAY (2013, s. 7).

Příloha 6 Die Begegnung Erzherzog Ferdinands mit seiner Braut Philippine Welser in Augsburg, Ludwig Ferdinand Schnorr von Carolsfeld, první pol. 19. století. Zdroj: www.kunst-fuer-alle.de.

Příloha 7 Loučení s Augsburgem, podle malby Alberta Schrödera, druhá polovina 19. století, nebo začátek 20. století. Zdroj: www.ebay.cz.

Příloha 8 Filipina Welserová, titulní obrázek z knihy od K. M. Ullricha, 1940. Zdroj fotografie: autorčin archiv.

Příloha 9 Philippine Welser, anonym, polovina 16. století. Zdroj: BAKAY (2013, s. 112).

Příloha 10 Philippine Welser, Johann Bocksberger, 1576. Zdroj: BAKAY (2013, s. 265).

Příloha 11 Filipina Welserová podle Petera Paula Kirchebnera, před polovinou 19. století. Zdroj: www.akpool.de.

Příloha 12 Filipina Welserová, Edouard Bisson, 1899. Zdroj: www.artnet.com.

Příloha 13 Filipina Welserová navštěvuje biskupa českých bratří Jana Augustu, vězněného na Křivoklátě, Václav Brožík, 1876. Zdroj: BLAŽÍČKOVÁ-HOROVÁ (ed.) (2003, s. 227).

Příloha 14 Návštěva Filipiny Welserové u Jana Augusty, Alfred Seifert, počátek osmdesátých let 19. století. Zdroj: ČORNEJOVÁ – RAK – VLNAS (2012, s. 62).

Příloha 15 Ferdinand I., Antonín Machek, 1828–1835. Zdroj: ČORNEJOVÁ – RAK – VLNAS (2012, s. 8).

Příloha 16 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I. in Prag, dřevoryt z druhé poloviny 19. století podle neznámého umělce. Zdroj: www.ebay.cz.

Příloha 17 Philippine Welser, ocelorytina, podle Vincenze Georga Kiningera z 19. století. Zdroj: www.alamy.com.

Příloha 18 Philippine Welser bittet Ferdinand I. um die Anerkennung der Rechtsgültigkeit ihrer Ehe mit Ferdinand von Tirol, Carl Leopold Müller, 1858. Zdroj: www.artnet.com.

Příloha 19 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I., Fridrich Novak, pravděpodobně kopie obrazu od Alexandra von Liezen-Mayera, druhá polovina 19. století. Zdroj:

<http://s017.radikal.ru/i415/1111/40/7a8bb2145fac.jpg>.

Příloha 20 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I., podle obrazu Julia Schradera, 1862.

Zdroj: www.alamy.com.

Příloha 21 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I., podle obrazu Aloise Deluga a detail, 1890. Zdroj: www.alamy.com.

Příloha 22 Philippine Philippine Welser entdeckt dem Kaiser ihre geheime Ehe. Křídová litografie, 1846. Zdroj: www.zvab.com.

Příloha 23 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand I., rytina, 1850. Zdroj: www.zvab.com.

Příloha 24 Philippine Welser vor Kaiser Ferdinand. Reprodukce na pohlednici podle malby od Josefa Antona Mählknechta z roku 1861. Zdroj: www.delcampe.net.

Příloha 25 Erzherzog Ferdinand II., Philippine Welser, kvaš 1575. Zdroj:

<http://www.imareal.oeaw.ac.at/home/>.

Příloha 26 Erzherzog Ferdinand II. und Philippine Welser auf Schloss Ambras, Max Weilers. 1953. Zdroj: BAKAY (2013, s. 267).

Příloha 27 Dívčí časopis Mosaik, č. 22, 2014. Zdroj: www.mosapedia.de.

Příloha 28 Svatba, Mosaik č. 23, 2015. Zdroj: <http://annabellacaramella.de>.

Příloha 29 Philippine Welser, die Rosa von Augsburg, edice Frauen der Liebe, 1924. Zdroj: www.amazon.de.

Příloha 30 Die heimliche Fürstin, Roman um Philippine Welser. Zdroj: www.zvab.com.

Příloha 31 Plastika z březnické expozice. Zdroj: www.zamek-breznice.cz.

Příloha 32 Václav Křístek, píseň o Filipině. Zdroj: Strípky času, režie Miloslav Kučera, 2007.

Příloha 33 Fotografický záznam z renesančních slavností na Křivoklátku v srpnu 2015. Zdroj: autorčin archiv.